הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה:
כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע
גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ שֶׁבַע
שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־
הָאָרֶץ: לא וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ
מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד

פִּתְגָּמָא דִּי מַלֵּלִית עִם פַּרְעֹה דִּי
יְיָ עָתִיד לְמַעְבַּד אַחֲזֵי לְפַרְעֹה:
כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סַגְיָא
(נ״ שַׁבְעָא) רַבָּא בְּכָל אַרְעָא
דְּמִצְרָיִם: ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי
כַּפְנָא בַּתְרֵיהֶן וְיִתְנְשֵׁי כָּל סַגְיָא
(נ״ שַׁבְעָא) בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם
וְיִשְׁיֵצֵי כַּפְנָא יָת (עַמָּא דְ)אַרְעָא:
לא וְלָא יִתְיְדַע שׂוּבְעָא (נ״
שַׁבְעָא) בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא

לקט בהיר

יחיד ולא אמר מלומות, וזה אמי שפיר הקישור שמקשר ומסמיך רש״י לכאן המילוק שבין הגיד וכין הראה (נח״י): לב) הקושיא הוא שגם בטוכות היה לו לומר הראה שזהו לשון השיך על החלום, ומרן שבעבור שהוא סמוך שיגה ואמר הגיד משא״כ בשני הרעב (ג״א): לג) ממה נפשך אם הוא דבר הרגיל להיות שימי הרעה משכחים ימי הטובה למה לאומרו, ואם אין ממיד כן מכין ידע שכן היה, וכן בפסוק הסמוך, זה פירש שכל זה לא אמר מעצמו אלא לפסור החלום הוא בא, והמילוק שבין ושכח ובין ולא יודע, שהשכחה יכול להיות הגם שיבנס דברים שעל ידם הוא ניכר ומזכר אלא שלא משימים לב להתבונן בו ולהכיר, אבל לא יודע פירושו שלא נשאר שום רושם שיוכל לדעת ולזכור על ידו, וכן הוא החלום שהבליעה משכח אותם אמיתם עוד בעולם, אבל אפשר שבשמדקדק בטואר הפרות הרעות תראה שהם עניים ממה שהיו מקודם, וא״כ אין לראות אותם אבל רשומם ניכר, זה אמר ולא נודע וגו׳ (ג״א):

רש״י

הטובות נאמר הגיד[לב] לפרעה לפי שהיה סמוך, ובשבע שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה: (לא) **ונשכח כל השבע.** הוא פתרון הבליעה[לג]: (לא) **ולא יודע השבע.** הוא פתרון ולא נודע כי בא אל קרבנה:

אור החיים

אליו:

כט. הנה שבע שנים וגו׳. דקדק לומר בכל ארץ מצרים ב׳ פעמים ולא אמר בארץ סתם כמו שאמר בסמוך, לומר כי השבע היו אלא בארץ מצרים אבל הרעב הוא בכל העולם, ולזה כשאמר וכלה הרעב לא אמר ארץ מצרים בלבד אלא את הארץ בין ארץ מצרים בין שאר הארצות, וכמו שכן היה דכתיב (פסוק נ״ו) והרעב היה על כל פני הארץ[לא], ובשבע אמר הכתוב (נ״ג) ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים הרי זה מגיד כי לא היה שבע אלא בארץ מצרים שאם לא כן לא היה צריך לומר אשר היה בארץ מצרים, והודעת דבר זה ליוסף היתה ממה שראה כי הפרות היו כל כך דקות ורעות מזה דן שאם היה השובע בעולם לא היו במצרים כל כך בשבע שני הרעב כי יביאו לחם משאר הארצות אלא ודאי שהרעב הוא בכל העולם וזה אין מפלט להם, והשבע אין לו ממה להוכיח כי יהיה בכל הארצות[לב]:

אור בהיר

לא) נ״ל שטעות נפל בספרים וצ״ל דכתיב (נ״ד) ויהי רעב בכל הארצות, ובנ״ר וכן בילקוט איתא בכל הארצות בשלש ארצות ע״כ, פי׳ אותם שהם סביבות מצרים, וכן יהיה פירוש דברי רבינו שאמר „בכל העולם", המדובר מאותם ארצות שיכולים ליצא ולימן עם מצרים, שאם היה להם מנואה היו משפיעים למצרים, ובשביל שהיה רעב היו יכולים לשבור מצרים, משא״כ הרחוקים. לב) ובאשר אין

R. Simon

(1)

הַהוּא דִּיהֵי בָתַר כֵּן אֲרֵי תַקִּיף
הוּא לַחֲדָא: לב וְעַל דְּאִתְנַיַּת
חֶלְמָא לְפַרְעֹה תְּרֵתֵין זִמְנִין אֲרֵי
תַקִּין פִּתְגָּמָא מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹחִי יְיָ
לְמַעְבְּדֵהּ: לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַּרְעֹה
גְּבַר סוּכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנְיֵהּ עַל
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה
וּמַנְיָנִין סְהֵימִין עַל אַרְעָא וְיַזְרֵז יָת

הוּא מְאֹד: לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־
פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם
הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ:
ד לג וְעַתָּה יֵרֶא פַּרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם
וַיְשִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: לד יַעֲשֶׂה
פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ

רש״י

(לב) **נכון.** מחוקן[לד] (אונק׳): (לד) **וחמש.** כתרגומו מרגמו מקין (רא״ם):

לקט בהיר

לד) מוכן ומחוזקן מלשון היו נכונים, ואינו מלשון אמת נכון הדבר (דברים י״ז ד) כי שם תרגמו אונקלוס כֵּן וכאן

אור החיים

לב. ועל השנות וגו׳.[לה] רמז לב׳ דברים על הכפל ועל השינוי שלא בא החלום ב׳ חלום ראשון שבע פרות וגו׳ שלא יחשוב כי דמיון הראשון עשה רושם בדעתו ועלה על משכבו ב׳ פעמים, ולכן בא החלום בסדר חדש שבע שבלים וגו׳ הרי זה בא ללמד כי נכון הדבר[לו] ומעם האלהים בא אליו החלום ולא דמיון בחד. ואומרו וממהר האלהים וגו׳[לז] פירוש מה שבא החלום כפול בלילה אחת ולא בא בב׳ זמנים מרוחקים לומר אליו שהזמן קרוב הוא ולא לזמנים רחוקים יגיד:

לג. ועתה ירא וגו׳. עצה יוסף שנעשה יועץ למלך והוא לא בקש ממנו אלא פתרון החלום, כי בא לתת לו עצה אשר הראהו ה׳ את אשר הוא עושה כי הוא כדי שיפקד פקידים וגו׳[לח]. עוד להיות שהראהו בחלום שבלעו הפרות הרקות לפרות הבריאות זה יגיד כי יתפרנסו שני רעב משני שבע, וזה אמר ירא פרעה וגו׳:

איש נבון וחכם. לדעת אופן אוצרות התבואה לכל תרקב חב מהתבואה[לט]. ואומרו וחכם שיודע כלליות החכמות לדעת חכמת התשבורת והגמדסה והמספר, והקדים נבון[מ] כי הוא דבר המעכב יותר כדי שתתקיים התבואה[מא]:

לד. יעשה פרעה.[מב] כוונת הדברים הם כי השכיל יוסף שטעם החלום הוא לגד כי כ׳ מביא שבע שני שבע בשופע יותר על שאר השנים כדי שתהיה התבואה לשבע שני רעב חולת הודעת החלום כשתבואת תבואת שנה ראשונה מרווחת אז כשתבואת שנה שניה יתרשלו זורעי תבואה כי יאמרו הרי עשתה תבואה שנה ראשונה לשלש שנים, וגם לגד הריבוי חזול התבואה ויתעצלו מעורות בחרישה חריעה ומכשיריה, וגם הזורעים בשנה שניה כשיתבונן יוסיפו עוד להתעצל מלזרוע עוד, ומה גם בעבור שלא אז ארבע שנים הן לא יעשה עבודה בשדה לזרוע ולחרוש, אשר על כן

אור בהיר

מצרים אלא מקצתם יהיה בארץ מצרים. לג) ולא אמר על חזרת החלום, או על כפל החלום. לד) ופי׳ פיגה נכון, מכוון ומסוקן. כלומר, אמת. וזה לא כפי׳ רש״י ז״ל, והכוונה שאם היה חלום ב׳ ג״כ בפרות, הייט אומרים שכמו שהחלום ב׳ הוא דמיון בחד, כמו כן חלום ג׳, אבל השינוי מראה שהוא נכון, והוא מהאלקים. לה) והיכן נרמז דבר זה בחלום. לו) ולא אמר עתידות. לז) שזה צריך עוד מעצמו להבין דבר. לח) הגם שהוא מדרגה גדולה, והיה צריך לומר לחפץ, אבל ועבון. לט) אבל אם לא יהיה אבם ויכין הרבה אוצרות ממה שצריך וכדומה אין זה דבר המעכב. מ) הרי כבר אמר ירא פרעה אלא וגו׳.

אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃
לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים
הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר
תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ׃
לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע
שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ לז וַיִּיטַב

אַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי
שׁוּבְעָא (נ״י שִׂבְעָא)׃ לה וְיִכְנְשׁוּן
יָת כָּל עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן
הָאִלֵּין וְיִצְבְּרוּן עִיבּוּרָא תְּחוֹת
יְדָא דְּפַרְעֹה עִיבּוּר בְּקִרְוַיָּא
וְיִטְרוּן׃ לו וִיהֵי עִיבּוּרָא גְּנִיז
(לְעַמָּא דְ)לְאַרְעָא לְשֶׁבַע שְׁנֵי
כַּפְנָא דִּי תְהֶוֶין בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם
וְלָא תִשְׁתֵּצֵי עַמָּא דְּאַרְעָא
בְּכַפְנָא׃ לז וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי

לקט בהיר

לה) ומרגומו ומזרזין, וסם פירש״י מזוינים בכלי זין, לפ״ז פירושו כלי זין, אלא הכל לפי הענין, סם הזירוז הוא כלי זין, וכאן הזירוז לתת פקידים לזרז ולשמור שלא יחלו ולא יגליבו את התבואה וכדומה, ולא רצה רביני לפרשו מלשון חומש שיטול חמישית ולא מעשר, שלא רציו בכתוב שעשו כן, אדרבה יוסף מפרש דבריו ויפקד וכו׳ ויקבצו וכו׳ ולצברו וכו׳ (רא״ם): לו) וכן דרך הכתוב להמליץ ולייפות הדיבור לקרות לרשותו ידו במקום שאין לבעות כגון ויקח את כל מידו (בא״ר): לז) לא כל האוכל ממש אלא הנותר מהלטרכות שני השבע (רא״ם): לח) אין פירושו זה אלוק מפי׳ רמב״ן ז״ל שאמר פקדון ממש, אלא פרש״י מיקן הלשון שאמר הכתוב לפקדון בלמ״ד, ולא אמר והיה האוכל פקדון שפי׳ הלמ״ד הוא שיעשו עם התבואה כמו שעושין עם פקדון והיה א״כ התבואה לפקדון לומר דבר שלא היה עד עתה פקדון אלא היה פתורה כגון למכור לארץ אחרת עתה יַעֲשֶׂה לפקדון (ג״א), והוסיף רש״י לומר הגנוז לארץ כדי לפרש הלמ״ד של לארץ, שפירושו, שלא די שהפקדון הוא נכסי יושבי הארץ אלא גם נפקד וגנוז לצורך יושבי הארץ (בא״ר):

אור החיים

הודיע אלהים כי מה שהוא נותן ביותר בשנים אלו הוא לחזק שבע שני הרעב, ולזה אמר לפרעה יעשה פרעה ויפקד וגו׳ פירוש שישתדל הוא במעשה זה[מא]) וגם יעשה לאחרים כדי שלא יתעצל אדם בדבר זה בהכנת שבע שני השבע לזרוע בכל היכולת, וחמש פירוש חרוש לבלתי התרשל מעט רוחת הדבר מרובה ביותר. או יאמר וחמש שיקח הוא מכולן חמישית לפרעה, הגם שהמשפט הוא מעשר (ש״א ח׳ י״ז) יקח בשנים אלו חמישית בשכר הודעת הדבר ממנו, וגם שיעשה עמהם חסד שכל התבואה שתהיה לפרעה לא נשלח בה יד אלא תהיה עומדת לפרנסתם למוכרה להם בשני הרעב כאומרו והיה האוכל לפקדון בזה רמז למה שכתבנו כי לא ישלח יד בה גם שלא יתכור מהתבואה לזולת בשני רעב עד שיקדמו הם לקנות לורכם וכמו שאפרש בפסוק אחר זה:

לו. **לשבע** שני הרעב אשר וגו׳.[מב]) פירוש קודם כל דבר יהיה סיפוק ארץ מצרים לפרנס רעבונם ואחר כך לשאר ארצות, והוא אומרו אחר סיפור רעב מצרים ולא תכרת הארץ וגו׳ כאן

אור בהיר

מא) בשדות עצמו. מב) מתיבת אשר עד סוף פסוק מיומר.

פַּרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עֲבָדוֹהִי׃
לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי
הַנִשְׁכַּח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּהּ׃ לט וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ
יָת כָּל דָּא לֵית סָכְלְתָּן וְחַכִּים
כְּוָתָךְ׃ מ אַתְּ תְּהֵי מְמַנָּא עַל בֵּיתִי
וְעַל מֵימְרָךְ יִתְּזֹן כָּל עַמִּי לְחוֹד
כְּרְסֵי מַלְכוּתָא הָדֵין אֵיהֵי יַקִּיר

הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃
לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא
כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ שלישי
לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ
אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן
וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי
וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא

רש״י

האחרן: (לח) **הנמצא כזה.** (כתרגומו) הנשכח כדין[לט]), אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו (ב״ר), הנמצא לשון תמיהה, וכן כל ה״א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פת״ח: (לט) **אין נבון וחכם כמוך.** לבקש אים נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמוך: (מ) **ישק.** יתזן[מ]), כל לרכי עמי יהיו נעשים על ידך, כמו (חב׳ ב׳ י״ב) ובן משק ביתי, וכמו (תה׳ ב׳ י״ב) נשקו בר גרניסו״ן בלע״ז: **רק הכסא.** שיהיו קורין לי מלך[מא]): **כסא.** לשון של המלוכה*, לדברי יוסף שאמר שצריך לבקש חכם ונבון אמר שלא יועיל הבקשה והתיפוש, וכמו שפירש״י בדיבור הסמוך, אלא שסם אמר זאת ליוסף עצמו, וכאן אמר לעבדיו כמי שמתיעץ וכיון שראה שגם עבדיו מסכימין לדעתו אמר אותו ליוסף (ג״א): מ) מלשון מזון, ועל משק ביתי מתרגמינן פרנסה, וכה בכלל כל הצורך לאו דוקא מזון, א״כ כוונת האומרים באומרו יזון כל הצורך לאו דוקא מזון ואינו מלשון נשק וכלי זין, שאין ענייני לכאן, ונעבור שהוא יוסף לא יתן משלו הוסיף רש״י ואמר יהיו נעשים על ידך, ומביא ראיות שאפילו רק נעשה על ידו נקרא ישק (רא״ם): מא) פי׳ לא אמר שכסאי יהיה גדול מכסאך שאז יהיה נשמע שגם אתה מלך, אלא אמר אגדל פי׳ אני אגדל ממך בענין זה של הכסא שהוא כינוי למלוכה כמו שמפרש והולך (רא״ם), וחסר הני״ם כמו ירחמו מים

אור החיים

כלל כל האדן:

לח. **הנמצא** כזה וגו׳. טעם שלא אמר הנמלא אים אשר וגו׳ כזה[מב]), כי אז היה נשמע כי נמלא אים אשר בו רוח אלהים אלא שאינו בדומה[מג]) ולא כן נחכון לומר אלא שלא נמלא מין זה שים בו רוח וגו׳ לא ממנו ולא מקצתו:

לט. **אין** נבון וגו׳.[מד]) פי׳ אין נבון וחכם שיהיה ראוי לעשות דבר זה כמותך שאתה יש בך רוח אלהים כמו שאמר למעלה שהוא יותר מנבון וחכם:

אור בהיר

מג) שאין לומר תינת כזה, מקודם שאנו יודעים על מה אומרו. מד) שפי׳ תינת כזה הוא כמוהו אינו נמלא, אבל מקצתו יש נמלא, וא״כ אם יאמר הכתוב רוח אלקים קודם תינת כזה, יהיה פירושו שממש רוח אלקים כזה אינו נמלא, אבל מקצת רוח אלקים יש נמלא, מה שאין כן כמו שאמר הנמלא כזה, פירוש ממש כיוסף אינו נמלא, אבל מקצת כיוסף יש נמלא, וא״כ מפרש הכתוב באיזה דבר אמרתי שממש כיוסף אינו נמלא, זה רוח אלקים, אבל חכם ונבון כיוסף יש נמלא, משא״כ בפסוק הסמוך שאמר אין נבון וחכם כמוך, פירושו שים נבון וחכם הרבה אלא שאינם כמוך. מה) מה זה ראיה מאחר שהודיעו ה׳ כל זאת שאין נבון וגו׳.

ואמר כי הנה אויבך ה' וגו' יתפרדו כל פועלי און יאמר שיום שבת לפי שהוא יום פנוי ממלאכה והרשעים נרפים הם נרפים על כן הם מציתים אש המחלוקת בכל פינה כמבואר למעלה במאמר רס"א עיין שם זהו שנאמר יתפרדו כל פועלי און מצד פירוד הלבבות אמנם הצדיקים אדרבה כל יום ההוא הם שתולים בבית ה' לשמוע דברי אלהים חיים מזה דור דורשיו וחכמיו כאשר היו מנהגי החכמים הקדמונים לא כמנהגינו המקולקל. זהו שמסיים ואמר להגיד כי ישר ה' צורי שכל עיקר סיפור דורשי ה' בשבתות כי יבא העם לדרוש את ה' הוא להגיד להם כי ישר ה' ולא עולתה בו.

וא"כ להצעה זו כל המכבד את השבת כראוי יזכה לכל היעודים הטובים הנזכרים לשומרי שבת לגאולה כאמור זהו שנאמר ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך על דרך אמרם ז"ל כנסת ישראל יהיה בן זוגך כו' כי באמת ישראל הוא בן זוג לשבת הכלה ובזמן שהחתן משמח שבת הכלה כראוי לה אזי גם לעומת זה ישיש עליך אלהיך וירושלם הזיווג שבין ישראל להקב"ה כמו שנאמר כי בועליך עושיך וגו':

עמוד מג

במדרש למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיאים אלא בשראה אהרן חנכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מטיב ומדליק נרות בבוקר ובערב. ובתנחומא

מאמר רפז
למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיאים

ובמדבר סיני רבה כתוב מדרש זה בסגנון אחר חז"ל א"ל הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו לגדולה מזאת אתה מוכן. הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נהגין אבל הנרות לעולם אל טול פני המנורה יאירו והברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין עולמית ע"כ:

ובתב הרמב"ן על שני מדרשים אלו שאם הם כפשוטם אם כן למה לא נחמו הקב"ה בקטורת בוקר וערב שכך הכתוב משבחו ישימו קטורה באפך ובעבודת י"כ בקרבנות אחרים. ועוד הרי כשהקרבנות בטלים בזמן החורבן אף הנרות בטלים. אלא שלא רמז כאן אלא לנרות של חנוכת חשמונאי ובניו בבית שני ע"כ:

צא ולמד ממערכי המלחמה החושבים להפיל החומה שמשחרלים לעקור יסודותיה תחילה ואח"כ תפול החומה בכללה כך האומות משתולים להפיל סודי דת תורתינו במזימות זו אשר חשבו לכבות נר מצוה ותורה אור מכל וכל לולי ה' שהותיר לנו שריד בימי אנטיוכס שחשב לבטל חודש מילה ושבת ולעומתם נעשה הנס בנרות דוקא ע"י אהרן ובניו:

ברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו מבית ישראל ואשר עד הנה לא עזבנו ועוד ידו נטויה לפסוח ולהגן בעד שארית הנמצאה אשר רבים הקמים עלינו לכלום שם ושארית ויאמרו לכבות נר ישראל עד בלה ונחרצה הנה ה' משמים אל הארץ השקיף בעין החמלה לתת לנו חנינה ורחמים לפני כל שובינו ולשום לנו שארית בארץ לפליטה גדולה.

וזה כי באזנינו שמענו פועל בימי קדם בקום עליהם גוי נבל זה העם לא היה כמוהו משחית ומחבל והוא הצפיר והשעיר מלך יון עז פנים עשה והצליח כנבואת דניאל והשחית עם קדוש בגאוה ובגודל לבב אין אלהים לנגד עיניו לא יחמול ולא יכסה וחשב מחשבות לבטל המצות היושבים ראשונה במעלה במלכות שמים והם חודש מילה ושבת

(3) מוהר"ר שלמה אויביר בן מוהר"ר אברן נבנ"ר
חלק שני - עמוד מג
בעל הכלי יקר

בחשבו כי על ידם יכבה מכל וכל נר מצוה ותורה אור וכמעט נר אלהים טרם יכבה העיר ה' רוח כהני ה' משרתיו עושי רצונו להורות נתן בלבם לאמר חזקו ידים רפות נקום נקמת ה' אחר תאסף וחזק ואמץ ידי חשמונאי ובניו להיות אמיץ לבו בגבורים הוא ובניו אתו יעבירו קול במחנה לאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל זקני יהודה כל איש חיל רב פעלים אשר נגע ה' בלבו לנקום נקמת ה' קנאת ה' צבאות תעשה זאת וילחמו בו ויגרשוהו וילך ויכו אותו ואת עמו עד בלתי השאיר לו שריד ובשובם נתנו שבח והודיה לאל וחזקו את בדק הבית והיה אור ישראל לאש והארץ האירה מכבודה כימי עולם.

ובחינה זו לבד תספיק לעשות זכרון לבני ישראל לנס החוא בנרות אך שנתוספה בחינה למצוה זו הנס שנעשה בפך של שמן שמצאו בחותמו של כהן גדול כנודע ולא לחנם נעשה הנס בנרות דוקא והצעת הענין נראה לפרש בשני פנים.

הפנים הראשונים זה כשכבר ירוע שכל הרוצה לבטל איזו ענין צריך הוא לבטל המקוד שמשם מרצאו כמו שאמרו העוקר ע"ז צריך לשרש אחריה לפי שאם ישאר השורש אע"פ שיכרות הענפים מכל מקום יחזור אותו גידול לצמוח מן השורש הנשאר.

בדרך זה ארז"ל בסוד הפרה אדומה שבאה לכפרה על עון העגל ומשלו משל בזה לחינוק שטיגף פלטין של מלך תבא האם וחקנה כו' ויש לשאול למה לא נצטוו להביא עגל לכפדה על מעשה העגל אלא שבכאן בא ללמד שצריך לבטל הדבר המוליד התולדה ההיא ואז ממילא תתבטל גם התולדה לפיכך צוה להביא פרה אם העגל לידע ולהודיע שכל גידול רע לא יתבטל כי אם בהסירו השורש המוליד ומצמיח כאמור וכן הוא בדרך הלוחמים שאם יפילו החומה וישאר השורש בארץ אזי החומה נוחה לתקנה כנודע מדרכי המלחמה אך אם יעקרוה מן השורש אזי היא קשה החיקון.

מאמר רפז
צריך לשרש אחרי ע"ז הגדול תבא האם וחקנה צואת בה

וברוך זה הלכו צורי ישראל שחשבו לבטל מישראל תורה ומצוה בראותם שהתורה היא סיבת קיומם ומעמדם וחשבו שבהעדר הדבר המעמיד יפול הנשען עליהם ובתורה עצמו חשבו ג"כ להפיל המצות העקרים.

דהה היה בימי אנטיוכס הרשע שחשב לבטל מישראל חודש מילה ושבת כי בזכות שלש אלו נגאלו ישראל ממצרים כמו שלמדו רז"ל מפסוק ואראה אותך מתבוססת בדמיך בשני רמים דם פסח ודם מילה כו' הרי שקדמה מצות המילה לגאולתם וכן מצות החודש כנראה מהקדמת ציוני החודש הזה לכם לצאתם מארץ מצרים. וכן מצות השבת ששמרו במצרים לבקשת משה מפרעה כדאיתא במדרש שמשה בקש מפרעה במצרים שיתן להם לשבות ביום השבת כו'.

זהו שנאמר וחמש את ארץ מצרים והיה האוכל לפקדון. חמש ר"ת חודש מילה שבת זכות שלש אלה שהיה בידם במצרים היה שמור להם לפדיון להגאל בזכותם בסוד אומרו וחמושים עלו בני ישראל שבזכות שלש אלה שסימנם חמש עלו בני ישראל כאמור.

וכשבקש אנטיוכס לבטל המצות מישראל הרי נתכוון לכבות נר ישראל לפיכך נעשה להם נס בבירור כי יתרון האור ניכר בשלשתן חידוש הלבנה היינו אור ושבת היא אור זיו וקלסתר פניו של אדם שנשתנה ביום השבת לעילוי והמילה שנאמר במשה ותרא אותו כי טוב הוא וארז"ל שנולד מהול ושנתמלא כל הבית אורה.וכבר ידוע ששלשה מצות אלו הם יסודי התורה. המילה ידוע עיקר תכליתה שעל ידה יהיה נימול מערלת הפה והלב והאוזן הם הכלים שעל ידיהם תושג החכמה כמו

שיתבאר בענין המילה במאמר שפ"ז עיין שם. השבת כבר בארנו למעלה במאמר רס"ז שהשבת מפרסם בעולם העיקר שהניח בעל העקרים תורה מן השמים וכי היום ההוא מיוחד לתלמוד תורה יותר מזולתו. והירח ארז"ל לא איברא סיהרא אלא לגירסא כו'.

ועוד ששלשה מצות אלו נקראו אות השבת שנאמר כי אות היא ביני וביניכם. המילה שנאמר והיה לאות ברית בבשרכם קידוש החודש שנאמר את המאור הגדול וגו' ואת המאור הקטן וגו' והיו לאותות וגו' וכן מתחיל הפייט של פרשת החודש אות זה החודש כו'.

והטעם שג' אלו נקראו אותות לפי שהם מפרסמים יחודו של יוצר הכל והם אות ומופת על ג' עקרי יסודי הדת.

השבת כבר הרחבנו למעלה במאמר רס"ב עיין שם שהשבת כולל כל חלקי יסודי דת תורתינו עד שארז"ל שקולה שבת כנגד כל המצות שבתורה.

המילה גם היא ארז"ל ששקולה כנגד כל התורה והיא גם היא כוללת כל חלקי יסודי דת תורתנו.

וקידוש החודש גם הוא מופת על כל ג' עיקרים אלו שהניח בעל העיקרים בתחלת ספרו והם מציאת האל יתברך ותורה מן השמים והשגחתו יתברך לשכר ועונש.

א מציאות האל יתברך והיותו מחדש עולמו נראה בירח זה המתחדש בכל חודש וחודש והוא הוראה עצומה על שיש לעולם מנהיג וברא וכל יכול כמו שבארנו בחג הפסח מאמר צ"ד עיין שם ובעקידה פרשת בא עד שלגודל תועלת מצוה זו ארז"ל שהיה ראוי להתחיל את התורה מהחודש הזה לכם כו' ואמרו עוד אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני שכינה פעם אחת בחודש דיים כו'.

ב השגחתו יתברך לשכר ועונש נראה גם כן ממיעוט הירח על שקטרגה ושיש לצדיקים אחרית ותקוה לעתיד כמו שאומרים בנוסח ברכת הלבנה שהם עתידים להתחדש כמותה כו'.

ג התורה שמן השמים כארז"ל לא איברא סיהרא אלא לגירסא.

וא"כ החודש אות ומופת על ג' עקרים אלו וכן השבת כאמור. וכן המילה אות ומופת על שלשתן כמו שיבא ביאור ענין זה בארוכה בענין המילה במאמר תע"א עיין שם לפיכך חשב אנטיוכס שבביטול ג' מצות אלו יפלו יסודי הדת והשתות יהרסון ואז יפול גם הבנין שעליהם ונר אלהים יכבה מכל וכל.

עד אשר הופיע ה' ממכון שבתו והזריח אור ישראל כי כבר ברית כרותה לנו שאפילו אם יתקבצו כל מלכיות שבעולם נוסדו יחד על ישראל ועל התורה מכל מקום אינן יכולין לבטל מהם תורה ומצות כדאיתא בחיבורינו עיר גבורים פרשת שמות על מדרש שאל פוליפוס את רבי עקיבא כתיב כי תאמר אדום רששנו נשוב נבנה חרבות כה אמר ה' המה יבנו ואני אהרוס והרי כל מה שהם בונין קיים א"ל לא דבר הכתוב כנגד שהם בונין אלא כנגד הצצות שאתם חושבים בכל שנה לכלותינו והקב"ה מהרס מחשבותיכם וא"ל חייך שכך הוא אנו יושבים בכל שנה לכלותיכם ואתי חד סב ומבטל לן.

ושם בארנו שאף פוליפוס הבין שלא בסתם בנין דבר הכתוב שהרי נאמר נשוב ונבנה חרבות החרבות לא נאמר אלא חרבות שהבנין ההוא הוא בעצם סתירת וחורבן העולם כי בהעדר התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו ושאלו המין הרי כל מה שהם בונין קיים כנודע מימים רבים שגזרו על ישראל הרג ואבדון בדורו של שמד ונתקיימו מחשבתם בעונותינו.

השיב לו לא דבר הכתוב אלא כנגד הצצות היינו התורה שנקראת עצה שנאמר לי עצה ותושיה רצה בזה בודאי יש בידכם לגזור אבדון גוף וממון אמנם כשאתם חושבים לבטל ממנו עצה ותושיה בזה אין אתם יכולים כמו שנאמר אין האדם שליט בדוח לכלוא את הרוח היינו ברוחניות ברוח חכמה ודעת אין כל בריה שולטת זהו שאמר ואתי חד סב היינו הקב"ה יחידו של עולם ונקרא עתיק יומין וזהו חד סב ומבטל לן. נמצא שברית כרותה לישראל שאין האומות שולטין בתורה ומצוה.

מאמר רפח
סוד פן של שמן בחותמו של כהן גדול

זהו סוד הפך של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול שלא שלטו בו יד האויבים רמז שישראל בוטחים לדורות שאין האומות יכולין לבטל מהם התורה שנמשלה לשמן העולה על כל המשקים כך התורה כתיב בה רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה שיש לה יתרון ביתר שאת ויתר עוז על החכמות והדתות וממנה תצא אורה לעולם כמו השמן המאיר לארץ ולדרים עליה.

ונעשה נס זה במנורת המאור שבה שבע קנים כנגד ז' חכמות הנכללים בתורה וכנגד ז' ספרים שבתורה בסוד אמרו חצבה עמודיה שבעה.

ופן שמן זה מונח תמיד בחותמו של כ"ג דהיינו בחותמו של הקב"ה הכה"ג הגבור והנורא וחותם זה כד"א צור תעודה חתום תורה בלימודי כי באמת סתומים וחתומים דבריה ואין כל בריה יכולה לבא עד תכליתה גם חותמו של הקב"ה אמת וכן הוא אומר תורת אמת היתה בפיהו וכתיב ותורתך אמת.

לפיכך נעשה להם נס זה בהפך של שמן כי זה הוראה על ביטול מחשבה של השונאים שבקשו לבטל חודש שבת ומילה זהו שנאמר שמן וקטורת ישמח לב שמן ר"ת ש'בת מ'ילה נ'ר היינו נר הלבנה ישמח לב. שמח ר"ת ש'בת מ'ילה ח'ודש וכן אור צדיקים ישמח והם מונחים בחותם כי המילה נקראת חותם כמו שנאמר וצאצאיו חתם באות ברית קודש. והשבת נקרא חותם כדאיתא במדרש רבות' ורבנן אמרי משל למלך שעשה לו טבעת מה חסרה חותם כך מה היה העולם חסר מנוחה בא שבת בא מנוחה כו' הירח היא אחת משבעה כוכבי לכת וכתיב ובעד כוכבים יחתום שלש אלה המונחים בחותמו של הקב"ה אין כל אומה ולשון שולטת בהם וכן חתם ר"ת ח'ודש ת'ענוג מ'ילה ותענוג זה היינו שבת שנאמר וקראת לשבת עונג. ומטעם זה אמרו נרות של חנוכה מוסיפין והולכין דוגמת נר מצוה ותורה אור שמוסיפין והולכין תמיד כמו שיבא ביאור ענין זה בסמוך ביאור רחב.

ולהנחה זו יתבאר לנו המדרש שהתחלנו בו שהשיב הקב"ה לאהרן לגדולה מזו אתה מוכן כו' ויש להקשות אף לדברי הרמב"ן שפירש שקאי על נרות של חנוכה מכל מקום הדרא קושיא לדוכתא שהרי בזמן שנעשה הנס ההוא היו גם הקרבנות קרבים ואם הוא מדבר בכל הנרות שאנו מדליקין אף בזמן החורבן הרי גם לקרבנות אנו עושין זכרון בכל דור ודור כמו שנאמר ונשלמה פרים שפתינו אלא שבודאי מאמר זה ידבר בקיום התורה נצח שיתפרסם על ידי חשמונאי ובניו שלא יוכלו לה האויבים כלל זהו שאמר שאתה עומד ומטיב בבוקר ובערב ועל דרך שנאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה. או ירמזו הן על שעת הגלות והגאולה שנרמזו בבוקר ובערב כנודע. ובסמוך במאמר רצ"ד יתבאר מאמר זה בדרך אחר וזהו שנאמר במדרש אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו רמז לנר מצוה ותורה אור שלא תכבה נרם לעולם ועד ולעולם יאירו אל מול פני המנורה הטהורה.

פרשת מקץ

במתניתא תנא, לא מאסתים[1], בימי כשדים וכו׳, לכלותם, בימי יונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה כהן גדול חשמונאי ובניו, להפר בריתי אתם, בימי רומיים וכו׳[2].

להוא שמיה דאלהא מברך, דלא מנע טיבותיה וקושטיה, ומסגי למעבד טבוון. אתרחיש לן ניסא, איכא בי חס״א הוה עובדא וח״ס רחמנא עלן. הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו בריש כל אסוון. סליקו ואתו הנך ספונאי[3] משריית רשעין, מלכותא קטיעא מלכותא דיוון. כי מטו אארעא דישראל, כל קב״ל דנא סליק אבקא וכסי ליומא, ומלאת כל ארעא רבו רבוון. עז״י מסגן ברישא[4] קמייתא בטול אתו אינהו גזור אגזירתא ושבתא וריש ירחא[5], ומלבא שם טעם בכתב הנשתוון. עבדו קרבא ורב״ו יתירא, אתגור״י אתגו״ר ואדעא חלחולי מחלחלא, אסתתום דרכים ומבועי עיגוון. דא עקא, אכלה ומדקא, מידי לא שבקא, נפישי נפיחי שכיב״ן אפותיא דספסירא[6] וחריפי איזמלוון[7]. ברם איתי אלה בשמיא[8], די יכל להצלה, ושזיב לעבדוהי כהנא רבא, ובנוהי די התרתיצו עלוהי נצחי קרבא, ועבדי יומא טבא, מנהיר שרגין שיתין הלולי ודחוון[9].

וצריכין אנו למודע״י מה זה היה למלכות יון הרשעה, אשר עיניהם ישיתו לבטל מישראל הני תלתא, שבת חדש ומילה, ומה נשתנו אלו יותר מכל המצות, ותו, דאמרו רז״ל בבראשית רבה[10], וחשך[11], זה יון, שהיו אומרים כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל, ולא אשכחן שהיונים גזרו לעבוד עבודה זרה, רק גזרו לבטל חדש ושבת ומילה, הן אמת כי דורשי רשומות אמרו בפסוק וחמ״ש את ארץ מצרים[12], ראשי תיבות חדש מילה שבת, ובזכותם יצאו ממצרים, אך לא ידענו מה היה לו ליוסף הצדיק דקפיד אהני תלת.

1. ויקרא כ״ו, מ״ד. 2. מגילה י״א ע״א, לפי גירסת הערוך יעקב. 3. עיין רש״י בבא מציעא פ״ד ע״ב ד״ה ספונאי. 4. שבת ע״ז ע״ב. 5. כן איתא במגילת אנטיוכוס, הובאה בספר בתי מדרשות חלק א׳ דף ש״כ, ובסידור בית עובד דף קס״ה ע״ב. 6. על פי סנהדרין ז׳ ע״א. 7. כלומר איזמלים. 8. על פי דניאל ב׳, כ״ח. 9. כלומר כלי זמר, עיין דניאל ו׳, י״ט. 10. ב׳, ד׳. 11. בראשית א׳, ב׳. 12. בראשית מ״א, ל״ד.

ואפשר דטעמא דעל ידי המילה נעשה מרכבה לשכינה, כמו שהאריך הרב מהר״ם אלשיך, גם אמרו בתיקונים[13], ושמרו בני ישראל את השבת לדורותם[14], לדירתם, ששורה כביכול עמהם, וגבי החדש אמרו ז״ל[15], אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש דיים. וגם אמרו ז״ל[16], דמלאכי עליון הם שואלים על קביעות החדש ומועדים, וכביכול אמר לו אני ואתם נשאל לבית דין של מטה. נמצא דשלש מצוות אלו סגולתם לקבל פני שכינה ולהיות מרכבה לשכינה, וממילא רוחא טעמא דיוסף הצדיק אשר התחיל בשלש מצוות אלה וחמ״ש ארץ מצרים, כי הם עיקר גדול להיות מרכבה לשכינה, ובזכותם יצאו מגלות מצרים, וזאת היתה עצת רשעים מלכות יון, דחשבו לבטל מישראל המצוות הללו, כי בביטולם ח״ו יהיה מחיצת ברזל מפסקת בין ישראל לאבינו שבשמים, ונראה כי ח״ו אין לנו חלק באלהי ישראל, ויען יוסף צדיק הראשון להתחיל במצוות אלו, ואמרו ז״ל[17] שור זה יוסף, אז יאמרו בגויים כתבו על קרן השור אין לכם חלק וכו׳, כלומר, אשר יסד המלך בכור שורו משום איקרובי קרבת אלהים, עתה בטלו אותם, להורות כי אין רצונכם לידבק בו יתברך ח״ו, ולהיות כל מגמתם לזה, לכן בישועת ישראל נעשה הנס׳ למינהו במנורה, שהרי היא עדות שהשכינה שורה בישראל, וכמו שאמרו פרק במה מדליקין[18], מחוץ לפרוכת וכו׳[19], וכי לאורה הוא צריך, אלא עדות היא שהשכינה שורה בישראל, וכלפי מחשבת יון ח״ו להפסיק דביקות ישראל והשראת שכינה, לכן מדה כנגד מדה אתרחיש ניסא במנורה, שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל, ולכן תיקנו זכר לנס בנרות, רמז למנורה.

ויתכן לומר כפי בעלי הרמז, אשר רמזו וחמ״ש את ארץ מצרים חדש מילה שבת, אשר מראש מקדם שם פניו אליהם, ותחילת דבריו לפרעה פתח ואמר וחמש את ארץ מצרים, ודברים שבלב לרמוז על שלשה אלה, כי היתה הכונה שידע יוסף הצדיק כל גלגולי מקרים אלו להביאם לשעבוד מצרים, וברוח קדשו ידע את כל התלאה אשר ימצאנו שם במצרים, וישראל מסוכנים גוי מקרב גוי, והצלת נפשם תלוי אם קושי השעבוד יעלה לתשלום מספר ת״ל שנה, וקושי השעבוד אינו עולה אם אין לנו דין בנים, באשר הארכנו בעניותנו במקומות אחרים, ומהשבת מוכח דיש לנו דין בנים, שאנו משתמשין בשרביטו, דכביכול שבת בו, ולכן גוי ששבת חייב מיתה כמו שאמרו ז״ל[20], ואות ברית קדש, אמרו בזוהר[21] דאי נטרין ברית אינון בנים, וקביעות חדשים ומועדים, דכתיב אשר תקראו אתם[22], וכל

13. תיקוני זוהר מזוהר חדש דף קל״ז ע״ב. 14. שמות ל״א, ט״ז. 15. סנהדרין מ״ב ע״א. 16. דברים רבה ב׳, י״ד. 17. בראשית רבה ע״ה, י״ב. 18. דף כ״ב ע״ב. 19. ויקרא כ״ד, ג׳. 20. סנהדרין נ״ח ע״ב. 21. שלח לך, דף קס״ה ע״ב. 22. ויקרא כ״ג, ד׳. והכונה למה שדדרשו בראש השנה כ״ה ע״א, תקראו אתם.

היוצא מפי סנהדרין יעשה כביכול הוא יתברך, זה מורה ובא כי בנים אנו וחביבים אצלו, עד שהוא יתברך באהבתו ובחמלתו שומר יום קביעות בית דין, כמו שאמרו ז"ל בירושלמי דר"ה[23], ולכן בהיות לנו דין בנים, קושי השעבוד השלים ארבע ידות, ולא נשתעבדנו כי אם פ"ו שנים[24], שהם חומש ת"ל, וזה הקדים רפואה למכה יוסף הצדיק, וכמו שאמרו ז"ל שעשה כמה סימנים לגאולה, ללקט כל הכסף ולקנות כל מצרים לעבדים, כמו שאמרו ז"ל, וכמו שנבאר בס"ד במקומו, אף אנו נאמר כי ברוח מבינתו על הסימנים האמורים הוסיף חומש, וחמ"ש את ארץ מצרים, ורמז חדש מילה שבת, כי על ידיהם ניכר שאנו בנים, ועל ידי זה השעבוד יהיה חומש מת"ל, ומלכות יון הרשעה מחל"ה ונוע"ה אעיקרא קאי, כשם שיוסף הצדיק מראשית כזאת פתח טוב פתח בהני תלת, להורות שאנו בנים, כל קבל דנא רצו לשרש נצר משרשיו, לבטל חדש שבת ומילה, כי בביטולם אין בידינו הכר שאנחנו בנים, וח"ו יהיו ישראל ככל הגויים, ואבינו שבשמים הפר עצתם, וכרחם אב על בנים הצילנו מידם.

וכבר כתבו כת הקודמין, דלהכי תקון שמנה ימים, אף דבלילה הראשונה לא היה נס, דהיה שמן בפך להדליק לילה אחת, והנס היה לשבעת הימים דוקא, משום שרצו לעשות זכר למילה שניתנה בח', ובשמונת ימי חנוכה יש שבת וראש חודש, ואומרים על הנסים במוסף שבת וראש חודש, רמז לשלש אלה, שבת מילה וחדש, שרצו לבטל ולא עלתה להם, זהו תורף דבריהם. ומן האמור יראה דרך דרש לישב חקירת הרא"ם בתוספותיו לסמ"ג, דאמאי לא עבדינן ספיקא דיומא בחנוכה, דבשלמא בפורים, תירץ המרדכי[25] דכתיב ולא יעבור[26], אך בחנוכה קשיא, ולפי מה שנתבאר איכא מעין דוגמא דפורים דכתיב ולא יעבור, דהרי מן הראוי היה לעשות חנוכה שבעת ימים, דהנס היה ז' ימים, ועשאום ח' לרמוז למילה; אם כן אי נעביד ט' משום ספיקא דיומא, אפסדתן לקמייתא, שהוסיפו יום אחד לרמוז למילה, וכשם דלא תקון שבעה כדי שיהיה רמז למילה, הכי נמי לא תקון למעבד ספיקא דיומא, כדי שבכל המקומות יזכרו המילה.

והרב מהר"י אלגאזי טעמא טעים, כי כוונת היוונים לבטל הני תלתא, משום דאומות העולם סברי מעשה שמים עדיף, והם אמרו אם אין רצונו בעבודה זרה למה אינו מבטלה[27], אבל ישראל סברינן מעשה אדם עדיף, ועלי דידן רמיא לשרש אחריה, דהני תלתא הם יסוד מוסד לדידן, שמורי"ם לכל בני ישראל דמעשה אדם עדיף, קדושה ראשונה שבת, היא מורה ובא דמעשה אדם עדיף, דכמה אותות בשמים ובארץ המורים חידוש העולם, ובחר בישראל לשבות בשבת, להורות כי ששת ימים עשה וכו'[28], וזאת שנית זאת אות הברית, כי הן האדם ילד יולד בבשר

23. פרק א' הלכה ג'. 24. סדר עולם רבא פרק ג'. 25. למסכת מגילה סימן תשע"ה. 26. אסתר ט', כ"ז. 27. עבודה זרה נ"ד ע"ב. 28. שמות כ', י"א.

ערלתו, ויצו אלהים למול את הבן, ואל השלשה, קביעות חדשים ומועדים נמסר ביד בית דין כאמור, זאת היתה למלכות יון הרשעה, בקשו לעקור שלש אלה, כי השתות יהרסון פנת יקרת הדת, דמעשה אדם עדיף, ואחרי התמדת ביטולם ח"ו מרעה אל רעה יצאו, להיות כגויים עובדי עבוד זרה, כסברתן של אומות העולם דסברי מעשה שמים עדיף, ואם אין לו חפץ בעכו"ם למה אינו מבטלה, וכאשר גברו רחמיו ויט אלינו חסד והצילנו מיד צר, תקון רבנן הנרות הללו לרמוז דבר זה, דהמנורה אף תשיב אמריה טובה תוכח"ת דמעשה אדם עדיף, כי עין בעין ניחזי אנן נהורא עמיה שרה, ורוצה בנר ישראל, זהו תורף דברי הרב הנזכר.

ואחשבה לפתור בזה נבואת ישעיה סימן נ"ו[29], אף כי שמץ מנהו נרמז על ספר, אנן בעניותין נשכיל להטיב, ואתהלכה ברחבה דבר דבור על אופניו בס"ד, וזה תואר סדרן של כתובים, אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה, שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע, ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר, הבדל יבדילני ה' מעל עמו, ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש, כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי, ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי, ונתתי להם וכו', ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו, ולאהבה את שם ה', להיות לו לעבדים, כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי, והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי, עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי, כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים, נאם אדני אלהים מקבץ נדחי ישראל, עוד אקבץ עליו לנקבציו. ואם אמרנו נבא העי"ר הערות ודקדוקים, זה מעלה ארוכ"ה, אך נקדים מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו חלק א' סימן כ"א, גבי הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם שבת[30], דהרז"ה תרגמא דהפלגה בים, וכן לצור על עיירות של עכו"ם[31], אי אפשר שלא יבואו לידי חילול שבת, כי מקומות סכנה הם, ותוך ג' ימים אסור להפליג, דתלתא יומי קודם שבת קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות שבת, ומכאן אני אוסר למול את הגר בחמישי בשבת, כדי שלא יבא יום ג' למילה בשבת ויצטרכו לחלל שבת, והוא הדין לתינוק שחלה ונתרפא בה' בשבת ואפשר למולו בה', שממתינין לו עד למחר, עד כאן דבריו.

ומקהו בה אקהייתא, דממקום שבא תבוא בצידה, דשם נאמר בברייתא, במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שרי. ונראה לישב, דהתם גבי אין מפליגין, בשגם מפליג ביום ג' אי אפשר שלא יבא לידי חילול שבת, אלא שלא גזרו משום ישובו של עולם, דאורח כל ארעא לפרש בים, היתה כאניות סוחר, וכיון דראו חכמים להתיר מיום ג', ולא אסרו אלא מיום ד' או מיום ה', התירו בדבר מצוה, משום דאף בדבר הרשות מיום ג' לא סגי בלא חילול שבת, ולא גזרו, אמנם

29. פסוקים ב'—ח'. 30. שבת י"ט ע"א. 31. שם.

מאמר ד׳ ד׳ ניסן

ד׳ ד׳ ניסן

ד׳ ד׳ ניסן

ד׳ ד׳ ניסן

מסורת המדרש

ויעבר א׳ תנ״י נח״יב. ״ויהי אור״ זה אברהם זוהר ח״א רנב:. ע״ע זוהר שם קמא: א״ת ״העיר״ אלא ״האיר״ ראה: שמו״ר פט״ז־בו. תנ״י נח״א. שו״ס פקי״. זוהר ת״א רנו:. ח״ב קמז:. ילקו״ש. ישעי׳ חמז. תהלים תתפט. ע״ע: שו״ט פ״א. זוהר ח״א קמב. ״יום״ זה יעקב ראה: להלן פס״ח׳. פפ״ד־יא. ילקו״ש ויצא קיח. ״יום אחד״ יום הכיפורים להלן פ״ג־יח. ע״ע: תדא״ר פ״א. תנ״י כאן־כח. פסי״ר מכ״ג (פ״נ׳ הדבורות)־א. ילקו״ש תהלים תתפח.

א) ׳וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ׳ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַד מָתַי יְהֵא הָעוֹלָם מִתְנַהֵג בַּאֲפֵלָה תָּבוֹא הָאוֹרָה ׳וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר׳ זֶה אַבְרָהָם הָדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מא, ב) ׳מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק וְגו׳׳ אַל תִּקְרֵא ׳הֵעִיר׳ אֶלָּא הֵאִיר ׳וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם׳ זֶה יַעֲקֹב ׳וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה׳ זֶה עֵשָׂו ׳וַיְהִי עֶרֶב׳ זֶה עֵשָׂו ׳וַיְהִי בֹקֶר׳ זֶה יַעֲקֹב ׳וַיְהִי עֶרֶב׳ עֲרָבוֹ שֶׁל עֵשָׂו ׳וַיְהִי בֹקֶר׳ בּוֹקְרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב ׳יוֹם אֶחָד׳ שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד, ז) ׳וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יִוָּדֵע לַה׳ לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה וְגו׳׳. דָּבָר אַחֵר ׳יוֹם אֶחָד׳ שֶׁנָּתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵיזֶה זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים.

הצילם, על שם — שנאמר: **״ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים״**, ויצאו ובנו את העולם בשניה. ושוב חטאו נמרוד ודור ההפלגה, **״עשרה דורות מנח ועד אברהם... היו מכעיסין — את ה׳ — ובאין״ וכו׳** (אבות ה, ב). **אמר הקב״ה: עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה** — ובטעות של עבודה זרה ואי ידיעת ה׳?! **תבא האורה** — של אמונת האמת! וזהו: **״ויאמר אלהים יהי אור״**, ומיהו האור? **זה אברהם** — שבא מאור כשדים לארץ־כנען ועורר את כל באי עולם לאמונת השי״ת, והאיר את העולם באור האמת והצדק, **הדא הוא דכתיב** — זהו שנאמר: **״מי העיר ממזרח, צדק יקראהו לרגלו״** — מי העיר את אברהם לבא ממזרחו של עולם (—אור כשדים), וללכת בכל העולם ולקרא בכל מדרך כף רגלו אל באי העולם אל הצדק? הלא אני ה׳! (עפ״י רש״י ומצודות שם) זהו פשוטו, ומדרשו של מקרא על אברהם בעצמו: **״ישנים היו אומות העולם מלבא תחת כנפי השכינה, ומי העירן לבא לחסות תחת כנפי השכינה? אברהם, שנאמר: ״מי העיר״** (ליש ישעיה תמ״ז, ושוח״ט קי״ז ועי״ש), **והוא הראשון שהאיר את הצדק בעולם — אל תקרי ״העיר״, אלא ״האיר״ — ״התחיל להאיר״** (שמו״ר טי״ו כ״ו ועי״ש עוד). **״ויקרא אלהים לאור יום״ — זה יעקב** — שנקרא **״שמש״** (להלן פרק סי״ח, י, ועי׳ ברש״י ומי״כ שם), שאורו מאיר חורח בעולם בעתות גאולה הנקראות **״יום״**, **״ולחושך קרא לילה״ — זה עשו** — שמחשיך לעולם בעת הגלות הנקראת **״לילה״**. **״ויהי ערב״ — זה עשו**, ששולט בעולם בתחילה, והם אומות העולם מבני עשו השולטים על ישראל בזמן הזה, ואח״כ — **״ויהי בוקר״ — זה יעקב**, שישלטו בניו בעולם לבסוף. ואין שניהם שולטים כאחד, אלא: **״ויהי ערב״ — ״ערבו״ של עשו** — ״שיעריב שמשו״ ויכבה אורו, ואז — **״ויהי בוקר״ — ״בוקרו״ של יעקב** — ״שיאיר בוקרו״ ויזרח אורו, בעת הגאולה העתידה. **״יום אחד״** — זה יהיה ביום המיוחד, המוכן והידוע להקב״ה מבראשית, לגאולת ישראל (ועי׳ לעיל א, ד, על שמו של משיח), **שנאמר: ״והיה יום אחד, הוא יודע לה׳, לא יום ולא לילה, והיה לעת ערב יהיה אור״** — ועל הגאולה העתידה נאמר.

דבר אחר: ״יום אחד״ — זהו היום המיוחד שבכל שנה ושנה — **שנתן לו הקב״ה** — ליעקב, בעולם הזה, בימי שלטונו של עשו, שביום הזה אין השטן — שרו של עשו — שולט בו. **ואיזה** — יום הוא? **זה יום הכפורים** — הנקרא ״יום אחד״, שנאמר (תהלים קלט, טז): **״ימים יוצרו ולו אחד בהם״** — הרבה ימים יוצר ה׳, ובהם בחר לו יום אחד — **״זה יום הכיפורים לישראל״** (תנדבא״ר א) — שאין בו לשטן רשות להשטין **״השטן״ — בגימטריא שלש מאות וששים וארבעה, שלש מאות**

מסורת המדרש

ד. ר״ש פתר בבלויות פסי״ר ״פל״ד (ואנכי מנחמכם)״ו. ילקו״ש כאן ד (כה״ע). ע״ע: מכילתא יתרו בחדש ס״ט. להלן: פס״ד־ר וכנ״ש. פמ״ד־יז. שמו״ר פנ״א־יז. ויק״ר־ג־פי״נ־ה. ספס״ו. תנחומא: ויצא־ב. חזוריע״א. שו״ט פנ״ב. ילקו״ש: לך עז. שמיני חקלו. יון החשיכה עיניהם מכילתא שם. להלן פס״ז. פמ״ר. ויק״ר שם ושם. תנחומא חזריע שם. ילקו״ש לך שמיני. שם. ״ורוח אלקים״ ורוחו של משיח להלן פ״ח־א. ויק״ר פי״ד־א. פסי״ר פל״ד שם. זוהר ח״א רמ״. ע״ע זוהר ח״א קצב:

ד. רַ׳ שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ פָּתַר קְרִיָא בַּגָּלְיוֹת ׳וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ׳ זֶה גָּלוּת בָּבֶל שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ד, כג) ׳רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ׳ ׳וָבֹהוּ׳ זֶה גָּלוּת מָדַי (אסתר ו, יד) ׳וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת הָמָן׳ ׳וְחֹשֶׁךְ׳ זֶה גָּלוּת יָוָן שֶׁהֶחֱשִׁיכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּגְזֵרוֹתֵיהֶן שֶׁהָיְתָה אוֹמֶרֶת לָהֶם כִּתְבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לָכֶם חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ׳עַל פְּנֵי תְהוֹם׳ זֶה גָּלוּת מַמְלֶכֶת הָרְשָׁעָה שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק כְּמוֹ הַתְּהוֹם מָה הַתְּהוֹם הַזֶּה אֵין לוֹ חֵלֶק אַף הָרְשָׁעִים כֵּן ׳וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת׳ זֶה רוּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הֵיאַךְ מַה דְּאַתְּ אָמַר

וששים וארבעה ימים יש לו רשות להשטין, וביום הכיפורים — שהוא היום היחיד משלש מאות וששים וחמישה ימים שבשנת חמה — **אין לו רשות להשטין״** (עפ״י יומא כ.).

ד. **רבי שמעון בן לקיש פתר קריא** — פירש את המקראות — האמורים למעלה — **[במלכיות]** (כן נראית לנכונה הגירסא, וכ״ה ביל״ש כאן ד, ובדפוס ע״פ עץ־יוסף, וכן בכל המאמר הזה ״מלכות״, ולא כגי׳ ווילנא הנראית מצונזרת, ״גלויות״) — העתידות למלוך בעולם ועל ישראל, שעליהן רמז הכתוב סימן לעתיד לבא בעולם: **״והארץ היתה תוהו״ — זו מלכות בבל** — של נבוכדנצר, שהחריבה את מקדשנו ואת ארצנו, והשיבה את העולם לתוהו, **שנאמר** — בחורבן הבית: **״ראיתי את הארץ והנה תוהו״** (ונדרש ונתבאר לעיל סי׳ א). **״ובוהו״ — זו מלכות מדי״** — של אחשורוש, שמשלה על גולת ישראל, אחרי מלכות בבל, וגזרה להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים, ובבהילות וחפזון פעלה אסתר המלכה להצלתם, ובבהילות וחפזון עשה ה׳ את נס הצלתם, **שנאמר: ״ויבהילו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר״** — ומשם בא הנס, ומפרש ״בוהו״ — מלשון בהילות וחפזון, (עי׳ עוד במהרז״ו). **״וחושך״ — זו מלכות יון** — של אנטיוכוס, שמשלה על ישראל בארץ־ישראל אחרי מלכות פרס ומדי, **שהחשיכה עיניהן של ישראל** — מאור התורה ואמונת ה׳ — **בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם: ״כתבו על קרן השור — ״כל מי שיש לו שור״** (תנחו׳ תזריע יא) — **שאין לכם חלק בא-להי ישראל״, ״ואם לאו — גזרין עליו הריגה״** (תנחו׳ שם, ועי׳ רד״ל בשם מגילת־תענית ספ״ב) ועל קרן השור — לפרסום (יפ״ת) או כדי להזכיר שכבר עשו כן בעגל (עי׳ רש״י כאן). **״על פני תהום״ — זו מלכות** — רומי (ועי׳ בביאורנו לדברים רבה א, תחילת סי׳ טז שהיא ״אדום״) **הרשעה** — שמשלה על ישראל בארץ ישראל, והחריבה את מקדשנו ואת ארצנו והגלונו מאדמתנו, וגזרה עלינו שמדות (ומרומי העתיקה נתפשטו מלכיות הרשעה בעולם המחזיקות בדת הרומית, ומצירות לישראל עד עת קץ, ולכולן יקראו חז״ל, ״רומי״, ״אדום״ או ״מלכות הרשעה״, ועי׳ ד״ר סימנים טז—כ, ובביאורנו שם) — **שאין לה חקר** — מתי יגיע קיצה ועת עונשה וביטולה מן העולם, שמושלת עלינו בקושי מאז — **כמו התהום** — ולכן כינה אותה הכתוב ״תהום״ — **מה תהום הזה אין לו חקר** — איה סופו וקיצו — **אף הרשעים** — האלו — **כן**, (עי׳ שבת יא.). **״ורוח אלהים מרחפת״ — זו רוחו** — רוח אלהים — **של מלך המשיח** — שברוח זו ימלוך על כל העולם, **היאך מה דאת אמר** — כמו שנאמר

אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו
חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן:
ס שלישי יג וְלִיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה
אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם
רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ

לקט בהיר

נא) ואיחר אם ישאכר, והטעם שנחר לשכון בחלקו של בנימין, משום שלא השמחה לעשו הרשע (ר"ח מאורלייניש): נב) נקרא בית המקדש בית עולמים, שלא שרתה שכינה עוד במקום אחר, וגנזה להיות עומד עולמים, אם לא ומפני חטאינו גלינו וכו': נג) מלשון (אסתר ו' י"ב) אחל ותפוי ראש שפירושו כאחל שפניו מכוסה, וכן (מ"ב ג' ז') ויחף את הבית זהב, או אפשר שהוא מלשון חופה: נד) פי' כל יום ויום וכאילו אמר כל הימים, וא"ת הלא היום בעוה"ר אינו חופף עליו, שהלכה השכינה למעלה עשר מפעות, לזה אמר ,שלא שרתה במקום אחר והיא מקומה לעולם ותמידה היא לחזור ב"ב למקומה הקבועה (ד"ד): נה) עין עיטם הוא מקום רחוק מירושלים והוא היותר גבוה מכל המקומות, לזה תאב דוד בהשקפה ראשונה לבנות שם את ביה"מ, אבל אחר שנתיעץ בנהדרין והגיעו בלו למסקנה מכח פסוק זה להורידו קצת (נחמי מלשון חמא) ולעשותו בירושלים, שלא נאמר על ראשו שכן אלא בין כתפיו: נו) פי' שלא היה מסר באילו כלום, שנמת שם כל מיני מבוחות ופירות, כמו שהכתוב בעצמו מבאר והולך, שישנם פירות שמגליתים בהר וישנם בנקעה, יש שנריכים מטר יש שנריכים טל וכו' ובאילו של יוסף היה מכל המיני, וכל זאת יאתה לו בזכות שזן ופרנס את כלל ישראל יותר מפי שנים (אוה"ח), ובשם ר"ת מאורלייניש לפי שלא שמע לאשה, הפך אדם הראשון שנתקללה האדמה בעבורו: נז) פי' מאכלים ופירות מתוקים וערבים ושנים, כמו (בראי' כ"ד כ"ג) ומגדנות נתן לאחיה: נח) פי' אפילו בלי מטר יצלו וימתו הזרעים מלחלחית שעולה מלמטה ומטל שלא יחסר באילו, ובספרי הוסיף „רובלת" מלמד שהיתה מרובלת במעיינות, וכן אמר יעקב (שם מ"ט כ"ה) ברכות שמים מעל ברכות תהום רובלת תחת: נט) המפרשים כתבו זה ככה וזה ככה למרן הקושיא שאם כבר בירכם יעקב למה לברך אותם עוד הפעם באותן ברכות עצמן, על פי פשטות אין שום קושיא שהלא לא בירך אותם ממש באותן ברכות אלא מעין ברכתו של יעקב, כלומר הרמיב אותם והוסיף עליהם, כי הלא פשוט הוא שכל דברי מרע"ה בנבואה נאמרו שכינה מדברת מתוך גרונו,

אור החיים

יג. מבורכת כ' ארצו. אולי לפי שעתידים לומר בני יוסף ליהושע (יהושע י"ז) שצר להם המקום להיותם עם רב, לזה ברך ארצם להתרחב, עוד לפי שיוסף זן ופרנס כל ישראל, ומצינו שהעלה כ' עליו בשביל זה כאילו ילדם דכתיב (תהלים ע"ז) בני יעקב ויוסף סלה, ואמרו ז"ל (סנהדרין י"ט:) לפי שפרנסם נקראו על שמו, לזה ברכו ברוב טובת הארץ מדה כנגד מדה:

מֵרֹשׁ יָרֵחַ בִּירַח: טו וּמֵרֹאשׁ טוּרֵיָא
בַּכִּירְיָא וּמִטּוּב רְמָן דְּלָא פְסָקוּן:
טז וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלֹאָהּ וְרָעֵי לַהּ
דִּשְׁכִנְתֵּהּ בְּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה
אִתְגְּלִי בְּאֶסְנָא יֵיתוּן כָּל אִלֵּין

רש"י

וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־
קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד
אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה

לקט בהיר

תבואת שמש. שכיחה ארלו פתוחה לחמה* וממתקת* הפירות (שם): **גרש ירחים.** יש פירות שהלבנה מבשלתן[טז] ואלו הן קשואין ודלועין (שם) (דבר אחר) גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה (פירות) מחדש לחדש (אונק' - יוב"ע): (טו) **ומראש הררי קדם.** ומבורכת[טז] מרחשית ביטול הפירות, שהרריה מקדימין לבכר[טז] ביטול פירותיהם, דבר אחר מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים (ספרי): **גבעות עולם.** גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעולר הגשמים (יוב"ע): (טז) **ורצון שוכני סנה.** כמו שוכן סנה[טז], ותכא ארלו מבורכת מרלונו* ונחת רוח של הקב"ה[טז] הנגלה עלי תחלה בסנה: **רצון.** נחת רוח ופיוס, וכן כל רצון שבמקרא:

שיני נשתשות * וחיותה ממתקת ומבשלת כל הפירות. * רצונו ונחת רוחו.

כת הלבנה, וזה יהיה המילוק בחיצם גרש שלפי דרך הב' פירושו הארץ מגרשת ולדרך הא' הלבנה מגרשת, כלומר הארץ מלמטה (לאו דוקא בכל מדש) והלבנה עושה הגמר וזה מגרשת אותם, ואמר ירחים לשון רבים על הלבנה, לפי שמתחדשת פעמים רבים והם רבים בשנה אחת (ראב"ע): סב) רצונו לומר כל הד' פסוקים הללו עד מבותאה לראש יוסף כולם נמשכים על המחלת אומרו מבורכת ה' ארלו, שתהיה מבורכת מכל מיני מחיקות שאמרנו דהייטו, מטל, ומתהום, ומשמש, ומירח, ותהיה מבורכת שתתן פירותיה מרחשים, ושלא תהיה פוסקת לעולם (משום שהגשם והטמה מושלים על הרריה לעולם), ותהיה מבורכת מרלון הקב"ה ששכן בסנה: סג) לפי דרך זה הראשון אמר הכתוב דבר אחד ב' פעמים, כי רחשית וקדם הייטו הך, לזה מביא הד"א שפי' הררי קדם שהררי ארץ ישראל בכלל והררי שבט יוסף בפרט בגרלו קודם שאר הרים שבעולם (מ"ל), ועוד שהיל"ל הרים מקדימין פועל יולא (רע"מ), וזה מורה תשיבות משאר מקומות (במ"ח): סד) ר"ל היו"ד על שוכני אינו משמש כלום רק ליפות הלשון, כמו יו"ד של (תה' קי"ג ה') המגביהי לשבת המשפילי וגו' מקימי וגו' וכן רבים, ואמר, שאומרו מבורכת ה' ארלו מושכת גם את זאת עמה, גם אמר מ"ש שהמ"ם של „וממגד" ארץ ומלואה אייך גם על מיצם ולון: סה) הכוונה בזה לומר שאין פי' הכתוב רצון שוכני סנה כמו מן הפתח

אור החיים

טז. ורצון שוכני סנה וגו'.[יד] פירוש שיתרלה בו כ' להטיבו גם בזמן שישראל בגלות והוא סימן שכונת סנה, ואומרו תבאתה לראש יוסף ולקדקד וגו'[פה] פירוש טעם האמור הוא כנגד ב' מדות טובות שנמלאו בו, אחד שבגשם שגלה וירד למצרים וכמה סיבות הרשע הקיפוהו עמד בצדקותו כאומרם ז"ל (שמ"ר ח') בפסוק (שמות ח' כ') ויוסף היה במצרים הוא יוסף וכו', והוא מה שרמז באומרו לראש יוסף[יד], וכנגד מה שסילם לאחיו טובה תחת רעה[יד] אמר זיר אחיו

אור בהיר

פד) למה כתר לכתת להקב"ה דוקא שכונת סנה, מה ענינו לכאן. מדה כנגד מדה, כמו שהוא עמד בצדקו הפך כל סביביו גם הקב"ה יעשיה לו הגם ישראל בצער. **פו)** יוסף הידוע בצדקו, וזה **פז)** פירוש הגם שהיה מגיע להם

תְּבוּאָתָהּ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר
אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי
רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו

לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַבְרָא פְּרִישָׁא
דַאֲחוֹהִי: יז רַבָּא דְבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ
וּגְבוּרָן דְאִתְעֲבִידָא לֵהּ מְקַדָּם
דְתוּקְפָא וְרוּמָא דִילֵהּ בִּגְבָרְתֵּהּ
עַמְמַיָּא יְקַטֵּל כְּחָדָא עַד סְיָפֵי

לקט בהיר

שיסכים הקב"ה לברך את יוסף, שרמוק וקשה להעמים זאת בכתוב שחסר הרבה, אלא הפי' שיסכון במוך ארצו של יוסף לגון הקב"ה ותהיה ארצו מבורכת בגשם רומו של הקב"ה, וכמו שמפרש והולך שכל לגון שבמקרא פירושו גשם רוח לא רק הסכמה (ועיין מזה בדש"י פ' ויצא ל"ג י' ומרלני שמביא רמיות), חו ברכה כללי הכוללת כל הברכות, לזה גמר אומר הכתוב בלשון יחיד „תבואתה" ופירש"י ברכה זו פי' ברכה שאמרנו עתה והוא הרלון וגשם רוח: סו) פי' תבואת ארצו ולקדקוד אותו יוסף שהופרש והוסר מאחיו, ועיין במפרשים למה מתאר אותו בזה שהופרש מאחיו ובפרט שבבר אמר שמו יוסף, וכן להקב"ה שמתארו בשוכן סנה לריך ביאור, והאותה"ק כתב שזו מדה.כנגד מדה לברך אותו להיות ארצו משובחת יותר משאר שבטים ואפילו בעת שכונת סנה המרומז לעת ארה היא ליעקב עמו אבי בארה וזה סימן שחטאו ואינה מגיע להם השפע חו"ש אעפ"כ ליוסף יגיע, שגם הוא נהג כן עם אחיו, שהגם שנתאכזרו עליו ומכרוהו ופרשוהו למצרים לא שילם להם כמעשיהם עמו אלא אדרבה זכם ופרנסם, והוא היה יוסף מתחלתו ועד סופו, וכעין זה כתבו גם שאר מפרשים: סז) ר"ל כינוי הוא"ו של „שורו" שייך על תינת בכור, גם מסורם הוא ופירושו כח גדול יש למלכו של יוסף פי' למלך הבא מיוסף: סח) זה פי' מינת „לו", כלומר תוך מכח שיש לו גם נתתי לו הוד והדר כשמכמני ידי עליו: סט) פי' גבוהות למעלה ומטילין פחד על רואיו אבל באמת אין בהם כח לנגח, משא"כ, השור כל כחו בקרניו לנגוח בהם הגם שאינם גבוהות, וזה המשילו לשור הגם שיבנה חיות ובהמות היותר חזקים וקשים משור משום שהשור נלחם בקרניו, והנמשל הוא, שיהושע לא נלחם בכח ידיו כלל, אלא כח אלק

אור החיים

שהזירוהו אחיו מן אחוותם, כמו שדרשו ז"ל (תנחומא ויצא) בפסוק (בראשית ל"ז י"ז) נסעו מזה, ואף על פי כן ויכלכל יוסף וגו' (בראשית מ"ז י"ב):

יז. בכור שורו וגו'.[סח] כאן ברך ב' גדולים היולאים מיוסף, ואמר כנגד מנשה בבכור[סט] בכור, שורו הדר לו רמז לגדעון, וכיצד לו את השור רמז למה שאמר מלאך ה' לגדעון (שופטים ו') קח את פר השור אשר לאביך וגו' ולקחת את הפר השני והעלית עולה וגו', ואומרו הדר לו כאומרו שם (שם ז') ויאמר ה' אל גדעון רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי, והוא הפאר הוא ההדר באמור כאן שלא עלו מישראל אלא אנשים מועטים ובזה תסיר התשועה הדר למושיע, והוא אומרו הדר לו[ז], ואומרו וקרני ראם קרניו הוא כנגד יהושע הבא מאפרים שכיר שמעו בכל הארץ[זא] אשר גדלו ה' וכריס מעלתו בקרני ראם, בכם עמים ינגח וגו'[זב] כי כשמוע מלכי האמורי את אשר היה ה' עמו לא קמה עוד רוח בכם

אור בהיר

רשה, שילם טובה, גם לו ישלם ה', הגם שיגיע לו רעה המרומז בתיבת שוכני סנה. פח) לל"ד פי' מאמר זה. פט) זה פי' תיבת בכור, והאילו אמר הבכור שורו הדר וגו'. צ) לו להקב"ה. צא) ופי' קרני שמעו. צב) והאיך ינגח

אַרְעָא וְאִגּוּן רְבוּתָא דְבֵית אֶפְרַיִם
וְאִגּוּן אַלְפָיָא דְבֵית מְנַשֶּׁה:
יח וְלִזְבוּלֻן אָמַר שַׂמַּח זְבוּלֻן
בְּמִפְּקָךְ לַאֲנָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בְּמַהֲכָךְ לְמֶעְבַּד

אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרָיִם וְהֵם
אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס רביעי יח וְלִזְבוּלֻן אָמַר
שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר

רש"י

(ספרי): **אפסי ארץ.** שלשים ואחד מלכים[ז], אפסר שכולם מארץ ישראל היו, אלא אין לך כל מלך ומלטון שלא קנה לו פלטרין ואחחה בארץ ישראל שחשובה לכולם* היא, שנאמר (ירמ' ג' י"ט) נחלת לבי[שא] לצבאות גויים (שם): **והם רבבות אפרים.** לותה המונגחים[שב] הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים (ויב"ש): **והם אלפי מנשה.** הם האלפים שהרג גדעון במדין, שנאמר (שופ' ח' י') חבא וגלמונע בקרקר וגו'[שג] (וכתה אלפים נמנו שם) (ויב"ש): (יח) **ולזבולן אמר.** אלו ה' שבטים שבדך באחרונה זבולון גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם* ולהגדירם לפי שהיו אלשים שבכל השבטים, הם הם שהולך יוסף לפני פרעה, שנאמר (בראש' מ"ז ב') ומקלה אחיו לקח חמשה אנשים[שד] לפי שבראים אלשים ולא ישים לותם לו שרי מלחמתו (ספרי - ב"ק נ"ב): **שמח זבולן בצאתך וישששכר באהליך.** זבולון וישששכר עשו שותפות (בראש' מ"ט י"ג) זבולון לחוף ימים ישכן* ויולא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של ישששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקדים זבולון לישששכר שתורתו של ישששכר על ידי זבולון היתה (תנח' ויחי י"ח): **שמח זבולן בצאתך.** הללא בצאתך לשחורה (ספרי - יוב"ש): **וישששכר.**

שיטי נושאות • שהיא השובה שבבולם. • לשחוקים. • ישב לחוף ימים.

דכתיב בגד בלבנון שכן וטרף זרוע וגו', אין קושיא, שזו הנותנת שברכו בכח וגבורה (מ"ל), ואם זבולון היה אלא מן הפחם כן יהיה כל השבט שהענפים דומין לשורש, וכת הוא אחד מהמשה דברים שהאב זוכה לבנו (ב"ב):

אור החיים

מפניו[זג]), וחזר ופירש משה דבריו כי ב' הברכות שאמר הם כנגד ב' השבטים, והוא אומרו והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה, והגם שבברכה הקדים לומר בשור שהוא כנגד מנשה, לפי שברכתו קטנה מברכת אפרים התחיל במועט להוסיף ולעלות בברכה, וכשהזכירם[זד] הקדים אפרים כפי גדולתם שגדולת יהושע גדולה מגדולת גדעון:

יח. שמח זבולון וגו'.[זה] הגם שבעניני עולם הזה בכללות אין לשמוח בהם דכתיב

אור בהיר

בשמעו. צג) הרי שבקרניו לבד דהיינו בשמעו עגם עמים. צד) פי' כשאמר והם רבבות אפרים אינו מברכו, אלא מזכירו ומפרש כוונתו שלמעלה, ומן הראוי להזכיר הגדול קודם, מה שאין כן בברכה הפך הסדר, כדי להוסיף ולהעלות. צה) מה זה

למקח וממכר. למתן דמתני לתחנן שעוה ליתיב ליה פסולתא דזוגא: אבל עושין מהן מדורה. היסק גדול שאחד מבעיר תמיד: לנר. קרוי"כ בשמן קיק. שמן של שף אחד טחנין בנר דולק: משהא דקאזא. שמן ששתין מגרעיני לתר גפן שקורין קוטו"ן: תורה אור

קיקיון. כעין פותה של יונה: ומדפשקי חזי לי. מין קיקיון דיונה: ומדפשקי רבי. בגלעי המים הוא גדל: ועל פום הנוותא מדלן יתיה. על פום המעוות מדלין אותו לגל ולרים עוכר: מפרצידדהי. מגרעיני: ניחזיק. שוכיין: ברידחי. מולין: ומסכסכת. כמין סכין פגומה מסכסכת בגמר אמרילי"ד בלע"ז שאין אורו קוקף ונות במקום אחד אלא מדעך וקופץ. ליטנא אחרינא מסכסכת בהן ליתה ולכמפת תוך הפתילה אלא סכיב מבחוץ כמו מיסכסה אבמי* גרוטיש"ע בלע"ז: שאין נמשכין. ואמי לשמות: שמן כל שהוא. שמן הנתון בתוכו מתמיכו לאחר הפתילה: לפי שאין מדליקין. בעייהו וגזרינן הא אטו הא: כרך דבר. לעשות פתילה על גבי דבר שאין מדליקין בו כגון פסולי פתילות דתמרי: קתני מיהא. בדר"ם מדליקין ואע"ג דאגח לא אזי לפתילה על ידי פערוכת שביר דמר: מעשה רב. הוגיל ומעיד שכך היו בית אביו עושין הלכה היא: מאי לאו להדליק. היו סוברים שמדליק הפתילה עם האגח: לא להקפות. לא היו מדליקין האגח אלא סומך עליה הפתילה להליפה שלא תמנע בשמן. ולף הכחל מתרגמין וקפא פתלא (מלכים ב ח): חלב מהותך. פומר"ר בלע"ז: הני מימשכי בעייהו. אחר הפתילה ובלא פערוכת שמן נמי חזי אלא דגזור רבנן מהותך אטו איט מהותך הלכך בעייהו נופה גזירה ואמן ניקוס ומיגזור ע"י מערוכת אטו בעייהו: והוא אמר לה. מפרש מאי מלמודא והיכי משמע מהאי קרא: ולא שהתא עולה כו'. ולא שהתא לריכה מיקון והטייה: מבלאי מכנסי הכהנים. ממכנסי הכהנים הבלויים: היו מפקעין. קורעין ועושין פתילות בשמחת בית השואבה שהיא בשורת בשמחת בית השואבה: אמר רב. מגורה: זקוק לה. לתקנה הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה דאלמא פשע ולא מתקן לה: ומותר להשתמש לאורה. הלכך בשבת אסור שמא יטה לעולך תשמיש: מין

בהן בשבת אין מדליקין בהן בתנוכה בין בשבת בין בחול אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקק לה ומותר להשתמש לאורה ורב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין

מסורת השי"ס

לעזי רש"י קרוזיל [קרוזיל"ל]. מנורה. קשרין. כרוגר. אנטלי"ר [אינטלי"ר]. לסבך, לבלבל. בחרוש"ט. (הוא) צולה. פרצ"ר [פרצ"ר]. מרחם, מחוך.

[נ"ל י.] פרוך פי' לוקן כרוך [נ"ל כריחי פי' פרוך כרוך וכמתרגמן]

ר"ם א"ל לפי שאין כ"ל ר"ל [ופי' כתרגום שלן לפי פי' כלומר קבנה פיה כך שלון מדליקין]

[לקמן קכ: כ"ב. קל:] מה סה:

הגהות הגר"א

[ל] גם' כיבוי נ"ל מגורה גירסת ר"ח וכ"ם וכן בתוספתא:

[לקמן מה:]

[פסחים לט] [יומא ד:] [דף כ:]

ולים לחרי סוי גזירה לגזירה מהאוך אמר אליעזר מהאוך ואליעזר מהאוך שמא יפה דאלמא פשע ולא מתקן לה: ומותר להשתמש לאורה. הלכך בשבת אסור שמא יטה לעולך תשמיש: מין

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פיב מהלכות שבת הלכה יט סמג לאוין סה מור ש"ע סי"ר סימן רנט סעיף ה:

ו ב מיי' פיה מהל' שבת הלכה ס סמג שם מור ש"ע סי"ר סימן רסד סעיף ה ג:

ז ג מיי' שם הלכה ס מור ש"ע שם סעיף ד:

ח ד מיי' שם הלכה ו סמג"ע שם סעיף ב:

ט ה מיי' שם הלכה ס ש"ע שם סעיף ס:

י ו מיי' פיג מהלכות תמידין ומוספין הלכה טו:

יא ז ח מיי' פיח מהלכות כלי המקדש הלכה ו:

רבינו חננאל

סימן ראיך פסול שמנים: ת"ר כל אלו שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת משום פסול פתילה אבל עושה בהם מדורה בין לחתחמש בגורה בין להשתמש לאורה בין ע"ג קרקע בין ע"ג מדורה לא אסרו אלא לעשותן פתילה לנר בלבד. בשמן קיק שהאל אמר (עץ) [שף] ושמו קיק ר"ל אמר קיקיון דיתנה אמר רבה פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מפני שהאחר מסכסכת בהן שמאל(חכמי)[מפני שאין נמשכין אחר השמן]. בעא מיניה אבי מרבה שאמרו חכמים לחדליק בהן בשבת מהו לחת לתוכן שמן ותדליק א"ל אסור לפי שאין מדליקין כלומר כיון שאין מדליקין בשני עצמן כשישלים דשמן שתתן בתוכו שוב אין מדליקין שכבר אסרו ואין נמשכין אחר דתחילה אוחיב עלה דתרבה רבי ברך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו ר"א לדליק אבל לתקנת

ומודה דלא מליגי לב כיר בזה דכיון דבכר קדש בגדי כהנים לא נפקי לחולין בלא מדיון [פ"ר]

ר"ל שאין נדלקין

תוספתא פיב

[נ"ל מהמיני דסיים יתנגע ופי' רש"ל]

למאי

נ"מ למקח וממכר. פשיטא ליה להש"ס שהיו מכירין בהשוה והמוכרן כדאמרינן שעוה קרוהא לכך קאמר למאי נ"מ למקח וממכר שאם נדר לתת לחבירו שעוה יתן לו פסולתא דזוגא ואין יכול לסיפו לתקן לו וכן מיסתן לאכל לגיל דקאמר מאי לכם שוכא דלתרא לא קאמר למאי נ"מ לפי שלא היו מכירין בשם לכם ומפרש שהוא שוכא דלתרא:

מפני שאין נמשכין. פי' - שמעתי ממהר"ת ז"ל. שאמת כאם שיש רק נר א' כגר בבית ע"י זה יזכור ולא יפה שאר נרות שבחדר ובגמרתף ור"ם מקולי אומר דגר שיכול לעשות בלא נר כגון להניח יין מן החבית שתר להתחמם לאור כל נר [תוספות שביעי]:

חלב מהותך וקרבי דגים שנימשו טהון לתוכן שמן כו'. *קרבי דגים לאו היינו שמן דגים דשמן דגים שרי ליה מתני' כמיניה (לקמן דף כד:): **שמחת** בית השואבה שאמי. פירמה הכי שרי להדליק והא לאו טורך קרבן הוא ואמר בפ"ב דקידושין (דף לד. ופס) בגדי כהונה שבלו מופלין בהן וחוזקן טמר לב כ"ל מתנה עליהן "דמה טורך יש לה להחמה בשביל זה ונראה לר"י דהואיל ולבטר הקרבן היו עושין לכתיב ומלבשם מיס בשמן (יחזקאל יב) טורך קרבן תמוב ליה והא דאמר (סוכה פ"ה דף מ:) בטורקת לשה חמין לאור בית השואבה לא שהיתה טורלת אלא שהיתה יפה לבורר ומיהו בירושלמי דייק מהכא דקול ומרלה ולית לן בהן משום מעילה וקשה לר"י מאי פריך *ממכנסי הכהנים הלא היה בהן פשתן דכתיב תכלת ואלגמן ותולעת שני ופשתן (שמות כח) וסומב לפתילה דהי ליכרך דבר שמדליקין בו ע"ג דבר שאין מדליקין בו ובשבת הוא דאסור ידליק בעייה לאכל במקדש לא שייכא דך נזירה ונראה לר"י דיון שאין מן הפשתן אלא רביע בגל בשאר מינים והיו כלילו לון בו פשתן כלל: **ומותר** להשתמש לאורה. וא"ת מנא ליה לרבא דסבר רב הונא דמותר להשתמש לאורה דילמא הא דאמר לון מדליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה ולון

מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניהם. ממכנסי בגדי הכהנים שהיו משל נבר ותתנגעיהם הרבים קורעין לעשות פתילות (סוכה לח.) לשמחת בית השואבה נמי (יומא כב.) מפקיעין. לשון קריעה (שם).

אין יוקד לה ואסור להשתמש לאורה. שיטת
ירא אמר רב מתנה ואמרי לה אר יוחנן
אמר רב "פתילות שבמנים שאמרו חכמים
אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן
בתרומה בין בחול בין בשבת אר רבינא
מאי מעמא דרב קסבר כבתה אין יוקד לה.
ואסור להשתמש לאורה אמרה רבנן קמיה
דראבין משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה בי ארעא
רבין אמרה רבנן קמיה דראבין משמיה דר'
יוחנן וקיבלה אמר א' זאב נמרתיה
לשמעתיה מעיקרא והא נמרה נפקא מינה
לנרסא דינקותא וכבתה אין יוקד לה ורשינו
"מצותה "משתשקע הרמה עד שתבלה רגל"
מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה
לא דאי לא מדליק מדליק ואינ לשעורה:
עד שתבלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה
בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכלא רגלא
דדרומאי: תניא מצות תנובה בר איש וביתו
והמהדרין בר לכל אדם ואדם המהדרין מן
המהדרין ביש אומרים יום ראשון מדליק
שמנה מבאן ואילך פחות והולך וב"ה אומרים
יום ראשון מדליק אחת מבאן ואילך מוסיף
והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי
במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זביד
חד אמר מעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין
ומעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין חד אמר
מעמא דב"ש כנגד פרי חדש ומעמא דב"ה
הלל *דמעלין בקדש ואין מורידין אמר רבה
בר בר חנה אדר יוחנן שני וקנים היו בצידן
אחד עשה בב"ש ואחד עשה בבית ב"ה זה
נותן מקום לדברי כנגד פרי חדש וזה נותן
מקום לדברי המעלין בקדש ואין מורידין חדר
*"ר' תנובה מצוה להניחה על פתח ביתו
מבחוץ אם היה רב בעלייה מניחה בחלון
הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על
שלחנו היו אמר רבא *צריך ר' אדא
[ה] להשתמש לאורה ואי איכא מחדה לא
צריך ואי אדם חשוב הוא אינו דאיכא
מחדה צריך. ר' אדא: מאי תנובה חתנו
רבנן ב"ה בכפליו יומי דתנובה חמניא
אינון דלא למספר בתרן ודלא לתתעונה בהון
שבשבנבו יזונים להיכל מטאא *כל השמנים שבהיכל ובשנברה מלכות
בית חשמונאי ונצחום ברקן ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה
מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה
בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים
בהלל והודאה *חנן הרם גן והיצא מחרחת המפש ורצא השיק חיב *נבל
שמעון פשחן והא עובר ברשות הרבים ונבנסה משתנו לחוך הרחנות ולקח
בנרו של חנני והדליק את הביתה בעל הגמל חיב ?ניחה חנני את נרו מבחוץ
חנני חיב רבי יהודה אומר בר חנוכה פטור *אמר רבינא *(משם ר"ה) מצות
להניחה בתוך עשרה ראי סד למעלה מעשרה לימא ליה הוה לך להניח למעלה מגמל וחזבו הילכא אי
סימרא ליה מבא אדי לאמעוני מצוה: ?*אמר רב כהנא ר"ש נתן בר מניומי משמיה דרבי חנחם

*) ביק סב: כיב ס:

גליון השים נבמ"א מאר מרי מ' מ' מ'

יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר, כי מהמלוה נעשה לבוש והוא חלוקא דרבנן ומן העבירה ח"ו נעשה בגדים לוחים[לא], ולזה עבירה גוררת עבירה[לב], כי הכתוב[לג] מתמיה ונפש כי תחטא כי מהראוי הוא לנפש הקדוש להשתוקק אל עבודת השם ולא לעשות עבירה חלילה[לד], רק שאין אדם חוטא עד שנכנס בו רוח שטות[לה], ומזה הלבוש שהוא בגדים לוחים לוחצו הילה"ר בלבושו ומוליכו לעשות עוד עבירה. ולכן ביוסף הצדיק כתיב ותתפשהו בבגדו[לו], כי היה מסלסל בשערו מחמת שראה עצמו שנעשה שרה[לז] ולחצתו בלבוש הזה, והיה מתבונן בזה שמחמת זה היה ביכולת בידה לתפשו, ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה ודבק עצמו בהשם ופשט הלבוש הנ"ל, כי ת"ח שעבר ביום אל תהרהר כו'[לח], כי אין לדיק בארץ גו'[לט], רק שהוא מתבונן תיכף ומתחרט ופושט הלבוש בכדי שלא יוכל להתפש בבגדו ולגרור לו עבירה אחרת, וכמו כן מלוה גוררת מלוה[מ] שנעשה חלוקא דרבנן, לכן בירבעם תפסו בבגדו

כו'[מא], ובזה תופסו השם לגרור לו מלוה אחרת.

וזהו בכל עת יהיו בגדיך, היינו הלבושים שלך, לבנים, שתהלבש בלבושים נאים של מצות ולא מלוכלכים חלילה, ושמן על ראשך אל יחסר, כי שמן מורה אל חכמה כי שמן זית מחכים[מב], ועל ידי שלבושים שלך יהיו נאים השם ימשיך עליך חכמה ודעת כדכתיב[מג] כי כ' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, כי הגם שאדם עושה מצות, כי רקנים שבך מלאים מצות כרימון[מד], רק שהם בלא דעת ותבונה להמשיך על האדם חכמה ודעת.

לזה נתן לנו השם מצות הדלקת נר חנוכה, כי כל המצות שנצטווינו, בבוא עת וזמן של כל מצוה ומצוה נתעורר הדבר שהיה, בעת זמן המצוה, כמאז ומקדם[מה], כי בחג הפסח יצאו ממצרים שהיו במ"ע שערי טומאה[מו] וגם בגשמיות יצאו ממצרים, וכעת בבוא הזמן יוצא כל אדם מקליפות שלו ולכן מבערין חמץ שהוא

לא. ענין חלוקא דרבנן שע"י עשיית המצות, עי' שער היחודים פ"ג (דף ג ע"ב) בשם הזוהר פ' ויחי. וע"ע זוהר ח"א דף סו ע"א. וח"ל הזוהר ח"ג דף רד ע"א, ואמר הסירו הבגדים הצואים מעליו [זכרי' ג, ד] מהכא את לאסתכלו דעובדין בישין דב"נ עבדין לי' אינין לבושים צואים, וע"ע זוהר ח"ג דף קעד ע"ב, ושלמה מלכא צווח ואמר בכל עת יהי' בגדיך לבנים יעו"ש. לב. אבות פ"ד מ"ב. לג. ויקרא ה, א. לד. כעי"ז מביא להלן בפ' מטות דף רפז ד"ה וזהו וידבר, מהזוהר. וח"ל הזוהר ח"ג דף יג ע"ב, וכד איהי (הנשמה) בגופא דבר נש וחבת בהאי עלמא וכו' אורייתא תורהא עלה וכו' נפש כי תחטא מה דין הוא דתחטא וכו' ע"כ. לה. סוטה ג ע"א. לו. בראשית לט, יב. לז. תנחומא וישב ח. מובא ברש"י בראשית לט, ו. לח. במס' ברכות דף יט ע"א, איתא ת"ח שעבר בלילה אל תהרהר אחריו ביום וכו', אמנם בתנא דבי אליהו פרק ג' פסקה ו' הגירסא ת"ח שעבר ביום אל תהרהר אחריו בלילה, וכן הוא בתקוני זוהר תי' ע דף קמא ע"ב. לט. קהלת ז, כ. מ. אבות שם. מא. סנהדרין קב ע"א. וע"ע להלן פ' פנחס דף עדה ד"ה וזהו ג"כ פי' מה שארז"ל תפסו. מב. מנחות דף פה ע"ב, אמר ר' יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצוי' בהן. מג. משלי ב, ו. מד. עירובין יט ע"א. מה. להלן בפ' יתרו דף קעד ד"ה איתא, מביאו בשם כתבי האריז"ל. מו. זוהר חדש ריש פרשת יתרו.

אחרת[מז], ובשבועות הוא קבלת התורה ללכת בה כל השנה לעבוד את השם[מח], ובסוכות הוא ענני כבוד שמקיפין אותו בחסד אל כי חסד יסובבנו[מט], והנר בפורים הוא מהתורה מפלת המן הוא מפלת הרשעים שבאומות העולם, בכדי שנוכל להיות קיימים בגלות המר. ובחנוכה הוא עת לקרב האדם אל השם על ידי התורה כמו מאז ומקדם בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, שהיוונים טמאו כל השמנים הם כל החכמות ולא נשאר כי אם פך אחד של שמן היא התורה[נ], ולא נשאר כי אם מעט מזעיר ונעשה נס, שלא היה כי אם מעט על יום א' ודלקו שמונה ימים[נא], כי העולם הוא נהנה על ידי שבעה ימים ואחר כלות השבעה מתחילין עוד שבעה ימים אחרים, וזהו הנקרא שבעת ימי הבנין[נב], ומתתיהו בן יוחנן היה עובד את השם בשכל גדול וזהו כהן גדולי[נג], והמשיך

בעבודתו להאיר שמנה ימים היינו מעולם הבינה[נד] להאיר שמנה הגרות.

ד ולכן נר חנוכה הוא למעלה מג' שלא תהא הארעא סמיכתא[נה], ולמטה מעשרה[נו] כי מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה[נז], רק שהשם חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו ודח[נח] היה ע"י גם שהשם בהיכול מוריד למטה מעשרה ומתקרב אל האדם להשיבו ולהחזירו אליו, היינו שהשמן מרמז על חכמה כנ"ל, וכ' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ומלמד את האדם שכל איך לעבוד את הש"י בשכל ותבונה, וכל זה הוא ע"י מצות הדלקת נר חנוכה, ובאז כן עתה בכל דור בבוא עת וזמן מצוה זו.

ולכן אמרו חז"ל[נט] פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהם בחנוכה, כי הנר מתנה טובה שבבית גנזו[ס] השם נתנה לנו את השבת לקרב האדם אל

מז. זוהר ח"ב מ ע"א. מח. עי' לקמן דף קכט ד"ה זמן, וז"ל, וכן בשבועות מקבל כל אדם את התורה דהיינו שבאיזה שכל ילך לעבוד את השם באותה שנה. מט. לשה"כ תהלים לב, י. ועי' פרע"ח שעד חג הסוכות פרק ג' הסוכה הוא סוד אור מקיף אל הנוק' מבחי' חסדים וכו' ולכן ישראל היו מוקפים במדבר בד' ענני כבוד כי כבד ידעת כי כל הענין הוא מצד החסד וכו' ולכן ענני כבוד בזכות אהרן איש החסד, הם המקיפים של החסדים והם ז' עננים מחסד עד המלכות כמבואר לעיל בסוד ז' ימי הסוכה. נ. ברכות דף נו ע"א, הרואה שמן דית בחלום יצפה למאור תורה. נא. שבת כא ע"ב. נב. עי' אוהחה"ק בראשית ב, ג. שכתב שידוע ליודעי אמת שבשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים ובאמצעות דם השבת עומד עוד ששה ימים וכן לעולם, יעו"ש באריכות. ועי' בס' גנת אגוז שער שבעת ימי השבוע. ועי' לעיל פ' לך דף לח ד"ה אך להבין, להלן פ' שמיני דף רכ ד"ה והנה יש, שיש שבע מדות שהשי"ת מנהיג את העולם והם נקראים שבעת ימי הבנין והתחלתם ממדת החסד יעו"ש. נג. עי' להלן ריש פ' שמות, כי כהן נקדא העובד ה' כמ"ש הקב"ה לישראל בשעת מתן תורה, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכו', יעו"ש. נד. (ז' ימים הם נגד הז' מדות חסד גבורה וכו' כמ"ש לעיל אות נב, וביחד עם בינה (שהמשיך מכח השכל הגדול - בינה) הוה שמונה. ואפשר לציין עוד משכ"כ בס' קהלת יעקב (מלא הרועים) ח' רומז על בינה דהוא מדריגה השמינית מתתא לעילא). וע"ע להלן מס' שבת דף תקלה ד"ה טט בכתפי, בא"ד וידוע כי הז' ימים. נה. ב"י או"ח סי' תרע"א בשם מהר"ם מרוטנבורק. נו. שבת כא ע"ב. נז. סוכה ה ע"א. נח. שמואל ב' יד, יד. נט. שבת כא ע"א. ס. שבת י ע"ב.

בורלו, כי שומר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו[סא], כדכתיב[סב] שומר שבת מחללו אל תיקרי מחללו אלא מחל לו, רק שקשה עליו על האדם ליכנס בתוך קדושת שבת, כי רס ונשא הוא השבת כי הוא שמא דקב"ה[סג], ואיך יכול לקרב אל מקום גבוה ורם כזה, אך בחנוכה כב"יכול השם מוריד את עצמו למטה מעשרה אל האדם לקרבו, וזהו פתילות וכו' שאין מדליקין בשבת וכו', כי כמו בנר נותנין לתוכו פתילה וממלאין אותה בשמן ומדליקו, כמו כן האדם הוא פתילה[סד], ושמן הוא החכמה שהשם ממלא בו ומדליקו להיות מאיר במעשיו ובעבודתו את השם, והנה הפתילות הם בני אדם, שאין נדלקין בשבת, שהאור אין נאחז בו מחמת שהפתילות לא טובים והאור מסוכסכת בהם ואי אפשר לעלות כנ"ל ושיאחז בהם האור, מדליקין בפתילות אשר לא טובים כנ"ל בחנוכה, כי השם כביכול בעצמו מוריד את עצמו אל האדם ומאחיז בו את האור להדליקו ולשוב ולאחזר אל השם ולעובדו בהתלהבות ובשכל גדול כנ"ל, וזה נעשה בכל שנה בבוא הזמן של מצות נר חנוכה.

ובודאי קודם מתחיבו לא היה צריך למצוה זה, רק שבימיו טמאו כל השמנים ולא נשאר כי אם פך אחד הוא בתורה, והיו מעט שלמדו בשכל קטן, והוא היה כהן עובד השם בשכל גדול והמשיך והדליק את שמנה הנרות כנ"ל, ונעשה נס והיתה מפלת היוונים, כי השם הוא שתום וגליא וכמו כן התורה נגלה ונסתר[סה], והנה הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו[סו], כי יש הרבה נסים שנעשה השם בנסתר אין עוד מלבדו כתיב[סז], ויש נסים נגלים לנו, וזה נעשה ע"י לימודינו התורה בדרך נסתר נעשה נס נסתר, ועל ידי נגלה נעשה נס נגלה[סח], והנה פך ה' של שמן היינו התורה שלמדו בימי חשמונאי היה מעט כי למדו בשכל קטן, והוא היה כהן גדול שעבד השם בשכל גדול לכן נעשה נס גדול על ידו, ואיתא בכתבים כי פרעה לשון התגלות, יוסף הולדת את פרעה[סט] שנולד ההתגלות, וכתיב[ע] עד מתי עצל תשכב ומתי תקום משנתך, כי שינה הוא מחמת הסתלקות המוחין מן האדם מחמת טרדתן, והאדם הנם שנעשה מלות ולומד תורה, בלא מוח הוא כמו ישן דמי, ואז אין כח בתורתו לעשות נס נגלה רק אחר שלומד במוח ושכל יכול לגרום שיתגלה נס כנ"ל.

וזהו ויהי מקץ שנתים ימים, שנתים לשון שינה, ויהי מסוף כלות ימי השינה שנתעורר האדם משינת הזמן ולומד במוח ושכל, ופרעה הוא התגלות, חולם הוא לשון בריאות הדר חלים[עא], שנתחזק התגלות

סא. שבת קיח ע"ב. סב. ישעיה נו, ב. סג. זוהר ח"ב פח ע"ב. סד. עי' זוהר ח"ג דף קפז ע"א, דגופא דבר נש איהו פתילה, ועי' מדרש רבה בראשית סב, ב. (יפה לו ויפה לפתילה). סה. זוהר ח"ג צח ע"ב. סו. דברים כט, כח. סז. דברים ד, לה. סח. כנראה מדברי רבינו שנס נסתר הוא יותר גדולה מנס נגלה, וכדי להבין זאת תעיין באריכות בס' קדושת לוי, בקדושת פורים קדושה ראשונה ד"ה ועתה נבאר על קושית התוס' וכו', ותבין. סט. בראשית מ, כ. ע. משלי ו, ט. עא. עי' פסחים דף עח ע"ב, חלים (בריא), ועי' מנחות דף לה ע"א, והדר חלים.

הנסים, והנה עומד על היאור היא התורה[עב].

והנה מן היאור עולות שבע פרות בריאות וטובות, כי אדם ובהמה תושיע ה'[עג], הם בני אדם שערומים בדעת ומשימין עצמם כבהמה[עד], כי האדם מגרמיה ליה ליה כלום, ומה שיש בו איזה דבר טוב ומעלה, (הוא) מן השם הוא זה, כי ה' יתן חכמה מפיו גו'[עה]. והנה שבעה מדות הם, אהבה לאהוב את השם, ויראה ליראה מלפניו, ותפארת לפאר את השם, נצח לנצח את היצה"ר לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר[עו], והוד להודות את השם, ויסוד שיהא מקושר אל כל המדות הנ"ל[עז], ומלכות הוא ליתן ממשלה ושררות להשם להמליכו על כל העולם. לכן נקראו המדות בשם פרות[עח] שצריך האדם להשיש עצמו בבהמה, ותרעינה באחו ומתרגש באחווה, כי מה שאדם שונא את חבירו הוא מחמת גדלות, ודומה לו שלו ראוי הכבוד והגדולה ומקנא לחבירו, אבל אם משיש עצמו בבהמה אז הוא אוהב את כל העולם ואין לו שום שנאה על חבירו.

והנה שבע פרות אחרות גו', כי היצה"ר בא להטעותו בשבעה המדות להאוב המדה ממון ושאר תענוגים, ולירא את הטוגים, ולהתפאר בעצמו, ולנצח את שונאו, ולהודות את עצמו, ויהא מקושר בכל דבר הנ"ל, ולהשתרר הוא בעצמו, ותבלענה הפרות גו', כי גם כל המלות שאדם עושה הוא נותן כח בקליפה רחמנא ליצלן[עט], וזהו ותבלענה כי הקליפה בולע רחמנא ליצלן את התורה והמלות, ולא נודע כי באו אל קרבנה וגו', ולכן בעשות האדם תשובה זדונות נעשין זכיות[פ], היינו שהזכיות שעשה מוציא אותם מתחת יד הקליפה, ויקץ פרעה והנה חלום כשמקיץ אדם משינת הזמן והנה חלום לשון הדר חלים הנ"ל. ומהאי טעמא קורין פרשה הנ"ל בחנוכה, כי התורה הוא עצה כמש"כ[פא] לי עצה, שמייעצת לאדם איך לעבוד את השם ולשוב אליו, (נשמט), לכן אסור להשתמש לתורה[פב], כי לא יהיה לאדם שום פנייה בלתי להשם לבדו, לא בשביל עולם הזה גם לא בשביל עולם הבא:

*

זמן שיעור הדלקת נר חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק[פג]. כי מאן דרגיל בנר חנוכה זוכה לבנים זכרים תלמידי חכמים[פד], ובודאי ת"ח אינם יוצאים לשוק כי אם עוסקים בתורה וזהו שתכלה רגל מן השוק. עד שתכלה רגלו דתרמודאי[פה], כי ידוע[פו] כל המלות זמניות בבוא הזמן של המצוה נתעורר הדבר שהיה בעת הראשון בשנעשה המצוה, בחג המצות יצאנו ממצרים והעיקר שיצאנו מן מ"ט שערי טומאה[פז], וכמו כן

עב. תקו"ז כא, נג ע"ב. עג. תהלים לו, ז. עד. חולין ה ע"ב. עה. משלי ב, ו. עו. ברכות ה ע"א. עז. עי' זוהר ח"א דף פט ע"א, ברית קשורא דכלהו דרגין. עח. עי' ס' לקוטי תורה (אריז"ל) פ' מקץ (מח.) שבע פרות הבריאות הן ז' היכלות וכו' יעו"ש. עט. ס' הליקוטים (אריז"ל) תהלים נ. פ. יומא פו ע"ב. פא. משלי ח, יד. פב. שבת כא ע"ב. פג. שבת כא ע"א. פד. שבת דף כג ע"ב, הרגיל בנר הריין לי' בנים תלמידי חכמים, ועי' פרש"י ורי"ף שם דקאי גם על נר חנוכה. ובעין יעקב יש גירסא בנר חנוכה יעו"ש. פה. שבת כא ע"ב. פו. להלן פ' יתרו דף קעד ד"ה איתא, מביאו בשם כתבי האריז"ל. פז. זוהר חדש ריש פ' יתרו.

כנ"ל. רק שנקודה זו צריכה חיפוש, על ידי שאדם מאמין שיש בכל דבר נקודה גנוזה, וחופש בכל כחו, נמצאת לו. וכן כתיב (שבת שם) בדקו ולא מצאו רק פך אחד, מכלל שצריכה חיפוש.

וזה עצמו נרות חנוכה, שמאירין שנוכל למצוא נקודה הגנוזה, כי כמו בן בגלות זה נמצא נקודה גנוזה שלא נטמאת כנ"ל, וכן בנפש כל איש ישראל יש נקודה נשמת אלוה ממעל, והמצות הם נרות שנוכל למצוא נקודה הנ"ל, וכתיב (משלי כ, כז) נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן.

ובזמן זה שיש מצוה בנרות, נפתחים כל דברים שנקראים נרות, כי כן הם ענין המצות, שכל דבר שיש לו אחיזה בהמצוה בשם או ברמז, יש לו עליה על ידי המצוה, וזה שכתוב (תהלים קיא, ב) דרושים לכל חפציהם:

(ליל ו) ראא"ז מו"ר ז"ל הגיד בשם רבותינו ז"ל, פירוש הגמרא (שבת כא, א) פתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה, אשר אף הנפשות שאין להם עליה בשבת יכולין לעלות בחנוכה?, ונפש נוטריקון נ"ר פ'תילה ש'מן", ופתילות הפסולין שאור מסכסכת בהן (שבת שם), נדעך וקופץ", והיינו שלא יוכל לקבל ההארה תוך עומק לבו כו'".

והיינו שיש נקודה פנימיות בכל איש

שם. [ק] ראה מאור עינים פרשת מקץ דרוש לחנוכה, ד"ה ויהי מקץ: ולכן אמרו חז"ל (שבת כא, א) פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה, כי הנה מתנה טובה שבבית גנזי (שם י, ב) השם נתנה לנו את השבת לקרב האדם אל בוראו, כי שומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, כדכתיב (ישעיה נו, ב) שומר שבת מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחל לו (שבת קיח, ב), רק שקשה עליו על האדם ליכנוס בתוך קדושת שבת, כי רם ונשא הוא השבת, כי הוא שמא דקודשא בריך הוא (זהר"ק יתרו פח, ב), ואיך יכול לקרב אל מקום גבוה ורם כזה. אך בחנוכה כביכול השם מוריד את עצמו למטה מעשרה אל האדם לקרבו, וזהו פתילות וכו' שאין מדליקין בשבת וכו', כי כמו בנר נותנין לתוכו פתילה וממלאין אותה בשמן ומדליקו, כמו כן האדם הוא פתילה, ושמן הוא החכמה שהשם ממלא בו, ומדליקו להיות מאיר במעשיו ובעבודתו את השם, והנה הפתילות הם בני אדם שאין נדלקין בשבת, שהאור אין נאחז בו מחמת שהפתילות לא טובים והאור מסוכסכת בהם, ואי אפשר לעלות כנ"ל ושיאחז בהם האור, מדליקין בפתילות אשר לא טובים כנ"ל בחנוכה, כי השם כביכול בעצמו מוריד את עצמו אל האדם, ומאחיז בו את האור להדליקו ולשוב ולחזור אל השם ולעובדו בהתלהבות ובשכל גדול כנ"ל, וזה נעשה בכל שנה בבוא הזמן של מצות נר חנוכה. [קא] עי' ברית כהונת עולם מאמר נר מצוה פרק י; קהלת יעקב ערך נפש. [קב] עי' רש"י שם ד"ה מסכסכת: שאין אורו זקוף ונוח במקום אחד, אלא נדעך וקופץ. לישנא אחרינא, מסכסכת בהן, אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ. [קג] ע"ע לקמן תרל"ו ליל ב, תר"ס ד"ה אמו"ז. וראה עוד ליקוטים חנוכה כט, ב; לה, ב. וראה אמרי אמת חנוכה תרע"ה ליל א: מספרים מעשה מאאזו"ל [החי' הרי"ם], שפעם אחת נתאחר להדליק נר חנוכה, ואמר שאיתא (תענית כה, א) מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, וזה מלשון אין מחמיצין את המצות (מכילתא בא יב, יח). נראה הפירוש, שאדם גרוע נקרא חומץ, מלשון מכף מעול וחומץ (תהלים עא, ד), ובחנוכה יש תקוה אף לאנשים גרועים, וזהו מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק. איתא (שבת כא, א) פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה, ואיתא הפירוש שבחנוכה יש עליה לכל הנשמות, איתא ברש"י (שם ד"ה זקוק לה) כבתה זקוק לה, דילמא 'פשע' ולא מתקן לה, היינו שבחנוכה יש תיקון אף לפושעי ישראל.

ישראל שאין שם מגע נכרי, רק שצריך להיות שנקודה זו תתפשט בכל האדם, ועל ידי הלל והודאה יכולין להכניס נקודה זו בכל הנפש, והוא על ידי זה ששמח האדם בנקודה זו, ונותן הודאה להקב"ה על שזכה להיות בכלל ישראל, על ידי זה החשק יכול להרחיב הנקודה.

והנה הלל והודאה הם ב' מדריגות, שהלל הוא שבח, וצריכין להיות מקודם אצל האמת, כמו שכתוב (תהלים קיג, א) הללו עבדי ה'", שלא להיות משועבד לשום דבר רק להשי"ת". אבל הודאה יכול להיות לכל איש ישראל, ואף המלוכלך בחטא, על ידי הודאה ווידוי דברים" מתקרב, כמו שאיתא (עיין חבין יב, א) מודים מכלל דפליגי, שאף מי שנפרש מהקדושה יוכל להתקרב על ידי הודאה.

וגם הודאה על נס, ודאי הוא על ידי זה שמבינים שאין ראוים לנס, כי מה שייך הודאה להקב"ה על נס, הלא אין הפרש לפניו בין נס לטבע, רק על ידי שמבינים שאין זוכין לנס שייך הודאה, ועל ידי זה משיגין אחר כך עומק הנס להלל לפניו כנ"ל:

(ליל ז) מצות נר חנוכה בהפתח, כמו שאיתא (שבת כב, א) מזוזה מימין כו', שבכל מקום שיש פתיחת איזה דבר בלב האדם, יש מיד יצר טוב ויצר רע, כמו שכתוב (בראשית ד, ז) לפתח חטאת כו'", ונס דחנוכה שהיה תוך ההסתר והגלות מועיל לגרש יצר הרע.

כמו שאומרים ("על הנסים") רשעים ביד צדיקים כו', ומדקדקין מה רבותא, בשלמא רבים נגד מועטים אתי שפיר כו', אבל נראה כמו שאיתא (אבות פ"ד מ"א) הכובש יצרו", שהיה ביד הקב"ה לגרש

ומספרים [ראה שפתי צדיק חנוכה אות ג בשם החי' הרי"ם; שם משמואל תולדות תרע"ט עמ' שז] מעשה מהרבי מלובלין זצ"ל, שאמר שרואה על מסור אחר שמאיר, וזה היה בשעה שהדליק נר חנוכה, ולכן האיר בשעה זו, והיינו שבחנוכה יכולים הכל להתעלות. [קד] עי' מגילה יד, ב הובא לעיל הערה מג. [קה] עי' לעיל הערה מה. [קו] עי' לעיל הערה כו. [קז] עי' פסח תרנ"ד ד"ה פסח: דכתיב (בראשית ד, ז) לפתח חטאת רובץ, ולכן בכל מקום השער והפתח צריכין שמירה, וזה נוהג בעולם שנה נפש, לכן יש ערלה בפתח הגוף... ונתן הקב"ה רשימה ואות בפתחי בני ישראל בגוף המילה, ובבית מזוזה, ובזמן ליל שמורים, וכמו שמזוזה מברחת הסטרא אחרא מן הבית, כדאיתא בזוה"ק (תקו"ז ח"י כה, א) זז מות, כן מילה מברחת הסטרא אחרא מן האדם כו'. וע"ע כי תבא תרל"ו ד"ה במדרש: כי בכל פתיחת פתח חרש נולד כח הסטרא אחרא גם כן, כמו שכתוב לפתח חטאת רובץ, לכן צוה לקבוע מזוזה בפתח, כמו שאיתא בזוה"ק זז מות כו'. [קח] ראה שפת אמת אבות שם: איזהו גבור הכובש את יצרו כו', כבר נודע מה שכתבו רבותינו הקדושים, ועיין בספר רמזי תורה, כי פירוש 'כובש' שלא לדחותו, רק לכבשו להיות נכנע ומבוטל להקדושה, וזה גבורה גדולה. והוא בספר אור תורה [רמזי תורה] להמגיד הרבי ר' בער ז"ע, אגדות חז"ל, ד"ה איזה גבור הכובש את יצרו: איזה גבור הכובש את יצרו כו', ויש לפרש כי יש ב' מיני צדיקים, א' שאינו מניח את יצרו לקרב אליו כלל, וקורם בואו מרחיקו מעליו. ויש צדיק ב' שמניח אותו לבוא, אך כובשו שלא להסיחו לעבירה. למשל כשיצר הרע מסיחו לחמדה, אומר ליצר הרע, אעשה כדברך שאלך אחר חמדה, אך אחר חמדה של מצוה, והולך ולומד תורה בחשק גדול וכחמדה גדולה, וכן בכל דבר שמסיתו למדה רעה, הוא לוקח אותה מדה לעבודת השי"ת. אך מי מהם יותר משובח, הצדיק הב' יותר משובח, והוא על דרך השכל למשל אדם כו', ע"ש. וכן הוא בכתר שם טוב אות קעא. וראה של"ה הק' תולדות אדם, בית

נְדָרִים לְבַקֵּר: כומְזָרֶה רְשָׁעִים מֶלֶךְ חָכָם
וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אוֹפָן: כזנֵר יְהוָה נִשְׁמַת אָדָם
חֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי־בָטֶן: כחחֶסֶד וֶאֱמֶת יִצְּרוּ־
גֹלְגֹלָא: כוטְשָׁרְנָא דַאלָהָא נִשְׁמָתָא דְבְנֵי נָשָׁא וּבְצִיָא כוּלְהוֹן גַוָיָא דְכְרֵיסָא: כחחִסְדָא

הוּא לְבַרָא דְנָדֵר לְקוּדְשָׁא וּבְתַר הָכִי חַדְיָא לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ: כוּמְבַדֵּד לְרַשִׁיעֵי מַלְכָא חַכִּימָא וּמְהַפֵּךְ עֲלֵיהוֹן

רש"י

(כו) מזרה רשעים. פיעה ומיט: מלך חכם. הקב"ה: וישב עליהם אופן. גלגל מדמס המיג עליהס, וינהגהו בכבודו (שמות יד כה) כנגד והכבד את לבו (שם ח יח): (כז) נר ה' נשמת אדם.

מצודת דוד

(כו) מזרה. מלך חכם דרכו לפזר את הרשעים לבל יהיו בחבורה אחת להמתיק עצת רשע, ומשיב להם גמול מדה במדה כאופן המתגלגל ושב למקומו, כן ישוב הגמול אל המעשה למען יוסרו: (כז) נר ה'. כמו שדרך האדם, לחפש בחושך על ידי הנר, כן חופש ה' כל מחשבות חדרי בטן על ידי נשמת האדם, כי היא יודעת הכל ומעידה עליו בדין: (כח) חסד ואמת. אשר יעשה המלך הם שומרים אותו, כי בזה מרובים אוהביו

מצודת ציון

לבקר. ענין דרישה וחפוש. כמו לא יבקר (ויקרא יג נ): כו) מזרה. ענין פזור. כמו מזרה ישראל יקבצנו (ירמיה לא ט): אופן. גלגל:

אבן עזרא

(כו) מזרה. להעיק אותם, וכבר השיב עליהם אופן עגלה לדוש אותם, כלומר ידכאם ואחרי כן יסירם מפניו: (כז) נר ה' נשמת אדם. דרך משל, כי הנשמה אצולה מאורו ובית מנוחתה מראש, ומשם תאיר לרוח ולנפש בשכלה ויאורו באורה, על כן יקרא נרו, כאילו הוא מחפש בו חדרי בטן, והוא רמז ללב שהוא חדר המחשבות. פירוש אחר, נר ה' ירמוז לאור שכלו, כלומר נר אלהים חופש נשמת אדם וחופש כל חדרי בטן, והשם כאשר יחפש לב המלך וידע מה שיתשוב לב רשעים, אז ישלח חסדו ואמתו לנצור המלך מצרה, ויסעוד השם כסאו בעבור החסד שיעשה המלך:

רבנו יונה

הבא אחר זה: כו) מזרה רשעים מלך חכם. גם במלכי בשר ודם ימצא כי מלך חכם יגלגל על הרשעים האופן כאשר גלגלו אותו גם הם על אחרים, רוצה לומר כי ישיב להם גמול מדה כנגד מדה. והכוונה בזה לאמר אם ככה יעשה מלך בשר ודם כאשר יחכם ויאהב היושר, על אחת כמה וכמה יוצר הכל ברוך הוא יורה רשעים וישב עליהם מדה כנגד מדה. ונסמך הענין הזה לענין המקרא של מעלה כמו שביארנו: כז) נר ה' נשמת אדם. כאשר הנר סבה שיראה האדם מה בבית, כן הנשמה סבת השגחת ה' יתברך באדם, לבחון לבו ולחקור לבו וכליותיו, כי נשמת אדם מן העליונים, על כן יש לאדם למשול במעשיו גם במחשבותיו, וראוי להענש כי יחטא ואשם יותר משארי בעלי חיים: חופש כל חדרי בטן. בנר הזה והוא נשמת אדם חופש כל חדרי בטן האדם ומחשבותיו, רוצה לומר כי בסבת הנשמה שהיא עליונה ומן העליונים משגיח עליהם לפקוד ולענוש ולשלם שכר. ויתכן נר ה' נר השלוח מאת השם, כדרך ונר אלהים טרם יכבה (ש"א ג ג), אשר פירושו נר אשר צוה עליו ה' יתברך לערוך אותו, וכן הרי אל (תהלים לו ז) הרים שיצר. וביאור הענין, כי נשמת אדם הוא נר ה' בתוך הגוף, והוא בתוכו כמאור העליון בעולם, ועל כן חופש ה' כל חרדי בטן, כי יפקד האדם על מחשבותיו, אחרי אשר ניתנה שם הנשמה הנכבדת להאיר ולהשכיל: כח) חסד ואמת יצרו מלך ופעד וגו'. כאשר יעשה חסד עם אנשיו

מדרשי חז"ל

כז) נר ה' נשמת אדם. תנא דבי רבי ישמעאל, ליל י"ד בודקים את החמץ לאור הנר. אף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר, שנאמר: שבעת ימים שאור לא ימצא. וכתיב ויחפש בגדול החל וגו'. ואומר: בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות, ואומר: נר ה' נשמת אדם. (פסחים ז:). נר ה' נשמת אדם. אמר הקב"ה, חוה באה וכבתה אותו הנר, תנתן לה מצות הנר, כדי שיכפר על אותו הנר שכבתה. לפיכך נצטותה על הדלקת הנר בשבת. (ילקו"ש). נר ה' נשמת אדם, א"ר אחא הנפש מנרת כל דבר ודבר שאדם עושה במטמוניות בחשך ובגלוי, ודפתראות כתובות לפני הקב"ה על מה שבני אדם עושים. לעתיד לבא, הקב"ה מוכיח לכל אחד ואחד מעשיו, והם עומדים ותמהים. משל לאחד שהיה נשוי בתו של מלך והוא משכים ושואל בשלום המלך בכל יום, והמלך אומר לו כך

מֶלֶךְ וְסָעַד בַּחֶסֶד כִּסְאוֹ: כטתִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים
כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה: לחַבֻּרוֹת פֶּצַע
תַּמְרוּק בְּרַע וּמַכּוֹת חַדְרֵי־בָטֶן:

מַלְכָּא וְסָעַד בְּחֶסֶד כֻּרְסְיֵהּ: כטתִּמְרִיק קְרִי: לשׁוּחֲנֵי תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִין
חֵילָא וְהַדְרָא דְסָבִין שֵׂיבָתָא: לחֲבוּרָתָא דְמַרְגָּלָא בִּישָׁא דְמַרְגָּלָא דְרַע וּמַכְּוָתָא דְחַדְרֵי בָטְנָא:

רש"י

הגשמה שנקרבו מעילה עליו מין: (כט) תפארת בחורים כחם וגו'. כמו שמפארים בחורים כוחם כן הזקנים שיבה: (ל) חבורות פצע תמרוק

מצודת ציון

(ל) תמרוק. ענין זכוך והבירות, כמו מרקו הרמחים (שם מו ז):

ברע. דרשו רטמינו (שבת לג.) המממרק עצמו נדבר עבירה סוף בא לידי פגעים ומכורות: ומכות חדרי בטן. זה הדלוקן:

מצודת דוד

ושומרים נפשו: ופעד. בחסד שעשה המך כסא מלכותו לעמוד על עמדו: (כט) תפארת. כמו שכח הבחורים הוא להם לתפארת, כן שיבת הזקנים היא להם להדור: (ל) חבורות פצע תמרוק. כל שכח עצמו לעבירה, חבורות ופצעין יוצאין בו, שנאמר: חבורות פצע תמרוק ברע. ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן, שנאמר: ומכות חדרי בטן. וא"ר נחמן: סימן לעבירה הדרוקן. (שבת לג.).

אבן עזרא

(כט-ל) תפארת, חבורות. שנים דבקים, חבורות שיחובר דם האדם: פצע. שיצא מהם הדם. תמרוק. מענין תמרוקיה (אסתר ב ט), מרקו הרמחים (ירמיה מו ז), מורק ושוטף (ויקרא ו כא), והוא על משקל תגמול, כלומר כאשר תפארת בחורים הוא כחם, ושיבת הזקנים בחכמה היא הדרם שיהדרום אחרים, כן חבורות פצע הדר להיות תמרוק באיש רע שיסיר רעותיו, וכן מכות שתגענה עד חדרי בטנם

רבנו יונה

גם ינחה אותם בדרך אמת, כי ישמור אותם מן העול וישפטם משפט אמת וצדק, יצדוהו החסד והאמת מכל אויביו, וחומה יהיו עליו. וסעד בחסד כסאו. גמילות חסדים מן הדברים שאין להם שיעור, כאשר אמרו ז"ל (פאה פ"א מא), על כן אמר כי לפי רוב החסד שעשה תמשך מלכותו לזרעו אחריו, כי הנחלת מלכותו לזרעו יקרא כסאו. וכן כתיב על כסא דוד ועל ממלכתו (ישעיה ט ו). ונאמר ובניתי לדור ודור כסאך סלה (תהלים פט ה). וכן מצאנו כי תמשך מלכות המלך לזרעו לפי החסד, שנאמר ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים (ישעיה נה ג): כט) תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. את הכל עשה יפה בעתו, כי תפארת בחורים להראות בהם הכח, כי הכח ראוי להראות באדם בזמן הבחרות, כאשר אמרו ז"ל (אבות פ"ה) בן שלשים לכח: והדר זקנים שיבה. הדר הזקנה בלובן השערות, אף על פי שהוא מורה על יובש הליחות והתשת הכח. ועיקר כוונת המקרא הזה לענין הבא אחריו, כי הוא כהקדמה אליו: ל) חבורות פצע תמרוק ברע ומכות חדרי בטן. הנה הכח נאה לבחורים והשיבה לזקנים, וכן נאה ויפה היסורין והחבורות לאדם רע. על כן אין לנוד לו ולהצטער על יסורין הבאין עליו. כי חבורות פצע תקון וקשוט באדם רע, כמו מיני הקשוט שנאים לאשה. תמרוק מלשון ונתון תמרוקיהן (אסתר ב ז). ויש לפרש תמרוק ברע כי הם ממרקין הרע ומכפרים העון:

מדרשי חז"ל

וכך עשית בביתך, כן וכך כעסת. והיה יוצא ואומר לבני פלטין שלו, מי אמר שכן עשיתי מנין הוא יודע, אמרו לו שוטה שבעולם, בתו אתה נשוי ואתה אומר מנין הוא יודע, בתו מגדת לו. כך הנפש, ריפה באפיו נשמת חיים, והיא מגדת לו כל מה שהוא עושה. (פסיקתא רבתי).

כט) תפארת בחורים כחם וגו'. הנר, והכוח, והעושר, והכבוד, והחכמה, והזקנה, והשיבה, והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר: עטרת תפארת שיבה, בדרך צדקה תמצא. ואומר: עטרת זקנים בני בנים, ותפארת בנים אבותם. ואומר: תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. (אבות טו:).

ל) חבורות פצע תמרוק ברע. כל הממרק עצמו לעבירה, חבורות ופצעין יוצאין בו, שנאמר: חבורות פצע תמרוק ברע. ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן, שנאמר: ומכות חדרי בטן. וא"ר נחמן: סימן לעבירה הדרוקן. (שבת לג.).

ב

ירמיה ו׳ ו׳–ט׳

ו׳ וְכֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כָּרֹת עֵצוּ וְשִׁפְכוּ סֹלְלָה עַל יְרוּשָׁלִַם הִוא הָעִיר הַפֹּקֵד כֹּל הָעֹשֶׁק בְּתוֹכָהּ׃
ז כְּהַקִּיר בּוֹר הֵיטִיב רָעָתָהּ אֲגַם הֶעֱתִיק רָעָתָהּ חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ לְפָנַי תָּמִיד חֳלִי וּמַכָּה׃
ח הִוָּסְרִי יְרוּשָׁלִַם פֶּן תִּקְעַר נַפְשִׁי מִמֵּךְ פֶּן אֶשִּׂמֵךְ שְׁמָמָה אֶרֶץ בְּלִי יוֹשֵׁב׃
ט כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עָלוֹל יְעוֹלְלוּ כַּגֶּפֶן שְׁאָר יִשְׂרָאֵל הָשֵׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר עַל סַלְסִלוֹת׃

ב

ירמיה ו׳ ו׳–ט׳

ו׳ כי כה אמר יהוה צבאות כרתו עצו ושפכו על ירושלם סלה היא העיר הפקד כל העשק בתוכה׃
ז כאשר הקיר בור היטיב רעתה אגם העתיק רעתה חמס ושד ישמע בה לפני תמיד חלי ומכה׃
ח הוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך פן אשימך שממה ארץ בלי יושב׃
ט כה אמר יהוה צבאות עלול יעולל כגפן שארית ישראל השב ידך כבוצר על סלסלות׃

מבוא

ירמיה

ירמיה, בן חלקיה, מן הכהנים שבענתות, נולד בשנת תרל"ז לבריאת העולם, בשנת יאשיהו מלך יהודה. נבואתו נמשכה כ"ג שנים, עד חורבן בית ראשון. ספר נבואתו מרובה בתוכן ובסגנון, ומלא הוא בתיאורים ובמליצות. הוא מרבה לדבר על יסורי עם ישראל, ומתאר בדרך כלל את הנבואות בלשון יחיד, כאילו הנביא עצמו הוא הנבואה. הוא מרבה לדבר גם על יסורי עצמו, ומתאר בפירוט רב את מצוקתו הנפשית. הוא נשלח לנבא לעם ישראל בעת שהיו בני יהודה מתרפים מן המצוות, ומתוך כך נתרבו בהם הרע והעול. הוא נבא לפני ולאחר חורבן בית ראשון, ונבואותיו מלאות תוכחות ונחמות. הוא נבא לפני

הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו
יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ יא וָאֹמַר
עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ
עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם
וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃ יב וְרִחַק יְהוָה

יב וְרִחַק יְיָ יָת בְּנֵי אֱנָשָׁא וְתִסְגֵּי צַדִּיוּתָא בְּגַוֵּהּ דְּאַרְעָא׃

בְּעֵינֵיהוֹן וּבְאוּדְנֵיהוֹן יִשְׁמְעוּן וּבְלִבְּהוֹן יִסְתַּכְּלוּן וְיִתּוּבוּן וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן׃ יא וַאֲמָרִית עַד אֵימָתַי יְיָ וַאֲמַר עַד דְּיִצְדּוּן קִרְוָיָא מִבְּלִי יָתִיב וּבָתָּיָא מִבְּלִי אֲנָשָׁא וְאַרְעָא תֶּחֱרוֹב וְתִצְדֵּי׃

רש"י

ועיניו השע. טמים, כענין שנאמר (לקמן מד יח) כי טח מראות עיניהם, המוח (וקרא יד מב) מתרגמינן דלמיסמע: פן יראה בעיניו. נמנו לכם שלא ישמעו דברי נמיאים, שהם ילאים שמא יוטבו בעיניהם דבריו ויעשה א"כ תשובה, ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הסליחה, ואין דעת היצר נוחה מזה כי איננו רודף אליו לשלום, ולזה מטמטם את הלב למען ישאר חייב: (יא) עד מתי. יהיה לבם אטום מלהבין: עד אשר וגו'. רוצה לומר לבם יהיה אטום, עד שיבוא הפורענות ויהיו ערהם חרבה ובתיהם שממה: (יב) ורחק וכו' האדם. ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום רחוק:

מצודת דוד

הכבד. היצר הכביד אזניו לבלי שמוע, והסיר עיניו לבל יראה: פן יראה. כי היצר חושב, פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו ויבין בלבבו שלא עשה את הטוב ויעשה א"כ תשובה, ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הסליחה, ואין דעת היצר נוחה מזה כי איננו רודף אליו לשלום, ולזה מטמטם את הלב למען ישאר חייב: (יא) עד מתי. יהיה לבם אטום מלהבין: עד אשר וגו'. רוצה לומר לבם יהיה אטום, עד שיבוא הפורענות ויהיו ערהם חרבה ובתיהם שממה: (יב) ורחק וכו' האדם. ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום רחוק:

רד"ק

על שני פנים: השע. כענין שנאמר (לקמן מד יח) כי טח מראות עיניהם, ותרגום וטח את הבית (ויקרא יד מב) וישע ית ביתא, כאלו טחו על העין כדי שלא יראו: ולבבו יבין. כמו ובלבבו: ורפא. רפואת הנפש והיא הסליחה, וכן כתוב (תהלים מא ה) רפאה נפשי כי חטאתי לך: (יא) ואמר עד מתי. לפירוש הראשון יהיה פירושו עד מתי תמנע מהם התשובה, כבר לקו בעוונם וקבלו ענוש חטאתם. [ויאמר] עתידים הם לקבל עוד ענוש, (ויאמר) עד אשר אם שאו ערים מאין ישב. ולפירוש השני יהיה פירושו עד מתי יהיו מקשים לבבם, ואינם רוצים לשמוע תוכחות. ויאמר, ידעתי כי לא ישובו עד אשר אם שאו ערים: אשר אם. זה פירושו כי, כמו ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב יד) שהוא כמו וכי תקריב, וכן אם יהיה היובל לבני ישראל (במדבר לו ד) כי יהיה היובל, והדומים להם שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו, וזה גם כן כמותם כאילו אמר עד כי שאו ערים. ואמר אשר ואמר אם שפירושו כי, כפל הענין במלות שונות כמנהג הלשון לחזק הענין. ושאו עבד במקום עתיר. ואפשר שישאו הערים שיהיו מעטים הישובים בהם, אבל ישארו קצת בתים בעיר שימצא בהם אדם, אמר גם זה לא יהיה, אלא כל הבתים גם כן יהיו שאיות מאין אדם. והאדמה גם כן תשאה שממה כי אין עובד אותה, על דרך והאדמה לא תשם (בראשית מז יט): (יב) ורחק ה'. שמא תאמר יגלו למקום קרוב וישובו לארצם. לא כן, אלא ידחק אותם בקצות הארץ, כמו עשרת השבטים שגלו לחלח וחבור, והודה ובנימין לבבל. וכן אמר בבואה עמוס (ה כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק, כלומר לא תחשבו כי תגלו למקום קרוב לארצכם כמו דמשק, אלא רחוק מדמשק מאד. ומה שאמר "את האדם" אינו אומר על המין כולו כמו אמחה את האדם (בראשית ו ז), אלא על ישראל, וכן ונפלה נבלת האדם (ירמיה ט כא):

מדרשי חז"ל

יוחנן: גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, שנא' השמן לב העם הזה וגו'. אמר לו רב פפא לאביי ודילמא לפני גזר דין, אמר לו ודפא לו כתיב, איזהו דבר שצריך דפואה, הוי אומר זה גזר דין. (ר"ה יח:).

ומה ראו לומר [בתפלת שמו"ע] תשובה אחר ביגה, דכתיב ולבבו יבין ושב ורפא לו. (מגילה יח:).

אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃
יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר
כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם
זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃ פ ז א וַיְהִי בִּימֵי אָחָז

אַרְעָא דְּשַׁתָּארוּן בַּהּ חַד מִן עַסְרָא צַדִּיקַיָּא וְיִתּוּבוּן לְצִרְבָא כְּבוּטְמָא וְכִבְלוּטָא דְּבִמְיַתַּר טַרְפּוֹהִי דְּמִין לְיַבְשִׁין עַד כְּעַן אִנּוּן רַטִּיבִין לְקַיְמָא מִנְּהוֹן זַרְעָא כֵּן גְּלוּתָא דְּיִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְּשׁוּן וְיִתּוּבוּן לְאַרְעָהוֹן אֲרֵי זַרְעָא דְקוּדְשָׁא מַצַּבְתְּהוֹן׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אָחָז בַּר יוֹתָם בַּר עֻזִּיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה סְלִיק רְצִין

רש"י

ושב: (יב) ורבה העזובה. שהארץ תעזב מהם, וכן אלשון ירבו מקומות עזובים בקרב הארץ: (יג) ועוד בה עשיריה. גם אותה השארית אשיב ידי עליה לרוף אחר לרוף והיתה לבער, עד שלא ישארו אלא צדיקים גמורים שישובו אלי בכל לבם: כאלה וכאלון. אשר בעת זמן שלכת שלהן משליכין עלין שלהן, כימי הסתיו, שילוך אחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המלבה, אף הם, זרע הקדש הנמצאין בה עומדין בקדושתן, הם יהיו לה למצבה. דבר אחר, מצבתה, נטיעתה, לכן אינו מכלה אותם שאני נטעתים זרע קודש. וש פותרים שער שלכת היתה מיושלים, כמו שאמר בעזרא (דה"א ט טז), והיו שם אלה ואלון נטועים: (א) ויהי בימי אחז. מה ראה הכתוב לייחסו, אלא מפני שקופו של הכתוב לומר ולא

מצודת ציון

לבער. לכליון. כמו כי אם יהיה לבער קין (בראשית ד ז): כאלה וכאלון. שמות אילני סרק: בשלכת. מלשון השלכה: מצבת. היא הנטיעה הנצב ומתקיים. ותרגום של

מצודת דוד

ורבה העזובה. זמן מרובה תהיה הארץ עזובה מהם: (יג) ועוד בה עשיריה. עוד ימלכו בה עשרה מלכים כי זה נאמר אחר שנצטרע עזיה, ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיה יהואחז יהויקים [יהויכין] צדקיה, ובימיו תשוב להיות לבער וכליון. או רוצה לומר תשעה חלקים יהיו אבודים ותשאר חלק עשירי, ואף היא תשוב להיות לבער: אשר בשלכת. בימי הסתיו עת שמשליכין העלין, דרכם להשליך מעט מעט עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא,

רד"ק

העזובה. שם בשקל מלוכה, כלומר העזובה שתעזב הארץ מהם רבה תהיה, כלומר זמן רב: (יג) ועוד בה עשיריה. שם בשקל תחתיה, וענינו כי עוד ימלכו בארץ עשרה מלכים מעת נבואה זו. ונבואה זו היתה בשנת מות המלך עזיהו, ועשרה מלכים הם יותם, אחז, חזקיהו, מנשה, אמון, יאשיה, יואחז, יהויכין, יהויקים, צדקיהו, ואחרי כן ושבה האדמה והיתה לבער, שיכלה הכל, שיגלו כולם וחרבה ירושלם: לבער. ענין כליון, כמו ובערת הרע (דברים יג ו), כאשר יבער הגלל (מ"א יד י): כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם. כלעורם יהיה כביעור האלה והאלון, שישירו עליהם שלכן החורף יראה שהם יבשים. וזהו פירוש בשלכת, פירוש בהשליך עליהם. ואף על פי כן מצבת בם, פירוש העמדה, כי עמדה לחותם בהם אף על פי שנראין יבשים, כי בימי ניסן ישובו ויפרחו העלים, כן זרע קודש מצבתם, כי אף על פי שיגלו כולם לא תחשבו כי יכלו בגלות ולא ישובו לארצם, כי עוד יפרחו ויצמחו וישובו לארצם. וכן תרגם יונתן הפסוק כבוטמא וכבלוטא וגו', פירש "מצבת" כמו מטע, כתרגום ויטע (בראשית כא לג) ונציבא. וכינוי ה"א מצבתה כנגד האדמה, כמו שאמר ושבה והיתה לבער. ויונתן תרגם ועוד בה עשיריה וישתארון בה חד מן עשרא. יש מפרשים בשלכת, שם שער שהיה בבית המקדש, וזה זכר בדברי הימים (א כו טז) עם שער שלכת, ושם היו נטועים אלה ואלון, ואמר המשל בהם: (א) ויהי בימי אחז. אמר בן יותם בן עזיהו, כי שניהם

מדרשי חז"ל

(א) ויהי בימי אחז וגו'. אמר רב אשי: כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי, ויהי בימי אינו אלא לשון צער. חמשה ויהי בימי

גושאי הפרק

(א-ט) נבואה לאחז מלך יהודה שלא יפחד ממלך ארם ומלך ישראל.
(י-יב) אחז הרשע מסרב לבקש סימן, כדי שלא יתקדש שם שמים על ידו.
(יג-טז) לידת הבן עמנואל הוא אות שיתקיים דבר ה'.
(יז-כ) נבואה על פלישת מלך אשור בעזרת מצרים ומפלתו.
(כא-כה) הברכה במעט שיוותר מהחורבן בדורו של חזקיה.

בחנוכה יש להתחזק בג׳ אמונות ואמונה בתושבע״פ

המהר״ל (גבורות ה׳ פרק מז) מבאר שיש ג׳ אמונות שצריך האדם להאמין ח״ל ׳וכאשר אם ושלוש תפול אחת מהם תפול הדת בכללה, האחת הוא ההשגחה שהוא משגיח בתחתונים ולא כמו שאומרים המינים עזב ה׳ את הארץ, שאם כן למה נעבוד אותו אחר שאין משגיח בתחתונים לפקוד את מעשיהם. האמונה השנית שהכל הוא ביד ה׳ ואין דבר חוץ ממנו וחזו אמונת מציאות השם יתברך, כי בודאי הכל מודים במציאות השם יתברך רק שלא יאמר שאינו הכל אם ושלוש ויוכל לנתח מרשומו, לכך אמונת מציאות השם יתברך שהוא הכל ואין דבר חוץ ממנו יתברך. האמונה השלישית שידבר השם יתברך את האדם ויתן לו תורה וחזו אמונת תורה מן השמים׳. והוסיף שם המהר״ל ח״ל ׳וכנגד אלו שלש אמונות שהם שרשים ויסוד לדת לזה השם יתברך בשלשה רגלים, ונקראים רגלים על שם שהם רגלי הדת שעומד עליהם הדת, כי חג הפסח בו נודע שהוא יתברך כל יכול על ידי אותות ומופתים עד קריעת ים סוף שהיה בשביעי של פסח ובו נודע בגירור שהכל ביכלתו ואין חוץ ממנו, וחג השבועות בו נודע נתינת התורה, וחג הסוכות שהושיב אותם בענני כבוד בשמירתו וחזו תורה על ההשגחה והשמירה שהיה עליהם ולא עזב אותם שהושיב אותם בסכות שהיא השמירה, וכמו שאנו אומרים פורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים׳ עכ״ד. והמבואר מדבריו כי האדם צריך להאמין ג׳ אמונות, אמונה באחדות הבורא, אמונה בהשגחת הבורא בתחתונים, ואמונה בתורה מן השמים, שהקב״ה נתן לעולם הנהגה איך יתנהגו, והם התורה והמצוות והז׳ מצוות לבני נח.

השפת אמת (תרל״ח ליל ד) מבאר שיסוד גזירת היומים הי׳ לעקור אמונה מכלל ישראל. אמונה פירושו ביטול לדעת, כי מי שצריך להבין הכל בחכמתו אין לו אמונה, והיומים הי׳ להם חכמה רק חכמה חיצונית, שפירושו הוא ליצן לגמרי אחר שכל האדם, ולעשות רק מה ששכל האדם מבין, אז הם רצו לעקור בחכמה זו כל האמונה מכלל ישראל. והחכמה האמיתית היא החכמה של בני ישראל, שפירשו בספרים הקדושים כי חכמה הוא כח מה, היינו הכח של ביטול, כי החכמה של בני ישראל הוא לבטל עצמם לגמרי להקב״ה, ולידע ששכל שלהם הוא הבל, רק להיות נמשך כולו אחר הקב״ה בלי שכל האדם, וזה יסוד האמונה.

על היומים נאמר ׳להעבירם מחקי רצונך׳, חוקים היינו עשיה בלי הבנה, הביטול לרצון השם, וזה יסוד הגזירה של היומים שלא לעשות דבר שאין השכל מחייבו, ולכן הי׳ עיקר הגזירה על החוקים. ואמרו חז״ל (בני יששכר מאמר ד׳ בשם מגילת אנטיוכוס) שגזרו על שבת חדש מילה, והם ג׳ אמונות שבתבם המהר״ל כי הם יסוד הכל. שבת הוא אמונה בבריאת העולם, חודש הוא אמונה בהשגחת הקב״ה על התחתונים, שחידוש הזמן למטה הוא לפי הנהגתו, ומילה הוא התורה, כמו שדרשו חז״ל על מילה ועל התורה אם לא בריתי וגו׳, וכמו שהביא בתשו׳ רעק״א (מהדו״ק סי׳ מב) כי מילה הוא הכנה ללימוד התורה.

באשר מילתו התשמונאים את היומים נתחדש ענין אמונה בחוקים, ולכן נקבע להם היום טוב של חנוכה, כידוע קושיית הבית יוסף למה נקבע יו״ט דחנוכה לשמונה ימים, הלא הנס הי׳ רק לז׳ ימים, והרבה מירוצים נאמרו לתרץ קושיא זו, ואחר כל המירוצים עדיין אין אנו יודעין בדיוק למה נעשה היו״ט לח׳ ימים. ונראה כי הנצחון על יון הוא רק בשמירת החוקים, היפך כונת יון, ולכן נקבע היו״ט מטעם הידוע לחז״ל לח׳ ימים אבל לא לא נגלה הטעם, כדי שנוכל לקיים היו״ט בתורת חוק, ועי״ז יהי׳ הנצחון על חכמת יון.

בתיב (בראשית לב, ד) כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב, ראיתי בספר חומת אריאל ש׳כה׳ היא שם הנפש, כי כה בגלוי כ״ף ה״ה בגימטריא נפ. ונראה שכה מרמז על אמונה, כמוש״כ השפת אמת (תרל״ח ליל ד ד״ה אמ״ז) שבחינת כה היא אמונה, כלומר כה מעשו ולא בשם שנוי, רק להיות נמשך אחר השי״ת אף במה שאינו מובן בשכל. וע״י אמונה ממשיך האדם נפש [אמונה היא מל׳ המשכה כדכ׳ (אסתר ב, ז) ויהי אומן את הדסה], וע״י אמונה של התשמונאים כה׳ המשיכו נפש לכלל ישראל. איתא במגלה עמוקות (פר׳ וישלח) ש׳כה׳ מרמז על כ״ה אמונין דקריאת שמע, שמע ישראל הוא האמונה שהאדם צריך להאמין בתורת ה׳, שהקב״ה מצוהו לשמוע והיא מאמין ונמשך אחר הצוי ושומע, ה׳ אלקינו היא האמונה בהשגחת הבורא יתי׳ בתחתונים, כפי׳ אלקינו שהקב״ה משגיח עלינו, ה׳ אחד הוא האמונה באחדות הבורא, והאמונה באלו ג׳ הוא ׳כה׳, כח קריאת שמע יסוד האמונה של בני ישראל, וע״י אמונה זו ממשיכים נפש. חה עבודת יתי׳ הטוכה. ועפ״ז אנו מביאים מה שאיתא בספה״ק בשם האקו״ז (כפ. תיקון יג) שכ״ה כפליו שייך לכ״ה אמונין דקריאת שמע, כי ביום הזה נקבע בבני ישראל הג׳ אמונות שהם מרומזים בקריאת שמע כנ״ל.

ויש להוסיף ולומר שבחנוכה נתוסף אמונה רביעית, הוא האמונה בתורה שבעל פה, האמונה בדברי חכמיו, כי זה כל יסוד של חנוכה יו״ט של תורה שבעל פה, וכל היו״ט נהנה ע״י דיינים של תושבע״פ כאשר אמרנו כבר שרק ע״י שגזרו על העכו״ם להיות חביב הי׳ צורך לנס, וע״י האמונה בגזירה זו נעשה הנס. נמצא שכמו שהג׳ רגלים הם לחזק הג׳ אמונות שהם הג׳ רגלים שעליהם עומד יהודי כדברי המהר״ל, כן נתוסף אמונה רביעית בחנוכה, חה האמונה בתושבע״פ ובחכמי התורה. וע״י זה נעשה הקבלת עול מלכות שמים בשלימות, וכידוע מה שהביא השפת אמת בשם המ׳ הרי״מ (חנוכה תרל״ח ד״ה זאת) כי זאת מרמז על קבלת מלכות שמים, ד׳ פעמים אמונה בגימטריא זאת, כי ע״י חנוכה נעשה בחינה זו של זאת.

◇ ◆ ◇

בחנוכה אפשר להדליק אותן הנפשות שהאור מסכסכת בהן

אמרו חז״ל (נ״ר ג, ד) מושך זו יון שהשיבה עיניהם של ישראל ואמרו להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. ואולי יש לומר דרך דרוש לבאר הכונה

בקרן השור. ידוע שכל שונאי ישראל מחזו בדרך הרשע עמלק ימ"ש, להתחיל המלחמה דייקא בנחשלים אחריך, באלו שפולטן הענן, יון התחיל מקודם לנגח אותן שפולטן הענן, היינו שעזבו את דרך ה', שיש להם חסרונות ופגמים, ורצה שכלל ישראל יפקירו נפשות אלו שלא יהי' להם עוד חלק ויאבדו אלו את התקוה.

אותא בגמרא (זבחים פה:) שהקרנים כל זמן שהם מחוברים יעלו פרשו לא יעלו, ופירש התפארת שלמה (לו; אמור; סוכות) ע"ד העבודה שהקרנים הם דברים קשים ואין בהם לחלותם, ומרמז לאלו שאבדו כל לחלותם של קדושה, ולא עוד אלא אלו שהם דומים לקרן יש להם תכונה רח"ל להיות כוונתו להזיק כתכונת הקרן, וכל זמן שהם מחוברים יעלו, כי עדיין יכולים להתעלות ולבוא לידי תיקון ע"י שהם מחוברים לקרקן, אבל פרשו לא יעלו, עי"ש מש"כ לפרש זה לענין דביקות לצדיקים. ולענייננו נפרש על הביטול של היחיד לכלל, שע"י שנכללים בכלל יכולים להתעלות בכח הציבור, והציבור מעלה את כל הנטפלים להם, כי זה הוא הכח של נטפל לעושי מצוה, שהם יכולין לבוא לידי תיקון ע"י העושי מצוה, ק"ו מנטפלין לעושי עבירה כמבואר סופ"ק דמכות (ה:).

היונים אמרו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, שור מרמז על כלל ישראל, שהם שורים יוסף הנקרא שור, ועל אלו שהם קרן עליהם תכתבו שכבר אבדו תומלתם, וא"א להם לבוא לידי תיקון, כחיב (דברים לב, ט) יעקב חבל נחלתו, יעקב הוא חוט המשולש שלא במהרה ינתק, שא"א להנתק עוד מהשורש, כי חלק ה' עמו, וכלל ישראל כל פרט ופרט הם מאוחדים בהש"ת, כי כל ישראל הוא חלק ה' כביכול, כי הקב"ה הפיח בכל אחד נשמת אלקים חיים, כדכתיב (בראשית ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים ואמרו חז"ל (ספר הפליאה ד"ה שאל משה) מאן דנפח מדיליה נפח, ועל חלק זה שא"א להתבטל לעולם לחמו היונים, ולא שבני ישראל יודו שאין לחלשים חלק באלקי ישראל.

מצינו בנחון על יון שהשמשו חמ"ל בשם בנים, כמוש"א בנוסח על הנסים ואח"כ באו בניך, וכן מצינו בלשון הפסוק (זכריה ט, יג) ועוררתי בניך ציון על בניך יון, וכן אומרים בני בינה, משמע שהי' כאן ענין מיוחד של בנים, כי זה הי' הנחון על יון, יון רצו לבטל שבנ"י הם חלק הוי"ה, בבחינת בן שנמשך ממות האב, הם רצו לבטל זה החלק. והנחון הי' בזה הנקודה, שנתברר שבני ישראל הם בנים לה' אלקיכם, נתברר כי כל אחד הוא בן להקב"ה, וידוע מה שאיתא כי בן אינו יכול להשתנות, בכל מצב שהוא הרי הוא נשאר בן, רק עבד יכול להיות משוחרר מעבדותו, או יכול לברוח ולהפקיע עצמו מהעבדות, אבל בן נשאר לעולם מקושר לאביו, כי הוא חלק מהאב, וזה הפי' כי חלק ה' עמו, ועל זה לחמו היונים, והנחון הוא דייקא ואח"כ באו בניך, שחזרו לבחי' בנים.

יש מימרא בשם צדיקים ז"ע על לשון הגמרא (שבת כא.) פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה. שפתילות ושמנים הרמז הוא לנשמות ישראל, נפש ראשי תבות נר פתילה שמן כדאיתא בספה"ק (שפת אמת חנוכה תרל"ז ליל ג ד"ה אמו"ז), ואלו הנשמות והנפשות שאינם יכולים להתעלות ע"י קדושת השבת, מ"מ יכולים להדליק אותן הנשמות

בימי החנוכה, וזה הרמז מדליקין בהן בחנוכה, עי' בספה"ק מאור עינים (דרוש לחנוכה). ובשפת אמת מבואר שהחסרון של אלו הפתילות ושמנים הוא שהאור מסכסכת בהם, ופירושו שאינו נשאר קבוע, רק האור קופץ, וממילא גורם לחשש שמא יטה. והרמז הוא, כי יש נפשות שאין להם קביעות, יש לכל נפש נקודה טובה, אבל השאלה הוא אם הוא דבוק להך נקודה, או שזה רק לפעמים ובמקרה, ואינו הבלמיות שלו. ידוע הממרא של העולם על אדם שהוא בבחינת יום אחד מלאך ויום שני מ"ו להיפך, כמו שאומרים בשם הגה"ק בעל דברי חיים ז"ע רמז על הפסוק (בראשית ד, יב) נע ונד תהיה בארץ, נע ונד ראשי תבות ישתו עסקן נישט דאווענען, היינו עליות וירידות. והנה לאמר מיתה יש עונש רח"ל הנקרא כף הקלע, והיינו שהנשמה יש לו משיכה לארץ ונשמים והוא מזרק רח"ל משמים לארץ ומחר תלינה, וכמו"כ יש עונש הזה מחיים, שזורקים את האדם למעלה ולמטה, והוא עונש גדול ויסורים טרלים לאדם, ואלו הם הנשמות שאין מדליקים בהם, שאסר להם האור בקביעות, רק הוא מסכסכת וקופץ, והם הנשמות שיש להם תיקון בחנוכה שיכולים לבוא לידי מנוחה, שיהי' מאיר להם אור הנשמה באופן קבוע.

זאת חנוכה, הוא יום המסוגל לתיקון זה, כיוס זה משלימים הקל"ב שעות של ימי החנוכה, זמן לקב"ן כל חלקי הגוף ולאחדם יחד, ולעשות אור הנשמה קבוע וקיימת, שיאיר בקביעות לכל השנה.

◇ ◆ ◇

בחנוכה נפתח פתח של תשובה אף לאלו העומדים בחוץ

אמרו חז"ל (נ"ר ב, ד) שהיונים אמרו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, מצינו זה ב' מהלכים מה הכונה בקרן השור. מדברי רש"י בפי' המדרש מבואר שרצו בזה להזכיר עון העגל, תבנית שור אוכל עשב (תהלים קו, כ), וכ"כ במהר"ל (ספר נר מצוה) ועוד מפרשים. ומדברי המגלה עמוקות (פרשת מקץ) מבואר שהכונה ליוסף הצדיק שנקרא שור כדכתיב (דברים לג, יז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, וכן רמז שם המג"ע כי יוסף בגימטריא מלך יון ובגימטריא אנטיוכוס, להגיד שזה לעומת זה.

מדברי הגל"ת בדרשותיו הבנתי די"ל שהיונים כוונו בב' דברים אלו לומר ולעורר שבני ישראל אין להם היכולת לחזור בתשובה. כל תקות ישראל בזה העולם הוא הכח של תשובה, וממילא לעולם אי אפשר להתיאש, אבל היונים רצו להביא בנ"י לידי יאוש וחסרון תקוה, ורצו להוכיח כי אין תשובה על חטא, מה שהי' הי' וא"א לתקנו. בחטא העגל כתיב בתורה הק' (שמות לב, לד) וביום פקדי, אף שישראל שבו בתשובה שלימה לא תקנו החטא לגמרי, הרי אמרו היונים שלא מהני תשובה. וכן ראוכן אמרו חז"ל (נ"ר פד, יט) שאפשר בתשובה תחילה, ואעפ"כ אבד הבכורה, כדכתיב (בראשית מט, ד) פחז כמים אל תותר, ונתנה הבכורה ליוסף. הרי הוכחה מעגל הנקרא שור ומיוסף הנק' שור דלא מהני תשובה. ודבר זה רצו להכניס בלבות בנ"י, כי ידעו כי בזה

ימי החנוכה מסוגלים לבדוק בחורי הנפש

איתא בגמרא (שבת כא:) אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי חנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי, ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב חנחום מאי דכתיב (בראשית ט, כד) והבור רק אין בו מים, ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. והרבה פירושים נאמרו לקשר ב' המימרות של ר' חנחום.

מדברי השואל ומשיב (מ"א סי' קכו) יוצא הערה אמתי קי"ל שגר למעלה מעשרים אמה פסולה, הלא אם זמן הדלקת הנר הוא מצאת הכוכבים הרי יכולין לראות הנר בלילה בחושך אפילו למעלה מעשרים אמה, ולא עוד אלא שהנר מושך את העין בחשכות של הלילה לראות הנר. והנראה בזה דרך מגשר, כי אין הענין בגרות חנוכה רק שהאדם יראה את הנר, אלא יש ענין שהנר יאיר עד למטה אל תוך לב האדם, והנר יאיר לו את הדרך באפילה, והוא אור להאיר בחושך, ליתן האדם דרך ומבוא תוך החושך, ואי"ג יכולין לראות הנר למעלה מעשרים, אבל אינו מאיר לו את הדרך.

זאת ועוד יומר, ענין הנר הוא גם לבדוק לאור הנר החורין והסדקין שבתוך לב האדם, לראות במקומות החושך שבתוכו, ולראות הפגמים שיש ולתקנם, נר חנוכה הוא נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ, כז), הנר עשוי לחפש בו, וא"א לחפש בנר שהוא למעלה מעשרים, ואה"ג שרואים את הנר אבל אין הנר מאיר לו לראות בחורין וסדקין, וזה טעם שנר חנוכה צריך להיות לו נר יפה לבדיקה, לבדוק בו מעמקי הלב ולעשות תשובה על חסרונותיו. ימי החנוכה הם ימי תשובה, בשפת אמת (חנוכה תרנ"ח ד"ה איתא בחנוכה) איתא דלכן מדליקים על הפתח כי בימי החנוכה פותח הקב"ה פתח חדש לבעלי תשובה לשוב להש"ת ולתקן את הכל, כמו שאז בעת הנס עשו בני ישראל תשובה וע"ז המשיכו הנס ומינוך בית המקדש באור חדש של במקום שבעלי תשובה עומדים, ודבר זה נשאר לכל הדורות כי ימי החנוכה יכולין לשוב אל ה' בכוחות חדשים וכוחות של נס שהוא למעלה מדרך הטבע. ונר חנוכה מסייע לאדם לחפש בחורין וסדקין ולראות מה שצריך תיקון ולבער את הרע בלבו לאור הנר, לשרוף את הפסולת ולהלהיב את חלק הטוב שיש לו.

והבור רק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו, המפרשים הקשו האיך זה שייך שלא רצו השבטים שזורקים את יוסף הצדיק למקום נחשים ועקרבים, ובכן יהודע כאב שלא היו הנחשים והעקרבים בבור עצמו, שהרי החורה מעידה שהוא ריק, רק בחורין וסדקין של הבור היו טמונים נחשים ועקרבים, והשבטים בהביטם אל הבור רצו שהוא ריק, כי לא היו ביכולתם לראות לתוך החורין והסדקין, ולא זרקו אותו לנחשים ועקרבים, ולכן חשבו שזורקים אותו אל מקום שאין בו סכנה.

ובזה יש לבאר ההמשך והסמיכות של ב' המימרות, דכמו שנר חנוכה למעלה מעשרים פסול, אף שרואים הנר אבל אי אפשר שע"י אור הנר יבדוק וירצה לתוך החורין והסדקין, כן בבור רצו השבטי י-ה תוך הבור אבל לא החורין והסדקין.

ודמז גדול טמון כאן, כי ידוע מה שפירשו בספרי מוסר שהאדם חושב כי יכול להיות בור ריק, היינו במצב של ריקות מתורה ומעפ"כ ישאר ריק מדברים אחרים, כל אחד חושב כן, הן בחור ישיבה, הן אברך והן בעלי בתים, ולא יתמלא הבור בדברים המזיקים, אבל זה איט, כי אם האדם הולך בטל כמו בור ריק, ומים אין בו - אין מים אלא תורה, אז חז"ל אמרו לנו כי בחלמי נחשים ועקרבים יש בו, יש בו דברים המתממים אותו לדבר עבירה בחמימות ארס הנחש, ויש בו קליפת עקרב המקרר לדבר מצוה. רק הילה"ר בכוחו להטעות את האדם שלא ירצה אלו הנחשים ועקרבים, כי הם מונחין בתוך חורין וסדקין שיש בו, כי הם טמונים בתוך האדם ואין האדם מכיר את חסרונותיו.

והקב"ה נתן לנו גרות חנוכה, להאיר את הנשמה, ולהיות חופש כל חדרי בטן לאור הנרות, לראות הדברים הטמונים בתוך האדם, שיהא ביכולתו לשוב עליהם, כדברי השפת אמת כי בימים אלו יש פתח חדש של תשובה, כי נפתחים מקומות שלא רצה עד עכשיו שיש לשוב עליהם. והאדם צריך לנצל את הימים האלו, ולבדוק לאור הנר ולהלהיב אור הנשמה, לסלק דברים המפריעים.

◇ ◆ ◇

בלילות חנוכה מאיר בחי' אש ולהבה

ברש"י ריש פרשת וישב כתב הפשטי הזה נכנסו גמליו טעונים פשטן הפתמי תמה אנה יכנס כל הפשטן הזה, היה פיקח אחד משיב לו ינוקן אחד יוצא ממפות שלך ששורף את כולו, כך יעקב רצה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן, מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכתיב (עובדיה ג, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ינוקן יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם.

בספר בכור שור (ריש מס' ברכות) מביא מדרש ד"ל"ב שעות היום הם נגד הי"ב שבטי י-ה, וי"ב שעות הלילה הם נגד עשו וי"ל אלופיו, עי"ש בדבריו שכתב רמז נפלא שהאלוף השני הוא אלוף אלה (בראשית לו, מא), ועל זה מרמז הפסוק (איכה ג, מז) על אלה אני בוכיה, והוא רמז לבכות על החורבן בחצות הלילה. ולילה הוא זמן למזיקין היינו לכח הרע של עשו ואלופיו הרוצים להחטיא את בני ישראל. ודוע מה שפירשו המקובלים (הובא בקרבן שבת פ"ז) המשנה ריש ברכות ולמה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, שעשן המערכה מהקטר אלבים ואבירים מונע המזיקין מלהחטיא בני ישראל בלילה, ולכן אמר המשנה למהר ההקטרה להרחיק את האדם מן העבירה, שיקבלו המזיקין העשן, ולא ירצו לבוא להחטיא בני ישראל, כי בלילה עשו ואלופיו עושין פעולות להחטיא בני ישראל רמ"ל.

בספר מאיר עיני חכמים (מ"ג קדשי יחזקאל מהדו"מ פר' וישב) מבאר עפ"ז דברי הגמרא (ברכות ג.) דג' משמרות הוי לילה,

רוחות זרים בין בני ישראל וחסר בשלימותם, וממילא זה גורם פירוד, ולכן נטלו היונים מעלת בנ"י, ונאמר עליהם יונים נקבצו עלי.

קב"ץ עולה בגימטריא בכל מכל כל, ברכת האבות הקדושים, הברכה של כל היא מדה הכוללת, שכולל הכל והוא שורש הברכה, וממילא נכלל בו כל הברכות, ולכן זה הוא דרגת קבץ הדרגא של כל, נקודה הכוללת המאחד את הכל, וזה הנקודה זכו בני ישראל בגם חנוכה שמשם בא כח הרבוי של השמן.

באשר בני ישראל נתקו עצמם מדרכי האבות ונתרשלו בעבודתם, הרי באו היונים ונטלו מדרגה של קבץ, יונים נקבצו עלי, וממילא לא הי' לבני ישראל כח הציבור, מי גם זה נטלו מהם היונים, וכל עוד שלא טיהרו המקדש מטומאתם לא נגמר הנצחון בשלימות, ולכן לא הי' ביכולת לומר טומאה הומרה בציבור, כי דרגת ציבור נטלה מהם.

בח' ימי חנוכה יש קב"ץ שעות, להורות שהיונים נצחו ונטלו מהם דרגת קב"ץ, ויש כח של ציבור, והכח להתאחד, וזה הכח המיוחד של יום השמיני של חנוכה, הכח שלמעלה מז', חז - הא' הרוכב על הז', הא' שהוא כח המאחד ומאסף כל הז', כח של קיבוץ, כח של האבות הקדושים לאחד כל הכוחות ולאספם.

◇ ◆ ◇

החתם סופר מחדש שבעת שהדליקו המנורה ירד אש מן השמים על המנורה, ואש של מעלה אינו מכלה ולכן נשאר השמן, ובגיל מ' עשה הקב"ה נס שהאש של מעלה שאינו מכלה נשתנה טבעו וכילה את השמן, ולכן הי' נס בכל הח' ימים, עכ"ד הנפלאים. ויש להוסיף שכבר אמרנו שענין נס חנוכה וגרות חנוכה מרומזים בפרשת הסנה, ולפי דברי החתם סופר גם עצם הנס שירד אש של מעלה שאינה מכלה, הוא יסוד מראה הסנה, שהסנה בוער באש והסנה איננו אוכל [והסנה בגימטריא כסלו].

באור גדליהו (פר' תצוה) מאריך לבאר שהמנורה הוא נגד המעשים טובים של האדם, והוא כתר שם טוב, וכל מציאות המנורה הוא להראות חשיבות המעשים של בני ישראל, אותה במדרש (שמו"ר לו, ד) על המנורה הפסוק (איוב יד, טו) למעשה ידיך תכסוף, הקב"ה כביכול חושק וחומד למעשה ידיים של יהודי, כי הלא ענין המנורה הוא פלא, שהלא הקב"ה הוא כולו אור, וכל האור בבריאה הוא ממנו יתברך שמו, כמו שהביא רש"י ריש מס' פסחים (ב, א ד"ה קריה), וכדכתיב (דניאל ב, כב) ועמיה שרא נהורא, ואנו מחויבים להאיר לפניו במנורה, אלא אומר המדרש למעשה ידיך תכסוף, כל המצות כולם הם באמת אור, כי נר מצוה ותורה אור, ובעשיית המצוות כולם מדליקים נר, ועל כולם נאמר למעשה ידיך תכסוף, אלא המצוה שהיא כולל זה הנקודה בעיקרה הוא הדלקת המנורה.

כל ענין הנס של חנוכה הוא פלא, כאשר העירו בספה"ק (עי' שפת אמת חנוכה תרל"ד ניל מ' ד"ה הט"ז) שיעשה הקב"ה נס בכדי לאפשר בני ישראל לעשות מצוה הוא חידוש גדול, כי באמת אם אין יכולים להדליק המנורה הרי אונס רחמנא פטריה, רק הקב"ה עשה כאן נס להראות חביבות שיש למעלה

במצוות של בני ישראל, והנס נעשה במנורה דייקא, שהיא הכלי בין שאר כלי המקדש שכל מגינה להראות הענין של למעשה ידיך תכסוף, ובנס חנוכה הראה הקב"ה החביבות יתירה למעשה המצוות של בני ישראל, ולכן כתב הרמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ב) הלשון על מצות של חנוכה שהיא חביבה היא עד מאוד, כי מצוה זו הוא זכר הנס, והראה בזה הנס החביבות עד מאוד של מעשה המצוה, שנעשה נס לאפשר לבני ישראל לעשות מצוה.

כל זה הי' בז' ימים הראשונים של חנוכה, שהקב"ה עשה נס לקבל המצוה של בני ישראל ע"י הורדת אש מן השמים שאינו מכלה, ולימן היכולת לקיים המצוה לז' ימים נאותו פך שמן, בזאת חנוכה נעשה הנס הכי גדול להראות חביבות יתירה, שהקב"ה שינה טבע האש בכדי לקבל השמן, להעלות השמן לקרבן למעלה, לקבל היגיעה של בני ישראל, השמן זית זך כתית למאור של בני ישראל, מה שבני ישראל מכתתין עצמן ומייגעין עצמם להוציא שמן זית זך, טיפה של שמן, נקודה של אמת עבור הקב"ה, זה נתקבל ביום ח' דחנוכה, הקב"ה הפך טבעיות האש, בכדי להראות החביבות עד כדי כך.

זאת חנוכה שמעתי מאאמ"ו 'זצלה"ה שחכמים אמרו 'דאם אין חנוכה', ולהג"ל שכל ענין חנוכה הוא להראות לאדם שיהי' לו אמונה בחשיבות מעשה ידיו, לידע חשיבות של מעשה המצות, שידע כי מעשי המצוות מאירים בכל העולמות, ובזאת חנוכה הראה הקב"ה זה החביבות ביגיעה של בני ישראל, כתית למאור, שחביב להקב"ה מה שבני ישראל מייגעין עצמן בגלות המר, וזה היגיעה כ"כ חשוב לפניו יח"ש שהקב"ה הפך כל הטבע של האש. וזה מה שריכים לקחת עמנו מימי החנוכה, ליתן לנו הכוח לקיים מצות הש"ת בגלות המר וימים הנמוכים, ע"י שיודע כמה זה חשוב למעלה.

◇ ◆ ◇

לא **מתפללים** בהתה רבה ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד ולמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתיך, חנוכה הם ימים של בינה, בני בינה ימי שמונה קבעו, בינה היא תשובה, ולבבו יבין ושב ורפא לו (ישעיה ו, י), תשובה מחייב להתחיל מחדש ולקבל עליו מחדש עול תורה ומצות, בימי בינה יש עבודה של ח' ימים של קבלת עול נגד ח' עניינים שנמנו כאן, וזאת חנוכה הוא נגד 'לקיים', כי עבודת זאת חנוכה הוא שיהי' קיום ונצחיות לכל מה שקנו בחנוכה, שישאר על אמ"כ.

◇ ◆ ◇

ידועים דברי הגר"א זי"ע שמ' ימי חנוכה משלימים ימים שלא אמרו בהם את ההלל, ונמצא כי יום ח' דחנוכה, שמבואר בספה"ק שהוא יום תחימת ימי הדין של עשרי, משלימים את ההלל של יוה"כ, והוא באמת התעוררות אין ובאיזה התלהבות והשתפכות הנפש צריכים לומר הלל הזה.

אומרים היום הלל שלם, ועוד כמה חדשים לא יהי' לנו הזכיה לומר הלל שלם,

מוהר"ר שלמה הכהן נדות מראדומסק

שגם הוא מקור השפע כמ"ש (תהלים לו, י) באורך נראה אור. כפי מה שבארנו במ"א שנ"ח הוא תיקון למדת היסו"ד. ונקדים מ"ש בס' מעיל צדקה סי' קל"ה מענין עובדיה שהביא בשם התוספתא. מאתן ושתין וחמשא דמנין צוחא איתא עובדי' בהאי גוונא ולא הוה משגח ולא הוה ידעה מה למעבד עד דאזלא לבי קברא וצוחת דחלא דה' דחלא דה' ואשתמע לה קלא מבי קברא מאי הדין דחלא דה' דקבעת ארבע איקרי דחלא דה' אברהם יוסף ואיוב ועובדי'. אותיבא לא בענין אלא האי דאיקרי דחלא דה' לחדא וכו' ואמר זילי לגבי אלישע בפורתא דמשחא דאשתאר לגבך ולברכינך בי' די אנא אטמרתי' למאה נביאי חנתיהו במערתא בלחמא ומיא לא אטפון בוצינא דמשחא מינייהו לא ביממא ולא בלילי'. הנראה מזה גודל מעלת הצדיק המשפיע אשר הברכות מסורים בידו. ומעורר החסדים מעולם החכמה בחי' שמן כמבואר במ"א. וז"ש אלישע (מלכים ב ד, ג) לכי שאלי כלים מן החוץ. שהוא בחי' מהדרין לתקן שבירת הכלים כיל"ח. מכל שכניכי רמז לשכינה הקדושה כמ"ש במגלת רות (ד, יז) ותקראנה לו השכנות שם ע"ש. כלים ריקים אל תמעיטי (מלכים ב ד, ג). ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך (שם ד, ד). ענין סגירת הדלת הוא לבל תלך השפע חוצה כי בזמן הגלות השפע יחדל לחיצונים ח"ו. ותעמוד מלדת אותיות דל"ת דלותי ולי יהושיע (תהלים קטז, ו). וז"ש (בראשית יט, י) ואת הדלת סגרו. למנוע השפע מסט"א רק להמשיך השפע לבנ"י. כמ"ש וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך לבל יבזו זרים. ושלמי את נשייכי. לשון שלום בבית רמז ליחוד דז"נ באשר תעשה היחוד קוב"ה ושכינתי' ואת ובניכי תחיי בנותר. רמז לנ"ח ומנותר קנקנים נעשה גם לשושנים. מה שיהי' לע"ל. שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך וכו' (תהלים מג, ג) אורך הוא נ"ח שמתעורר אור הגנוז. ליהודים היתה אורה ושמחה (אסתר ח, טז). כי האור הזה מביא שמחה לעולם כמ"ש (תהלים צז, יא) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. הבקר אור והאנשים שלחו (בראשית מד, ג). וז"ש (תהלים מג, ג) המה ינחוני. נרמז בו אותיות נח ר"ת "נר יחנוכה יביאוני אל הר קדשך שנזכה לגאולה ב"ב. וז"ש (על הנסים) ואח"כ באו בניך כו' שירד השפע לבנ"י. וקבעום בהלל והודאה לשמן הגדול. שקבעו כן קביעא וקיימא לע"ל כנ"ל כמ"ש במ"א בשם הרמב"ן ז"ל כי לזה הי' תכלית כוונת הבריאה קבע להודות כו':

ונחל ד' את יהודה חלקו על אדמת הקדש. וכו'

עוד בירושלים (בהפטרת שבת חנוכה זכריה טז). כבר בארנו עפ"י דברי האריז"ל כי ע"י הדלקת נ"ח מתעורר שם נח"ל ברמז בר"ת "להדליק יחנוכה וזה ג"כ הרמז בפ' הזה ונחל ד' את יהודה חלקו ובחר עוד בירושלים שיהי' כח במצות נר לעתיד ב"ב. וזה שרמזו חכז"ל בגמ' (שבת כא, ב) נר חנוכה איש וביתו איש וביתו רמז לבנין בהמ"ק במהרה בימינו:

לזאת חנוכה

לזאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל (במדבר ז, פד). הנ"ל דהנה ידוע כי זאת רמוז לשכינה הקדושה (תהלים קיט, נו) זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי. זאת נחמתי בעני כי (שם קיט, נ). וכן נאמר (בראשית מב, יח) זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא. (תהלים מד, יח) כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך. וכרי לבא בביאור כ"ז נקדים. הנה קדמונינו ז"ל רמזו בפסוק הזה. זאת חנוכת המזבח כי הוא רמוז על ח' ימי חנוכה. והענין הוא כי ח' ימי חנוכה האלו הם מכוונים למדות העליונים, בני בינה ימי שמונה עם המלכות והנס הנעשה בשמן כי צריך להמשיך החסדים מחכמה אל בינה הוא הנקרא שמן. שמן תורק שמן (שיר השירים א, ג). ולכן "מי "שעשה "ניסים הר"ת שמ"ן כי עיקר הנס והחסד בא מבחי' השמן והחכמה כנ"ל אשר שם אין מגע פוסל כלל כידוע. והוא שנאמר ביעקב אבינו ע"ה (בראשית כח, יח) ויצק שמן על ראשה ראש ה'. שמן ראש הוא בחי' החסדים הראשונים שלש הראשונות. ויצק ההארה עד ה' המלכות. והנה נ"ס גימ' יב"ק

אותיות והוא ר"ת (תהלים כ, י) "יענו "קראנו כי זהו עיקר הנס שנעשה לישראל ת צרה דצוקה שלא תהא ול"ת ר"ל הנה ברב רחמיו מרים את קרנם למעלה ראש עד רחמים העליונים אשר הם בלי סוף ובלי ל"מ"ש (תהלים קיח, ה) מן המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה ר"ל ע"י שקראתי השם י"ה מן מרחב במרחב י"ה רחובות הנהר ברחבי ידים עלה כבתחילה הבאה מבחי' הרחמים ר"ל לשון נס לשון הרמה. וזהו הרמז ג"כ ר"ק "יענו "ביום "קראנו "יחוד "ברכה שעי"ז ממשיך עליהם יחוד ברכה קדושה במעלה יותר כמ"ש ביעקב אבינו ע"ה לב כב) ויעבר את מעבר יב"ק להנצל מפני עשו (שם לב, כג) ויעבירם את הנחל הוא חיל מי"ג מכילין דרחמי "נוצר "חסד "עונים "הוא השם המתעורר בחנוכה ר"ת "ק"לו "חנוכה. והשם הזה הוא מכוון ליום ראשון דחנוכה זאת חנוכה. וזהו להדליק גימ' ר"ג מ"ה כי צריך להמשיך החסדים עד שם "עשי" והנה נוצר הוא רצון כי זהו שנעשו בוצון השי"ב ב"ה בלי שום טעם דק אשר הקב"ה לעשות לנו הניסים הללו בזמן הזה שהי' רצון הבורא ב"ה בתחלת בריאת העולם ת את העולם בשביל בנ"י ועל הרצון אין שייך למה עשה כך. כי כן רצה כי הוא מחסד ב"ה שרצה להטיב לברואיו וברא את העולם הלם. והנה כי כן בכל עת ובכל שעה שעושה ניסים ונפלאות עד אין מספר הם ג"כ בלי טעם ושאלה אם ראוי אם לא ראוי כי כך וזהו בחי' זקן מלא רחמים כי השם נח"ל מ"ן ח"ד. כמ"ש (בראשית מד, כ) יש לנו אב ל כשראו עצמם במצורה בעת ההיא עודדו עליהם בחי' זקן מלא רחמים לעשות הם גם בלי שום טעם וזהו (שבת פט, ב) לא כסבא דמא. וככן כאשר הש"י ב"ה מפליא לעשות גאולה עם עמו זה הנקרא בחי' חק בלי טעם כמ"ש (תהלים קה, ה) זכרו נפלאותיו אשר עשה וכו' (שם ו, י) דיעמידה ליעקב לחק לישראל כנ"ל. והנה

זהו שנאמר שבקשו להעבירם על חוקי רצונך כנ"ל ר"ל שבקשו להעבירם חלילה לבל יעשה להם ניסים מפאת הרצון הטוב ב"ה הנקרא חק. אבל אתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם ד"ל הרמות אותם והעמדת להם בבחי' הרצון והרחמים העליונים כנ"ל. והנה כתי' (תהלים קיא, א) אודה ד' בכל לבב וכו' (שם קיא, ג) הוד והדר פעלו הוא מרומז על הודאה של חנוכה. וזהו הוד הוא בחי' חנוכה כיל"ח. והדר פעלו בחי' הדר הוא מלך השמיני משמתנה מלכים שמלכו בתחלת בריי"ע בסו"ד שבירת הכלים והרפ"ח ניי"ק שנפלו עד המלכות השמיני נקרא הדר שלא נאמר בו וימת והוא פרי עץ הדר וכן (תהלים קמט, ט) הדר הוא לכל חסידיו והענין הוא כי צריך האדם לראות להעלות הניצוצין אלו להשיבם אל מקומם כמ"ש (בראשית מב, א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים פי' משבירת הכלים ראה הניי"ק במצרים שנקראת ערוות הארץ וכן כתי' (שם מז, יד) וילקט יוסף את כל הכסף בשבר אשר הם שוברים כסף הם הניצוצות הכסופין למיעל קמי מלכא בשבר בסו"ד שבירת הכלים וכן הוא אומר (שם מא, מט) ויצבר יוסף ב"ר ר"ב ניצוצין. וזהו שמורה השם מלכות הדר כי צריך להדר ולהשיב אלי' כל הניי"ק שנפלו מאז. וז"פ הדר הוא לכל חסידיו כי ע"י התסידים ואנשי מעשה ישוב הכל לתיקונו. והנה המלך הדר הוא מכוון ליום השמיני דחנוכה. וצריך אמנם ביום הזה לראות לתקן הניי"ק שנפלו מאז. וכבר נתבאר לנו במ"א כי שורש כל הניסים הוא העלאת הניי"ק שנפלו שזהו פי' לשון נס הרמה וזה הענין בנו חנוכה (משלי כ, כז) נר ד' נשמת אדם כמ"ש באהרן (שמות כז, כ) להעלות נר תמיד פי' להעלות נשמות ישראל שנפלו מאז אשר ע"ז נאמר בסוף המזמור כו' (תהלים קמט, ט) הדר הוא לכל חסידיו כנ"ל. וז"ש בגמ' (שבת כא, ב) המהדרין נר לכל אחד ואחד ולא אמר לשון הרגיל בכל מקום החסידים או אנשי מעשה ולמה אמרו לשון מהדרין. כי רמזו רז"ל בדבריהם על בחי' העלאת הניי"ק אשר נקרא הדר הוא לכל חסידיו כנ"ל וזה הדרן עלך. וזהו נר לכל אחד ואחד פי' כאו"א

וכי לאורה הוא צריך והלא כל אותם מ׳ שנה כו׳ - דומה אמאי נקט מ׳ שנה לעולם כל העולם כולו לאורו של מקום הולכין וי״מ וכי אהרן כשהיה נכנס לפנים לאורה היה צריך והלא מ׳ שנה היה מאיר להם עמוד ענן בכל המקומות כדאמרינן בברייתא דמלאכת המשכן היה מסתכל במפיה *(ורואה בו) ויודע מה בתוכו בחכים ויודע מה בתוכה וכן משמע בס״כ דאהכהנים קלי דגרם אתם וכי צריכים לנר והלא כל אותן מ׳ שנה לא הוצרכו לנר שנא׳ כי ענן ה׳ על המשכן וגו׳ ומיהו בשלהי כל קרבנות (מנחות ד׳ פו:) ומשם) משמע דאשכינה קלי דמייתי לה נבי צריך ולא לאיעזר לא לגמילה אבי צריך ולא לאורה אבי: צריך וקאמר נמי אתם לפרוכת העדות עדות היא לכל בלי שולם שהשכינה שורה ביישראל ואינם לאורה אבי צריך והלא כל אותן הרבעים שנה: **ובה** היה מסיים - פירש בקונטרס ובה היה מסיים ההוכה שהשאר היה מעיב שחרית וזה היה מעיב בין הערבים ואותה השעה בידו לו מעיבה בכלי עד שעתן לתוך מערבית שמן ופתילה ומדליקה ומדליק השאר ממנה וקשה לריב״א ז״ל שאם (ג) אפשר להדליק מן השנה ז״ל גם השאר יליק ממנה ומאי פריך לרב כיון דהוליא לפתילה השנה מן הגר מו ליכא לא משום בזיון מצה ולא משום אכחושי מצה אלא ולא אי״ל לעשות כן וכשבא להעיב היה מעיב כל מה שבגר והפתילה יפה בגר מערבי דולקת היה מדליק ממנה השאר והיה מעיבה ונתן בה שמן ופתילה חדשה ומדליקה מן השאר ובה היה מסיים הייגו ההלקה*: **והא** הכא כיון דקביעי גרות כו׳ - כמ״ד בפרק כ׳ מדות (ממחות ד׳ פה:) דגר של פרקים היה דמשמע הכא דמחוכר הוה והיה של פרקים כדי שיוכל להעיב יפה ואיכא מ״ד הכא דלא הוה רבה עבד כוותיה ואי״ל קינסא נמי שרי דהא ע״כ בקינסא פליגי וכביזוי מצה דבעמא לדב משום אכחושי מצה איתוקב ואי״ל דאיכא טופס דבר רבה עיקר ומבעיא ליה אי אגמה עושה מצה ואסור לרב מגר לגר משום ביזוי מצה כמו בקינסא או הלקה עושה מצה ושרי כמו במצרה דלא חייבינן לאכחושי מצה ומסיק דהלקה עושה מצה ושרי אי״ל מגאתי בשם ריב״ם דמיבעיא ליה אליבא דשמואל דהילכתא כוותיה אי שרי בקינסא אי לאו ומיבעיא ליה אי״ל כמו שאמר לגמרא דלמ״ד משום בזיוי מצה שרי להדליק מגר לגר לרב ואם כן בקינסא פליגי ושרי שמואל בקינסא אי דילמא לא קי״ל הכי ומגר לגר נמי איכא ביזוי מצה ואסור רב (פי׳) דגאתה עושה מצה ולא דמי למצרה וחזקא מגר לגר שרי שמואל אבל בקינסא אפילו שמואל מודה דאסור ומסיק חייבינן לאכחושי לן ואפשיט דהלקה עושה מצה ומדליק לרב מגר לגר כמו במצרה ושמואל אפילו בקינסא שרי: **דאיבעיא** לו הלקה עושה מצה כו׳ - ופקא מינה אם הדליקה חש״ו אי הגיחה: מכבה

מזו: סוף סוף למ״ד כו׳. דהא לדידיה מסרגא לגרגא אסור: אי הדלקה עושה מצה. אי הדלקה עושה מצה דאיכא בהלקה מדליקין כדאשכחן במצרה: ואי הגחה עושה מצה. ועיקר מצוה מגיה בהגחה: אין מדליקין מגר לגר. דהלקה לאו מצה היא כולי האי: דאיבעיא להו גרסי׳. כלומר דהא מילתא כבר איבעיא לן ומפשטא דהכא בעיא מיפשטא לן כך: היה תפוש נר חנוכה. בידו משהדליקה עד שכבתה: ועומד. דאיתו מבטוק: אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצה אם הכי לא עשה ולא כלום. דכיון דזו היא מצוה גרוך שתיעשה במקום מיוחד: עששית

מעשר שני. דינרין שמיגל עליהם מעשר שני אין שוקלין כנגדן דינרין של חולין לרלות שיהיו שלימים: אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מגר לגר אבל בקינסא אסר שמואל הא לא תהרי תיובתא אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי הא תהרי תיובתא אמר רבה [ג]גזירה שבא לא יבוין משקלותיו וקא מפיק להו לחולין דמחיב רב ששת [ד]מרוץ לפרוכת העדות ערוך *וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבני עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות אמר *רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה *וממנה היה מדליק [ה]ובה היה מסיים והא הבא כיון דקביעי גרות לא סגיא דלא משקיל ואדלוקי קשיא בין למ״ד משום בזוי מצה ובין למ״ד משום אכחושי מצה תרגמא ר״פ [ו]בפתילות ארוכות סוף סוף למ״ד משום אכחושי מצה קשיא קשיא מאי הוי עלה א״ר הונא בריה דרב יהושע חזינא אי הדלקה עושה מצה מדליקין מגר לגר ואי הגחה עושה מצה אין מדליקין מגר לגר דאיבעיא לרבו הדלקה עושה מצה או הגחה עושה מצה ת״ש דאמר רבא יהיה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום שמע מינה הגחה עושה מצה אתם הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה ת״ש דאמר רבא [ז]הדליקה בפנים והרציאה לא עשה כלום אא״ב הדלקה עושה מצה הדלקה במקומו בעינן משום הבי לא עשה כלום אלא אי אמרת הגחה עושה מצה אמאי לא עשה ולא כלום אתם נמי הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה תא שמע דאמר רבי יהושע בן לוי

עששית

המטרה בין הערבים מגאה שכבה כגון משמש שמעמן הלדיק מדליקו ממזגת העולה. ונראה בעיני דאמור רבנן קביעותא בגר שי משום דאין מעבירין על המצות* וכי איתא בהיכל בקמא פגע בריאה ובה לא מצי לאמחולי דכתיב יערוך אותו לפני ה׳* לריך שיהא אחד מוצה לו דאי לא לא קריבן בה לפני ה׳ והכי אמרינן במנחות (דף נח:) דכתיב בגר מערבי לפני ה׳ מכלל דכולהו לאו לפני ה׳ כו׳ ובה היה מסיים ההכנה לפי שהשאר היה מעיב שחרית חו מעיב בין הערבים ואותה השעה בידו לו מגיהה בכלי עד (ח)שעתן שמן ופתילה ומדליקה ומדליק ממנה את השאר: והא דאמרינן בפרק יומא (דף נג:) הכנת ה׳ גרות קודם להכנת כ׳ גרות משמע כולהו הוה מעיב שחרית חליף לה מקרא היינו בשלא הי׳ הגם מתקיים והי׳ מוצלת שכבה דלא סמך קרא לחיבה וכל זמן שהיו ישראל מביאין היה דולק כל היום והייט עדותה: והא הכא כיון דקביעי גרות. בתורה ולא היה יכול לעתה גר מערבי מן המטרה להדליק בו האחרים על כרחיך הא דקתני ממנה הי׳ מדליק לא מצי דלאו משקל קינסא: ואדלוקי. לקינסא מגר מערבי ובהיא קינסא מדליק את השאר: בפתילות ארוכות. כל הפתילות יוצאות חוץ לגרומיהם עד שמגיעות זו לזו ומדליק ממנה הפתוכה לה והשאר זו הכא כיון דקביעי גרות. בתורה ולא היה יכול לעתה גר מערבי מן המטרה להדליק בו האחרים על כרחיך הא דקתני ממנה הי׳ מדליק לא מצי דלאו משקל קינסא: ואדלוקי. לקינסא מגר מערבי ובהיא קינסא מדליק את השאר: בפתילות ארוכות. כל הפתילות יוצאות חוץ לגרומיהם עד שמגיעות זו לזו ומדליק ממנה הפתוכה לה והשאר זו

מעשר שני אין שוקלין כנגדו דברי זהב ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחד אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מגר לגר אבל בקינסא אסר שמואל הא לא תהרי תיובתא אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי הא תהרי תיובתא אמר רבה [ג]גזירה שבא לא יבוין משקלותיו וקא מפיק להו לחולין דמחיב רב ששת [ד]מרוץ לפרוכת העדות ערוך *וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבני עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות אמר *רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה *וממנה היה מדליק [ה]ובה היה מסיים והא הבא כיון דקביעי גרות לא סגיא דלא משקיל ואדלוקי קשיא קשיא מאי הוי עלה א״ר הונא בריה דרב יהושע חזינא אי הדלקה עושה מצה מדליקין מגר לגר ואי הגחה עושה מצה אין מדליקין מגר לגר דאיבעיא לרבו הדלקה עושה מצה או הגחה עושה מצה ת״ש דאמר רבא יהיה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום שמע מינה הגחה עושה מצה אתם הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה ת״ש דאמר רבא [ז]הדליקה בפנים והרציאה לא עשה כלום אא״ב הדלקה עושה מצה הדלקה במקומו בעינן משום הבי לא עשה כלום אלא אי אמרת הגחה עושה מצה אמאי לא עשה ולא כלום אתם נמי הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה תא שמע דאמר רבי יהושע בן לוי

עששית

מנחות פה: [דף נח:]

חמיד נב: פ״ז מ״ג

לעזר רש״י לחצי״ש. אורחות.

[רש״ל מ״ז]

[ויקרא כו]

הגהות הב״ח

(ה) רש״י ד״ה ובה היה מסיים וכו׳ מגיה בכלי עד שעתן נשון ומדליקה שמן ומדליקה וכו׳ (ב) הגה״ר ד״ה ובה היה מסיים ויקב״ל לריב״ל שאם היה אמר להדליק בישנה ליכ׳ :

[ומנחות מד:]

גליון השי״ס

גמרא ובה היה מסיים - מיין מגיגה ד׳ כו ע״ב ופוסי ד״ה ומנחות .

[ומנחות פו: ליתי רבא וכ״ל כילקוט ארבעת מקום - רמז שמח]

רבינו חננאל

אדם מסתר כבא ומשאל ובלבד שלא יתבוון לעשות ודר״ן ואסיקנ׳ דמעמא דרב משום בזוי מצוה וכיון דנר של מצוה הוא [דמדליק מנר של] מצוה ליכא בזיון מצוה והדלקה היא הנאה ולא הנאת נר בפמה הסמוך לפתח הלכך מותר להדליק נר של חנוכה מנר של חנוכה שנמצא מדליק מצוה ממצוה שהדלקת נר השני היא מצוה

[ומ״ש תוס׳ מנחות פו: ד״ה ממנה וכו׳]

תוס׳ רש״י

זו נר מערבי. נמצא דאמר (מנחות נח:) שכעת הגרות שדולים מזרח ומערב, קרי נר מערבי נר שי שמתוך נרשתן שכמוות, כדתנן (תמיד פ״ו מ״ג) נכנס ומצא שפי גרות מזרחיות דולקות וכו׳, נמצא דאמר לפנן ודרוס נמוכין היו, אמצעיתן פכי מערבין כלפי מערב והא קרי מערבי ושאר הגרות מנודרין פניהם כלפי אמצעי כדתנא (נמדבר ח) אל מול פני המנורה, ילירו גרות של ששה קנים (יומא נב.) ומבנה היה מדליק. כלומר ממנה מתחיל הדלקה, שאותה היה מדליק תחילה מגמרב, ובה היה מסיים. ההכנה בנקר, שאותה היה מגיע אחרון, לפי שכל בנקר מגא אותה לנוח והשאר מגא אותה שכבו ומעמיס היה דולק כל היום ומדליק ממנו כל שאר הגרות, שבנקר היו מלון כנגד פון מזר מערבי, ומעיין ומעבר מן הרוח, כדתנא בנקר בנקר בהגיעו אל הגרות, ונר מערבי דולק כל היום ולערב היה מדליק ממנה שאר הגרות, ובה היה מסיים, דלאחר הדלקת שאר גרות היה מכבה אותה ומעיינה ונותן בה שמן (מנחות פו: מכבה״ר).

הרב הגאון ר' דוד פעלדמן אלוף בדליק נאוואה אורדאק

הוה מלשון הרמב"ם פ"ד • והוא שלין שבירות מהדרין כלו אחד מבני הבית ידליק בפני עצמו כמו שטולה על דעת הרמ"א • אלא שבירות מהדרין הראשונים הוא שעיקר מצות נ"ח גר אחד לכל אנשי ביתו פירש"י • ואילו מהדרין שבירי הוא"ל ושיקר נ"ח הוא משום פירסומי ניסא לפרסם הנס • ואינו דומה לפרסום שנעשה אדם על אנשים מועטים • לפירסום שנעשין בקיבוץ המון רב הרבה אנשים ביחוד ומצו"ה שברתם שלאים שים לו בני בית מרובים אין הפירסום נחשב למצוה מכל אחד • ואינו ניכר הפירסום עד שיגדיל אחד בפני ביתו כן צריך להגדיל אח פירסום הנס • ושיקר הפירסום המיוב מועל על בעה"ב • ולפיכך אף שעיקר המצוה דו"שכל בעה"ב ידליק רק גר אחד ראוי לעשות הפירסום לפי ערך מספר אנשי ביתו ואם רב הרבו גלות ואם מעט די בגרות מועטים • אך אינו הענין שכל אי"ל מאנשי בית ידליק בעצמו • אלא כנ"ל שעיקר החיוב הוא רק בעה"ב עצמו שילבה אי יחמיע :

ובך מפורש בתר הטיב ברמב"ם וז"ל מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק גר א' בין שיהיו אנשי הבית מרובין בין אלא היה בו אלא אדם א' והמהדר אח המצות מדליק גרות כמנין אנשי בית גר לכל אי"ל בין אנשים בין נשים והמהדר יותר על זה ושעשה מצוה מן המובחר מדליק גר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה גר א' כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה בלילה הראשון מדליק עשרה גרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא בליל שמיני מדליק שמונים גרות עכ"ל :

נראה בעליל שמפרש עפש שידור הראשון שכל ענין מצות הדלקה מיוחדת מוטלת הכל על בעה"ב עצמו • ומכש"כ מדליק גרות כמנין אנשי הבית • ואם נקט מדליקין אלא מדליק ואמר כמנין משמע דבעה"ב הוא מחוייב להדליק כמנין אנשי ביתו • ואילו היה כונת הרמב"ם להטיל חיובא בהדלקה על כל אנשי הבית • היה לו לומר מדליקין כל אנשי הבית • אבל השתא דנקט מדליק כמנין אנשי הבית מוכח דקאי ואיירי בבעה"ב לבדו שצריך להרבות בהדלקתו אח הגרות כמנין ומספר אנשי ביתו • וכן מסיים שם הרמב"ם וקאמר כיצד כו' בלילה הראשון מדליק עשרה גרות כו' עד שבליל שמיני מדליק • נקט הכל בלשון יחיד מדליק ואם נקט מדליקין וגם לפיל מיהה נקט כמנין אנשי ביתו גר לכל אי"ל ואם נקט גר כל אי"ל אבל קאמר לכל אי"ל קאי על הבעה"ב שצריך להעלות גרות לפי מנין אנשי בית שיש לו גר לכל אי"ל כלומר לפי חשבון אנשים מחויב להרבות גרות עד שיסיים מנין הגרות לכל אי"ל ואמר נ"כ בין אנשים ובין נשים • שאפילו בני ביתו נשים הרבה ממוייב להעלות אפילו לפי מכסת נפשות של נשים ביבוי הגרות • כי לפרסום אנשים אשר ים הפרש בין קיבוץ מועט לקיבוץ רב אין נ"מ אם אנשים או נקבות • וכל שהקיבוץ מרובה מהנהנה להגדיל עפש הפירסום מה שאדם רואה לעשות איזה דבר שיהיה ניכר ומפורסם לכלל הקיבוץ הנמצא • דוגמא למלי דאמרינן (ברכות מט ע"א) לפי רוב הקהל המה מברכין ע"ש :

ומעתה לא קשה • מה דתקנו על ברכות הנהנין דלפי שיפתח שכל אנשי בתים שבאלר הולכים על פתח אלר א"כ ליכא הכירא • זה ודאי הדלקה עושה מצוה ושיקר היכרא לריכה שיהיה בשעת הדלקה • א"כ בשעה שיצא אחד מבתים שבאלר וידליק הגרות ויוסיף בכל לילה ולילה יש הכירא בשעת הדלקה מספר הגרות כמספר הימים • וכן כשיצא אח"כ בעה"ב שני וידליק נ"כ גרות כמספר לילות יש היכר טוב בשעת הדלקה • ועוד בפשיטות לא אחוקה היא לעשות ענין שחידש רמ"א שם שידליק כל בית ובית גרות אלו במקום מיוחד זה לעצלה מזה בפתח האלר א"כ יהיה הכירא גרולה וניכר :

אבל על זה דייקו התוס' שפיר לפי מה דימתא דמהדרין פריש יפשו גם הידורא קמייתא • וכבר ביארנו שה"דור קמא הוא שבעה"ב בעצמו יעלה להדליק גרות כפי מנין אנשי בני ביתו • שפיר מקשו דלפ"ז א"ל לעשות הכירא על הידור השני מן מספר הימים • הואיל ובעה"ב בעצמו הוא שבא לעשות שני הידורים כאחד להדליק גרות כמנין אנשי הבית וכמספר הימים • א"כ ממילא היכר אחד מבטל את השני • אלא יודע וניכר מה שמוסיף על הגרות אם משום מספר הימים או שיש לו כ"כ אנשי ביתו בבית • ושבורים הוא מדליק הרבה גרות ואם משום הימים :

ומדוייק מה דקאמר והמהדרין גר לכל אי"ל ואם קאמר גר כל אי"ל משמע דבעה"ב הוא המדליק לפי מנין אנשיו • וגם בתוס' ד"ה והמהדרין כו' דאיכא היכרא בשמוסיף והולך לא משמר כו' נקט בשמוסיף והולך ולא קאמר כשמוסיפין לא מחמירין • וכן שיימו בדבריהם אבל אם פושה גר לכל אי"ל אפילו יוסיף כו' נקט אבל אם פושה ולא קאמר אם עושין ושוב נקט אפילו יוסיף ולא נקט אפי' יוסיפו • מוכח הכל כאשר ביארנו וכמו שמבואר ענין מהדרין קמאי ברמב"ם שבעה"ב בעצמו עליו מוטל עפש הדלקות גרות לפי מספר אנשי בית שיש לו רב מעט :

ובזה ניחא ומדוייק מאוד לנכון מש"כ התוס' לקמן בד"ה מצוה להיות דע"כ הנחת נ"ח הוא על פתח האלר ממה דאמרינן לקמן (ד' כג ע"ב) גר שיש לה שני פיות אחד שולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם נפרש שמניחים על פתח בתיהם היה לזה מיימון ולזה משמאל אבל אם מניחים על פתח אלר אחי אחי אפיר עכ"ל ובאמת רש"י שם אחר מזה ומפרש לשני בני אדם למהדרין העושין גר לכל אי"ל ע"ש ומהרש"א הביא פירש"י זה ודחק טובא איך עושה תוס' הוכחה מש דכתב משמע לשני בתים מנין להם לפרש דקאי על שני בתים דילמא באמת כפירש"י דקאי על מהדרין ע"ש במהרש"א אדבריו דמוקים מאוד :

אולם לדבריו מדוייק מאוד הוכחת התוס' דאילו הוה קאמי שולה לשני גרות היה אפשר לפרש כפירש"י דקאי על מהדרין • אבל השתא דקאמר שולה לשני בני אדם • משמע דב' בני אדם מדליקין מאותו גר שיש בה ב' פיות • והדלקות ב' בני אדם • לא אמרינן אלא בשני בתים • אלא בבית א' לא כפירש"י שהוא מהדרין המהדרין בגרות לכל אי"ל • הא לפירושיו בעה"ב בעצמו הוא המדליק כמנין ומספר כל אנשי ביתו ואיך הוא אומר משני בני אדם מדליקין מגר ב' פיות • ומצו"ה פסיקא להו להתוס' הובחתם דע"כ אחיי לשני בתים • ואז אפיר שני בני אדם מדליקין הימנה • אלא בפירש"י היה לו לומר שולה לשני גרות וזה ברור בכוונתם בלי ספק • אמנם פיטות רש"י מ"מ מיתא יותר דרש"י דייק לפרש בפילוש אלא הוה נקט וקאמר גר שיש לה ב' פיות מדליקין ממנה ב' בני אדם אז ע"כ היינו מוכרחין לפרש בתוס' • דקאי על ב' בתים • אבל השתא דדייק וקאמר שולה לב' בני אדם • א"כ מוכח דלא אאיירי בהדלקה ב' בני אדם אלא הדלקה הוא רק אחד הוא המדליק • רק אלו מהדרין קמייתא שעשין הידור שבעה"ב מרבה גרות לפי מנין ומספר אנשי ביתו • ולכן זה גר שיש לה ב' פיות שולה לו בחשבון שבור ב' בני אדם שיש לו • וה"ה דהוה אלי למיקט זה הענין על מהדרין שייש שולה שבור ב' לילות רק אאיירי ממהדרין ראשונים • הה יותר רבותא דאפי' נגד ב' בני אדם נחשב ושולה בחשבון ופשיטא שבור אשבון היכר לילות • וכבר הקדמנו שהלילות הוה רק משום היכר • אבל מהדרין ראשונים עושין לפי רוב בני אדם • משום שיבוסים הגם הגלרך לפי ערך מספר אנשי ביתו • וא"כ דיוקו של רש"י יותר ניחא דדייק אדלא קאמר מדליקין ממנו ב' בני אדם • ואז היה הוכחה ברורה כפי' תוס' מדקאמר שולה משמע דשולה לחשבון כוונתו :

עכ"פ מבואר ענין שיטות מהדרין קמאי כפי המבואר ברמב"ם וכפי שהוכחתי משאיטות דברי התוס' דמשולם לא שלה על דעתם שכל אחד ואחד מבני הבית ידליק בפני עצמו • אלא עיקר דעתם הוא לעשות הידור שבעה"ב ירבה בהדלקות גרות כפי מנין ומספר אנשי בית שנמצא בתוך ביתו • וגם זאת שהן אנשים והן נשים שולה לחשבון מספר זה :

לכן דעת הרמ"א שכתב וי"ל דכ"ל מבני הבית ידליק וכן נהגו אחרי דעת רמ"א שכל מי שיש לו בנו או חתנו גוקחי בתיהו שבת באנשים למנין שיש ערך ס"ו שנה מדליק בפני עצמו ומברך ג"כ • ולא ידעתי אחה מצא רמ"א מקור לדין זה שכל א' ידליק בפני עצמו • ועוד לפי מה שעלה על דעת רמ"א לפרש שכך הוא דעת רמב"ם למה לא הגיע שגם נשים מבני ביתו של אדם ידליקו ומדוע בנו ידליק ולא כלתו ומדוע ידליק חתנו ולא בתו • ע"כ לא יכולתי לסיין דעת רמ"א בזה • ודעת ב"י בשו"ע בתמה כפי דעת התוס' וכפי מהגר שמסיק ברמב"ם שלא ע"פ עיקר הלכה הייתי שאפילו רבים בני ביתו מ"מ אינו מדליק רק בלילה ראשונה אחת ומוסיף והולך עד שמיני • אבל הרמ"א אין לו מקום לא לדעת תוס' ולא על פי הרמב"ם • ולפי האמור יש לחוש לברכה לבטלה מה שכל א' מבני בית מברך בפני עצמו :

ד' הרשנים מקרו על קביעות מצות חנוכה שעשו עיקר זכר והיכר על הנס מה שהיה בלותו שנה על פך השמן שלא היה בו להדליק רק על לילה אחת והספיק על ח' לילות ושקה מפני מה יקרה בעיניהם עפש גם זה נקבע עליו זכר לדורות ואמר לא קבעו זכר ימי משתה ושמחה על עפש עיקר אם שעשה להם הקב"ה בזמן ההוא להציל אותם מעבודת אחרות ושעבוד שעבדום אלהות אחרים כנאמר בנוסח התפילה בברכות על הניסים ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם ריבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם • ולעשך ישראל עניות תשועה גדולה ואח"כ באו בניך והדליקו נרות כו' • והלא בכל עת וזמן שנעשה גם הלילה לאבותינו ליום הפי"ת לעשות זמן מועד ושמחה ימי משתה כמו שנת זכר לילותיה מלרים • ובימי מנוכה לא נעשה מועד ושמחה זכרון לעיקר הלילה ויעוסה רק על עפש גם השמן קבעו ברכה זכרון לדורות • ולא מלאתי מרגוע בכל ספרי הרשרים להשקיט מבוכה זו ובספר ביצה לעיתים מאריך בזה • אבל אין פותר לפני • ואתרתי לבאר הדבר שראוי לומר שזהו ענין יקר היה באותו שעה מעוז שעפק ישועה והלילה שנעשה להם אז • לא הוקבע להם באותה שעה להלילה וישועה מלוטה כי הלא ידוע בכל ענין מלחמה יחליטו כח זה לעומת זה פעמים מתגבר א' ולגלא לפי שעה אבל עדיין אין הכיטח חלוטה וקבוע שבקרוב יתגבר שכנגדו עליו ויחליטו ובני אפרים עוקבי לומי קשה שגלגו לפי שעה לגאת קודם זמן ולא שלחה בידם ובגפילים נאמר ויעפילו לעלות ויאמרו הנני ועלינו • ויאמר משה אל תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם הרי מפולש בתמה מקראות כאשר ה' בקרבנו מתקיים בנו מקרא שכתוב ה' יאלחם לכם ואתם תחרישון • ונאמר אלא כי אין אלוה בקרבי מצאוני כל הרשות :

ודאה בילמ"ת נשבה ע"פ נבואה אבי הנביאים הוא מרע"ה אשר אמר להם ע"פ ה' שהשכינה שורה בתוכם כמו שנאמר על מעשה משכן שהיה משכן השכינה ושכנתי בתוכם כתוב • וכן בכל עת וזמן ישועה והלילה שנעשה לנו היה ע"פ נבואה ואח"ת ואמר לדוד כאשר השמע קול בכאים לא מלא ואז הלילה שזה היה סימן לנצחון שכינת ה' אשר יולא לנחם עבור כלל ישראל • וגם תשועה שהיה בימי אחז היה ג"כ עדיין מלדבי שהיה מק"ד נביאים שהיו הנביאים האחרונים • והיו הנביאים מודיעים להם שעפק השועה והלילה היא הלילה ילחמת ואלוהים והיו בטוחים לשמוח בישועת ה' :

אבל משמתו תני זכריה ומלאכי פסקה נבואה מישראל ולא נאחר שוד נביא בישראל וכמו שאמר רזיל אמשה דברים אשרו בני אדם • לכן בתשועה שנעשה להם בזמן השמונאים לא היו יודעים אם התשועה היא נלחמת או דרך מקרה אשר אפשר בזמן לא כביר יבור יד אויב לחזק א"ע עליהם • רק כבר הקדמנו אם יש ה' עמהם ממילא הישועה נלחמת ואם א"ו אין שכינה שורה בקרבם הלא על כי אין אלוה בקרבי כו' וכמו שאמר משה לא תעלו כי אין תלחמו כי אין ה' בקרבכם :

ודאה בשבת (דף כ"ב ע"ב) אחת מחון לפרכת הנדות ישרוך אותו מלי עדות אמר רב זו גר מערבי שהוא עדות לבאי שולה שהשכינה שורה בישראל שהיה בה זמן כמדת הגבורתיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים עיין שם בפירש"י באורך • ואם על גר אחד שנמשך שורה כפלים אמרו שעדות היה שהשכינה שורה בישראל מבדין לפני המקום שבעתיד יקום עדות נאמנה מאור שבעת הימים בכל משך ימי חנוכה שדלקו כולה ע"פ נס • ואמרו שאר בעים שנה קודם מוכן היה גר מערבי ובה שהיה זמן לסלוק שכינה • ומשתה ניחא מאוד בישראל באותו שעה ירלו ושקטו • מתחילה ידלו שמת מ"ו עפק הישועה אינה

אלא עיקריה ומלחמות שבע בימין שבבריה ידם מתחילה לפי שעה. אבל לא יד ה' היתה עמם בזה לגבורה וילחמו וכיבדוהו באורים ותורים היה להם שקבעו ומו לעשות בחשובה וילחם על ידי מה שרצו ע"פ עדות מגם הדלקות נרות שחלק שמיני מפך השמן נתנו בכל שבבתי הנרות ודלקו מעת לעת פלימה • פלו מיבתם לפני המקום שהשכינה שורה בתוכם וישועת ה' הוא אשר תשועתו לגלה ולא יכלמו כל המוסים בו ממלא שע"י גם הנרות היה שמחתם שדימה על הישועה והילחמון שהיא וילחמו :

ולפיכך אף עתה כיבדו לעניין מטהה בנרות וקבעו עיקר הברכה להדליק נ"מ וגם ברכות שעשה נסים לאבותינו אף שהבטחה היא על נסים מהשולקן והלגה שהיה בעת הזאת מאויבינו מ"מ קבעו בשעת הדלקות נרות מפני שאז היה להם זמן שמחה והודאה להש"ית על ידי שידעו והבינו על פי גם מהנרות שהשכינה שורה בתוכם וישועה ושמחה שולם היה על ראשם :

ועפ"י זה ניחא מה שיש לדקדק על שברות הב"י בסי' תר"עא סב' לשקעות הוחיל והשמן היה בפך כדי להדליק לילה אחת כו' ותירץ שחילקו שמן שבפך על שמונה חלקים וגמלא שהיה בכל שמונה לילות גם. ולכאורה זה לא יתכן דמשמע היה להם לעשות פעם אחת כמלאתו ואמו נבי חמידים הלריך ב' ששים ליום אם אין להם על מחר לא ישבו רק היום אחד וימיתו שמי על מחר דהא בנרות לריך ליתן כמדתה שתהי' דולקת עד הבוקר והשתא שלא יחזרק חלק שמיני ולא ידעו לסריך של גם מ"ב לא קיימו המלוה כלל אף פעם אחד • עוד תירץ הב"י שלאחר שנתנו שמן במנורה כשיטרו נשאר הפך במלאו בתחילה והיה ניכר הגם אף בלילה ראשונה אי נמי שבליל ראשון נתנו כל השמן במנורה ודלקו לל הלילה ובבוקר מלאו כל הנרות שלאים שמן וכן בכל לילה ע"ל :

והנה מקודם הביא שם הב"י הטעם שהולרכו לגם הדלקות ח' ימים מפני שהיו טמאי מתים עד בשם הר"ן שהי' שמן שהור רחוק ד' ימים והליכה ומזרה הולרך להתעכב ח' ימים פ"ש • אמ"כ מוכח דאין הקב"ה עושה גם שלא מגן אלא לפי עת והשמן שהולרך לזה וא"כ קשה לענין מאי הולרכו שיעשה לכם הקב"ה גם ביום ראשון הוחיל ויום אחד היה מספיק להם בלעדי ניסא :

ולדברינו שהקדמנו ניחא שהיה תועלת גדולה בזה שהיה הגם קבוע על הנרות אף ביום ראשון כי הנותן בעין יפה נותן ובחיבה יתירה מרעת חוקף מעשה הגם כדי שלא יהיו ישראל בלתו דור שרויין בצער דאפשר הישועה היא רק מקרית ולא מלמית • ועי"ז שלא מגע מלדיקים אורם אור שבעת הימים בחנלה ומחברסם לפניהם ולא שיעשות הב"ית נעשה להם • וקאלום ה' לגאות עשתה זאת להם :

שם בגמרא בפעמא דב"ש וב"ה פליגי הרי אמורלי במתרבא חד אמר כנגד ימים הנכנסין והיולאין וחד אמר כנגד פרי החג ומעלין בקדש ולא מורידין אמר רבב"ח אמר ר"י כו' הרי"ף הביא הכל גם מימרא דרבב"ח מעשה דב' זקנים כו' • והגאון בביאוריו ס"ק ד' הוכיח דרי"ף סובר שיטת הרמב"ם דלא כשיטת תוספות דמהדרין שמיים אינו שוטים הידור לראשון בכדי שיהיה ניכר ימים יולאין וכנכסין אבל לטעמא דפרי חג ומעלין בקודש לא חייסינן להידור • ולכן נ"מ בין ב' טעמים לי הלכה כשיטות תוספות לו כרמב"ם ולכן מסיק הרי"ף שובדא דב' זקנים דעיקר טעמא דפרי חג ומעלין ולא חייסינן להיכר עיין שם :

אולם לדעתי יש לעיין טובא בהני טעמי שקבעו אלו אמוראים ולפוס הישיבה לריכא הני טעמא להדדי ואין מספיקין חדא בלא חידך כי נחזי אם להלי מ"ד פרי החג ומעלין בקודש עדיין מה שקבעו המספר מלחד עד שמונה הוא כנגד ימים של נכנסין ממי מטוכה לו מיולאים דאי לאיה למאי הוקבע כלל בהוספה לו המיסרין ולמה קבעו מספר דווקא עד שמונה • ואף על אמי מ"ד דימים נכנסין לו יולאין ג"כ אין טעם מספיק מאי אולמא נכנסין לזה מיולאין ולזה אפיכא והכל טעמא בעי ובלירוף טעמא דפרי החג ומעלין בקודש ניחא דזה שעשה נגד נכנסין וזה יולאין :

אבל כל חדא מהני טעמי לחודא לבאורה אינו מספיק (ובדרך פילפול היה אפשר לומר דנכנסין ויולאין פליגי בהני שברות המבואר שם בב"י ריש ה' מטוכה על דהולרכו לעשות הגם משך שמונה ימים לו משום דהיו שמאי מתים והמחינו על זריקות ז' ימים ויום אחד על עשיית שמן • ושוב תירץ ר"ן שגלגו להביא שמן טהור ולא הביאו עד כמוך ד' ימים בהליכה וחזרה היה מ' ימים • גמלא לפי שברות לראשונה היו יודעים שלא יחעכבו רק שמונה ימים • אבל לשברות שניה שגלגו בחצר ימלאו ואפשר היה מביאים בקרוב לו ברחוק יותר מן ד' ימים גמלא לעשות לראשון יש לומר כנגד נכנסין אבל לדברי שעם הר"ן ס"ל לומר נגד נכנסין שלא היה ידוע לכן לריך לומר נגד היולאין שהיה ידוע) :

ולפי האמור אלינו מבבר טעמא דמילתא שענין עסק גם מהפך שמן היה יקר בעיניהם מאוד בזמן הזה אפר בהם עוד נביא ותוזה ואורים ותומים ומצו"ה קבעו עיקר ברכת שעשה ניסים בשעת זכר ההדלקה שעושין על זכר והיכר גם השמן • ולכן שברי אלו מהדרין שמהלרך לעשות עסק היכר הכרון לעשות גם הפך השמן על לד היותר דוגמא שהיה בלותו שעה • ובברות מהדרין הללו הוא שהיו מספיק לעשות היכר וזכרון בזה שמדליק כל לילה רק נר א' כל משך שמונה ימים שאילו היה עסק גם שוה כל לילה ולילה היה שפיר • והייתו אילו היה שמן בשמונה פכים קטנים שלא היה מספיק לילה שלימה והיה גם שהדליק כל מעט שמן בלילה שלימה • ואף לפי שברות הב"י ריש ה' מטוכה שחלקו כל שמן שבפך על שמונה חלקים ונתנו אל המנורה רק חלק שמיני והיכר גם השמן • ולכן שברי אלו מהדרין שמהלרך לעשות עסק בלותו שעה • ובברות מהדרין הללו הוא שהיו מספיק לעשות היכר וזכרון בזה שמדליק כל לילה רק נר א' כל משך שמונה ימים שאילו היה עסק גם שוה כל לילה ולילה היה שפיר • והייתו אילו היה שמן בשמונה פכים קטנים שלא היה מספיק לילה שלימה והיה גם שהדליק כל מעט שמן בלילה שלימה • ואף לפי שברות הב"י ריש ה' מטוכה שחלקו כל שמן שבפך על שמונה חלקים ונתנו אל המנורה רק חלק שמיני ולכן כל הלילה היה ניחא לומר שניסא דכל ימי משך שמונה ימים שוין ניחא אבל בזה אמרנו לטעלה לדעות שברות ב"י בזה כי א"ל שחלק השמן כי מוטב היה להם לקיים המצוה כתיקונה • ומסתמא שברת שניה מה שבתר הב"י הוא אמת היינו שהגם היה שנתנו מספק אל המנורה ופך השמן לא נחסר מלאתה ונשאר

מלא בתחילה וכן בכל לילה עד שמונ' לילות ולפיכך אלו שלא כימים הראשוני' ימים האחרוני' דנמלא חוקף הגם מתנבר על פך שהוא כל לילה ולילה ביתר חוקף ושוז' וזכר דמות רמז לזה שאומרים דורשי לשונות שעולה של תשובה תענים ב' ימים לוטים לחשבון כמה עשירית ימים במספר אחד אחד ובפרט ב' ימים לוטים לו יותר שולה לחשבון גדול יותר מכמה ימים אחדים במספר • כמו כן יש להעריך שבכל יום ויום היה ניכר גבולות הגם ושמנו של אותו פך במה שנתמעט הגם במשך מספר שמונה ימים לוטים מ"ב היה גבורות הגם בכל משך יום ויום כפלייס משל אמם דיום ראשון הגם גם מיום אחד אבל ביום השני ארוף משך הגם של הפך הקוט וקבוע בו שפך השמן לא נחסר מלאתה היה ניכר חקפו וגבורתו הרבה יותר בערבו משל אחמול כמו המשל מתענית ב' ימים לוטים • (וכמו כן יהוא ליהודי אותיות שחיבה בת שתי אותיות בומה שני בתים אבל חיבה מאלבעה אותיות לו מעסה בומה קדר בתים) • ונראה לביין זה בדברי מוהר"ר שהביא בשו"ע סו' סי' תרע"ז שיברך בכל לילה על המוסף שהוא מורה על הגם שהרי בתוספות הימים • ויתוסף הגם ע"כ • וכן נמלא בתוספות תענית (דף ד"ח ע"ב) ד"ה ויו"ע שבכל יום ויום היה הגם מתגדל ע"ל תוספות שם • ואפשר שכיוונו לשברתיו זאת דברי מהר"ר שעשה שלריך להוסיף בכל יום ויום כדי להראות שבלותו זמן ג"כ הגם מתגבר בכל יום הרבה על כל אמת ע"פ לוקהגם משך אלכו יום ויום היה ניכר נגבולות הגם ושמנו במספר יוזה פליני ב"ש וב"ה דב"ש שברי שמתחילה היה יותר שולש קבוע בפך השמן קדושה וברכה מהגם שתקוע בו להדליק ממנו משך שמונה ימים • ובכל יום שעבר הדלקה ממנו ממילא נחסר מעט כח הגם וקדושתו מן הפך ההוא • ונמלא שלאחמו הבלין לעשות היכר וזכרון לימים הבם ושפן הבוא ראוי לעשות ג"כ דוגמא לזה להדליק תחילה שמונה • ולחסור בכל יום ויום אבל שברות ב"ה הוא לוקבא מזה שעשק גבורות הגם מתגבר והולך בכל יום ויום על פך השמן ההוא היינו כשדלקו ממנו לילה אחת לא היה ניכר עליו גבורות הגם רק מלילה אחת ובכל יום ויום מתגדל עולם חוקף הגם על הפך כמו משל מתענית לוטים ועיקר גבורות חוקף הגם היה ניכר כשדלקו ממנו עד שמונה ימים במספר ולכן עדיין יש לעשות היכר וזכרון עתה להדליק בליל אחד רק נר אחד ולהוסיף בכל לילה להראות בתוספת הגם שמתגבר והולך על אותו פך :

ולפי"ז ראוי לפרש מה דאיתא בגמרא הנכנסין והנגד היולאין לא קאי על ימי מטוכה דהאיכא אלא בותמי כנגד ימים הנכנסין ויולאין בתוכו זמן הבראות שכיונה קדושה וברכה גם על פך הוא דמר מציב מתחילה היה בו יותר ברכה שהיה מוחד להדליק כל ימים הנכנסין ומר מציב אוקבא כנ"ל • וכמו שהקדמנו שענין הגם מהדלקה יקר היתה. לכם בעת ההיא וראוי לעשות זכרון על אותה זמן היה יותר תוקפו של גם ומ"ד דמפרש פרי החג ומעלין בקודש לא ס"ל כלל הלי שברת דעושין זכרון היכר תוקפו של גם אבר היה תקוע בו בתחילתו לו בסיפו כי אין לחתו יודע עד מה אותה זמן היה הבראות הגם על אותו פך ביותר עוז בהחילתו לו בסופו :

אולם גם זאת שאף הלי מ"ד דלא ס"ל הלי שברת דנכנסין ויולאין מ"מ עדיין מהלריך ליתן טעם מספיק על שיעור ומספר שהוקבע להדליק לו מתחילה עד שמונה לו משמונה עד אחת שענין זה לא אחיה מפרי חג • ומהברת לומר דסברתם הוא שמהלריך להדליק במספר זה בכדי לידע ולהודיע בכל יום ויום מימי מטוכה אחת אבל הגם שנמשך והלך משך שמונה ימים במספר • ונמלא כשעשה בכל יום להיות סופר ושונה ממילא יש היכר וזכרון בכל יום על אותך הגם במשכו ימים שמונה ויום ליום יביע אומר ולילה לילה יאוה דעת ע"ז המשך • ולכן אין נפקא מיניה אם יתחיל משמונה עד אחת לו מאחת לשמונה יש קביעות והיכר להמשך המלכות של הגם רק בית שמאי יליף מפרי חג דיש יותר ליתן יתרון מעלה לראשון ולמעט אחר זה • וב"ש שברי שברות מעלין בקודש דווקא :

ולפי ביאוריו דמב"ם אף להלי מ"ד דפרי החג ומעלין בקודש מהבראת שיהיה היכר למספר הימים לו דא לה שברות הנאון דמפרש דעיקר פלוגתייהו היא דלהלי מ"ד יש לומר דמהדרין שיים שברי לה הידור קמא דלא איכפת לעשות היכר על ימי מספר זה ליתא דע"כ לא שני בלא"ה דמהבראת ליתן אף להלי מ"ד היכר וכוונה על מספר שמונה עד אחת • אך הקירות הנאון על הרי"ף נכונה לענין מאי מאריך להביא פלוגתא דהרי אמוראים וגם שובדא דב' זקנים : הוא"ל ואין נפקא מינה לדידה דאין דרכו להביא רק מה שיולא להלכה נ"מ לדידה • באמת לאיתי הראש"ם דדרכו להביא תמיד לשון הרי"ף כידוע כאן השמיט הלי שובדא דב' זקנים שהובא ברי"ף משום דהא"ם ג"כ אין דרכו להביא רק לדידה :

ומצאתי דוגמא לזה ברים פרק ג' דמגילה (דף ד"א) בענין עשרה פסוקים דב"ה דאמרן שם רבא אם קרא לאחרון משובח היינו שלקח היחרון ארבעה פסוקי' וקרא לאחרון ואלמיו שם מתרגומות הלשכה שמותיקסילוי לראשון להקריבה ואם קרא לאחרון ארבעה פסוקים משובח שאינו מעלין בקודש עיין שם • ובבר לאיתי שהקשה המגיה ריש סי' קל"ז מפני מה בנ"א הוקבע הלכה להיות מוסיף והולך אלמא דמעלין בקודש עדיפא ממגלות לראשון ואחר לאחרון • ולפי ביאוריו ניחא הכל דנראה לומר הא דמסיק רבא בהם במגילה דאין הלכה פסוקה בהא דינא אלא דעביד כמר עביד וניחא ודעביד כמר עביד וניחא • משום דאמרא דלפעמים יש מעלה לראשון היינו תרומות הלשכה שם ולפעמים אולא שברת דיש ליתן מעלה לאחרון בכדי להיות מעלין בקודש • נראה לי דהלי סוגיא דמגילה והלי סוגיא דמפרשי דעמייהו דב"ש מפרי החג ומעלין בקודש מיסוד הוכרם אחד נאמרו • ומה שאמר כאן על טעמא דמעלות לראשון מפרי החג ובמגילה מביאי מחרומות הלשכה נראה דהכל אחדא רק רבא שהוא אמרא עדיפא ליה להביא לאייתי ממשנה הראשונה הלשכה • ומיקר טעמא דמשנה דילפי ליתן מעלה לראשון מפרי חג קאמי לה • אבל כאן בסוגיא דמגילה דבא לפרש טעמא דביתא שמאי לא שייך להביא ממשנה

דתרומות